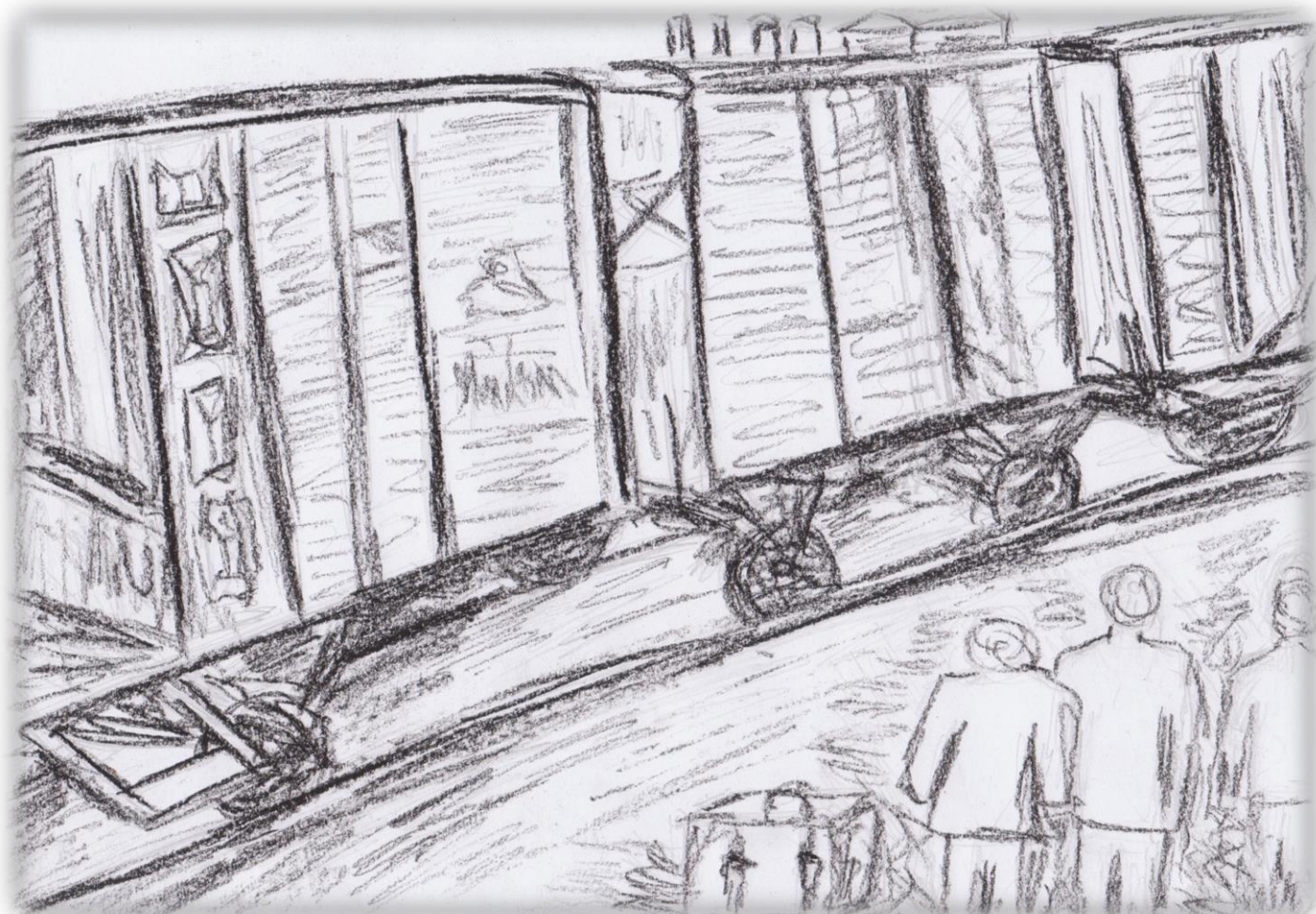

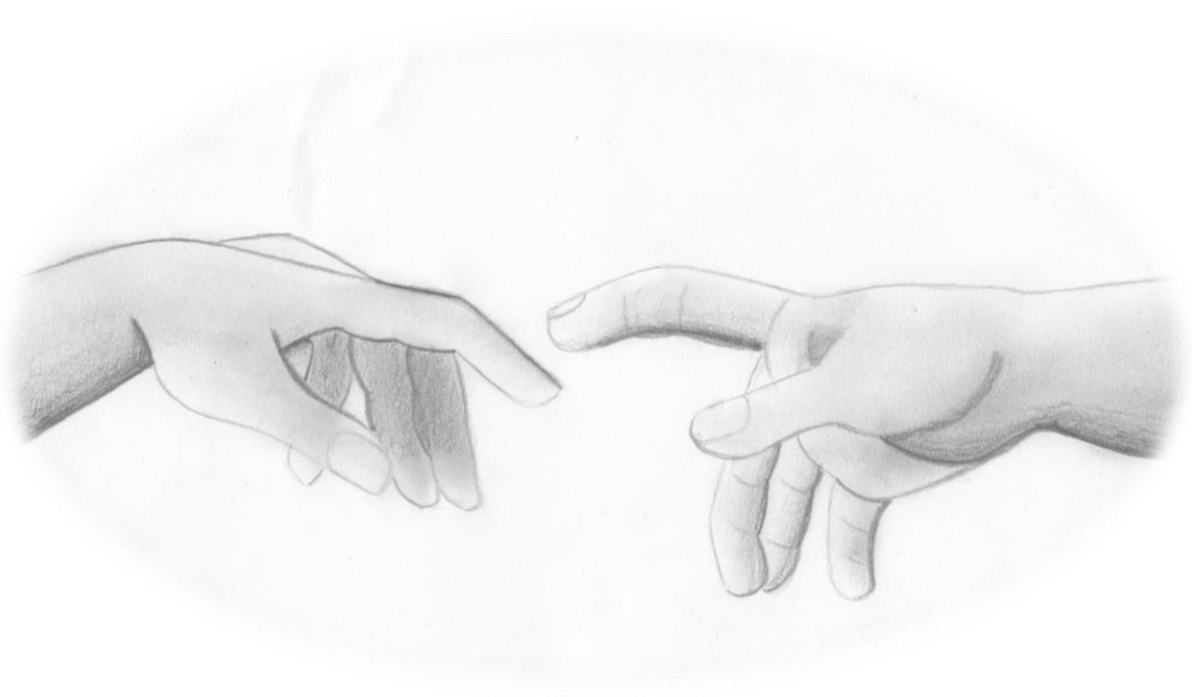
Odsun, nebo vyhnání?

*Druhá světová válka a osud
německých obyvatel Hřebečska
po jejím skončení pohledem
(nejen) očitých svědků*

Motto: „Vy posloucháte, co jsme prožili my, ale my zase musíme poslouchat, co jste prožili vy. Je třeba znát oba pohledy... My se musíme seznámit s tím, co se stalo s Janem Opletalem, v Javoříčku... Ale vy si zase musíte uvědomit, že jsme museli opustit svou vlast, náš domov...“

Werner Strik

To byl náš tým

Anna Zahálková

Adéla Šteřlová, vedoucí týmu

Tereza Frňková

Kateřina Kovářová

Lucie Jeřábková

Denisa Janišová

Romana Soukupová

Jaroslav Karlík

Marek Doseděl

Miroslav Töth

Jiří Macháček

Ondřej Kubát

Lucie Večeřová

Nikola Jirušová

Martin Švec

Marie Kadlecová

Úvod

Odsun, nebo vyhnání? Právě tato otázka, která se nakonec stala názvem knížky, kterou držíte v rukou, stála na počátku projektu žáků Základní školy Zámecká v Litomyšli. Není otázkou, kterou si denně pokládáme, není ani otázkou, na níž lze jednoduše odpovědět. Patří však mezi ty otázky, nad nimiž musíme přemýšlet, chceme-li skutečně pravdivě poznat a pochopit (nejen) české dějiny 20. století. Století, které kromě nových vynálezů či objevů přineslo dvě apokalyptické světové války, ale i zrod nejhorších diktatur v dějinách – nacismu a komunismu. Rádi se (jako národ) stavíme do role těch, kteří vždy a za všech okolností stáli na té správné straně – na straně demokracie, práva, spravedlnosti a lidskosti. Ale bylo tomu tak opravdu ve všech situacích?

Od přelomu 12. a 13. století přicházeli do českých zemí na pozvání samotných Přemyslovců kolonisté z cizích zemí – především z těch německy mluvících. Osidlovali zejména pohraničí, které bylo v té době víceméně liduprázdné. Nepřišli najednou, ale postupně. Jejich příliv vyvrcholil po skončení třicetileté války v polovině 17. století (pokračoval však i v následujících staletích). Vzniklo tak jazykově smíšené prostředí uprostřed Evropy.

České království bylo od roku 1526 součástí habsburské monarchie. Je pravdou, že Habsburkové českému jazyku příliš nepřáli. Nikoliv však z důvodů germanizace (jak se někdy uvádí), ale především centralizace své mnohonárodnostní říše. Jazykové, národnostní a státoprávní problémy však monarchii provázely až do jejího zániku, a to nejen na česko-německé úrovni.

V roce 1918 vzniklo Československo. Začala éra tzv. první republiky. Republiky, která byla nejprve nekriticky přijímána a oslavována (svými současníky), později stejně jednoznačně odsouzena (komunistickým režimem). Teprve po pádu komunistické diktatury se objevily první pokusy o kritické a objektivní posouzení této doby. Doby, která nepřestává fascinovat především díky své největší osobnosti – T. G. Masarykovi, stejně tak ale i doby, která měla své nevyřešené problémy, mezi něž patřila mj. národnostní politika, a to nejen ve vztahu k Němcům.

Když v roce 1939 vypukla druhá světová válka, Československo již neexistovalo. Bylo rozbito rok předtím rozhodnutím mnichovské konference. Pohraničí bylo tehdy připojeno k nacistickému Německu, v březnu 1939 wehrmacht okupoval i zbytek Čech a Moravy. Na Slovensku vznikl loutkový klerofašistický stát.

V roce 1945 byl nacismus poražen a Československo obnoveno. Bylo však úplně jiné než před válkou. Změnily ho hrůzy šestileté nacistické okupace, nedůvěra k západním mocnostem i vzestup role Sovětského svazu ve světě. Každý žák základní školy zná pojmy jako heydrichiáda, Lidice či Ležáky. Většina z nich ví, k jakému účelu sloužil za války Terezín. Ovšem k pochopení celé tragiky druhé světové války to nestačí.

V Československu totiž žilo před druhou světovou válkou kolem tří a půl milionu Němců. Po jejím skončení však bylo rozhodnuto, že (téměř) všichni musí Československo opustit. Začal jejich odsun. Nebo spíše vyhnání? Prezident republiky, dr. Edvard Beneš¹, po svém návratu do vlasti několikrát hovořil o tom, že je třeba Němce v českých zemích a Maďary na Slovensku „vylikvidovat“. Byť podle historiků znamená slovo „vylikvidovat“ v Benešově pojetí „vyřešit“ (národnostní otázku Československa), jsou jeho slova z dnešního pohledu

¹ Edvard Beneš byl po smrti T. G. Masaryka bezesporu nejvýraznější osobností československé politiky. Byl však zároveň osobností rozporuplnou. V meziválečném období uznávaný diplomat usilující o kolektivní bezpečnost v Evropě, v době druhé světové války čelný představitel československého zahraničního odboje, jehož cílem byla obnova republiky v předmnichovských hranicích. Po válce muž, který připustil redukci počtu předválečných politických stran (ve prospěch stran levicových), vysídlení Němců a repatriaci Maďarů či znárodnění velké části československého průmyslu.

minimálně velmi nešťastná. Hned po válce totiž začalo masivní vyhánění starousedlého německého obyvatelstva. Nerozlišovalo se mezi aktivním nacistou a obyčejným německým sedlákem. Byli vyháněni všichni – podle principu kolektivní viny. Historie nazve tuto fázi vysídlení divokým odsunem. Ti, kteří jej prožili na vlastní kůži, budou mluvit zásadně jen o vyhánění.

Knížka, kterou držíte v rukou, si neklade za cíl odpovědět na otázku, kterou má ve svém

Hřebečsko – německý jazykový ostrov na mapě z doby první republiky

názevu. Ani nemůže. Nejde o odbornou historickou publikaci, ale o několik sepsaných příběhů a vyprávění lidí, kteří tuto dobu buď sami prožili, nebo k ní mají co říct (například proto, že jsou kronikáři obcí, které byly před válkou národnostně smíšené). Jde rovněž o pohled žáků na zmíněné poválečné události, byť v řadě případů korigovaný učitelem. Knížka, kterou právě začínáte číst, má jiný význam. Vyzývá především k přemýšlení nad tragickými událostmi 20. století a zejména pak druhé světové války z různých úhlů pohledu. Pro žáky, kteří se na jejím vzniku podíleli, to znamenalo nutnost opustit některé stereotypy pohledu na naši minulost, naslouchat slovům pamětníků, pokusit se vcítit do toho, co někteří z nich prožili.

Stanislav Švejcar

Použitý obrázek:

Hřebečsko – německý jazykový ostrov na mapě z doby první republiky, převzato z: www.hrebecsko.estranky.cz.

Z vyprávění Vlasty Frankové

Paní Vlasta Franková se narodila 8. října 1924 v Trstěnici č. p. 120. „*Moje maminka se jmenovala Anna Benešová, rozená Sajdllová (z Pohodlí u Litomyšle). Tatínek byl Jan Kuchta, Trstěnice 120. Tatínek brzy osiřel. Otec mu zemřel, když bylo tatínkovi osm let, matka, když mu bylo dvanáct.*

Tatínkův otec byl dvakrát ženatý. První manželku si bral jako vdovu se třemi dětmi – byla o mnoho let starší. Spolu měli dvě dcery – Rozárku a Barboru – to byly tatínkovy sestry. Když dědeček ovdověl, tak šel hospodařit domů na statek. Měl tam mladou děvečku z Ostrýho Kamene a tu si vzal za ženu. To byla má babička. Byla to Němka. Hezká, pracovitá, ale o mnoho let mladší. Měli spolu čtyři děti. Když zemřela, měl tatínek dvanáct let. Ve žních sekala obilí ve velkém vedru, přišla domů, šla do sklepa, napila se mléka a za týden měla pohřeb. Děti si odvezla její sestra do Vendolí, kde byla provdaná. Tatínek do „Němec“ jít nechtěl, tak dostal poručníka (než dochodil školu). Potom musel jít sloužit...

Vlasta Franková během rozhovoru s žáky
ZŠ Zámecká

vojnu. Když se vrátil domů, přišel do zchátralého a zničeného statku. Sestra Rozárka mu přinesla dvě prasátka a psa. Vždycky nám říkal: „Děti, pamatujte si, s čím jsem já začal hospodařit!“ Měl ušetřeno pár korun, koupil si krávu a vzal si pár měric pole. A taky přemýšlel o ženění – svatbu měl 4. února 1907. S maminkou měli tři děti, když musel do války. Později přišel ještě Franta a za sedm let já. Byla jsem tedy páté dítě. Nečekané a už nechtěné. Ale zdravé a čiperné. Maminka vždycky říkala, že ve mně budou mít ve stáří oporu,“ začala vyprávět svůj životní příběh paní Franková a pokračovala: „Přišly

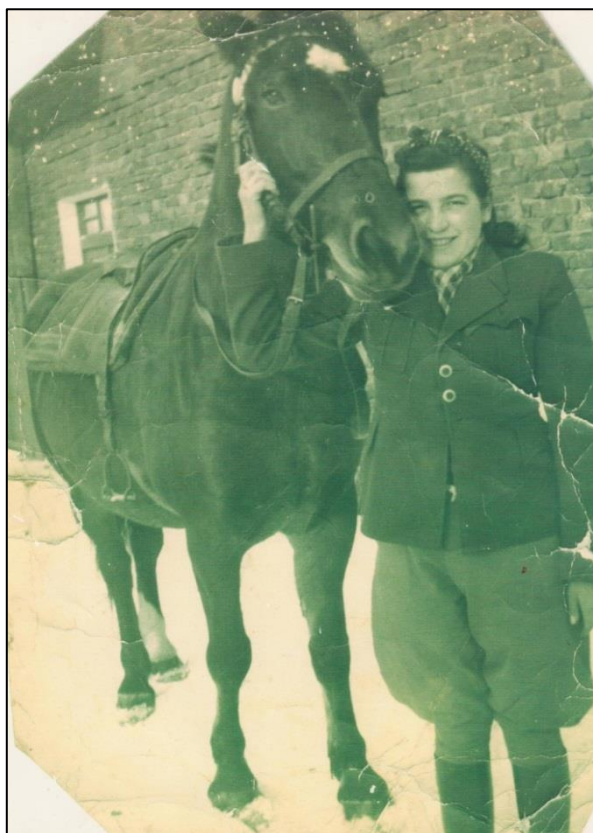
také smutné dny - třeba když jsme vyhořeli. Stalo se to 22. dubna 1932. Bylo krásné počasí, já už byla ve škole bosa.“ Protože všechno shořelo, bydlela nějakou dobu v Sebranicích u švagra. Tam také ve škole dokončila tento školní rok. Už prvního září téhož roku však šla do školy opět v Trstěnici. Dům byl (kromě výminku) znovu postaven.

Také na školní léta paní Franková vzpomínala – a to včetně toho, jak v osmém ročníku chodilo do třídy také hodně Němců. „*Ti byli, jak se říkalo, na handl (také paní Franková šla takto na handl, a to do německé školy v Karli, pozn. aut.). Vždy byli kluci i holky. Byla legrace, když někdo něco špatně řekl, hned byl ve třídě smích. Někteří byli nadaní. Mně třeba nakreslil Štefan překrásný výkres, tak hezký, že si ho pan učitel vzal na památku. Nepamatuji si, že by se (němečtí kluci, pozn. aut.) s našimi kluky poprali... Kluci měli tělocvik a zahrádku. My (dívky, pozn. aut.) jsme měly domácí výchovu, ruční práce a pak dva roky vaření. Co nás paní učitelka Pavla naučila! Šít, vyšívát, plést, háčkovat. To vše ještě teď ve stáří zvládnu.“* A jak to vypadalo, když paní Franková přišla ze školy domů? „*Musela jsem pomáhat, udělat si svoji práci. Na jaře natrhat kopřivy, otrhat klíčky z brambor, šla jsem na nákup. Taky jsem chodila pást husy. Ale potom byly kamarádky a různé hry. Vše si pamatuji – těch kuliček, mičůdy, dokázali jsme si z ledačeho udělat hračku... Ale nemyslete si, že jsem byla stále šťastná. Kolikrát jsem si hodně poplakala, když děvčata nemusela nic dělat a já ano. Ale*

poslouchala jsem. Už jako malá jsem věděla, jak rodiče musí pracovat. U nás neexistovala lakota, pochlebování – byla zde láska, věrnost, skromnost a víra v Boha.“

Vzpomínky na dětství má paní Franková stále velmi živé, například na to, jak se tehdy slavily Vánoce. „Byla jsem s tatínkem ve Svitavách podívat se na betlém. Ve škole jsme měli stromeček, pod kterým byly malé vánočky. Chudé děti dostaly od obce dárky. Také doma jsme měli stromeček. V barevném celofánu byly zabaleny kostky cukru a ořechy, ale i šála, ponožky, rukavice a nějaké drobné titěrnosti – ale to bylo radosti! Na stromečku byl řetěz, který jsem udělala ze slámy, když jsem pásla husy. Potom jsme šli na půlnoční. Kostel byl ozářený, všude plno stromků a svíček a na věži trúbili „Nám, nám narodil se Kristus Pán. Pokoj lidem dobré vůle...“

To bylo dětství. Jenže pak přišel Mnichov 1938. Paní Frankové bylo čtrnáct let. Sousední Čistá (tehdy Litrbachy) byla připojena k Reichu (byla osídlena převážně německým obyvatelstvem). Zároveň došlo k neoprávněnému zabrání části Trstěnice. „Ordneři a říšské vojsko zabralo také horní část Trstěnice až po Prostřední hospodu a jednou dokonce celou obec. Litrbasští Němci se chovali v tomto ohledu bez problému vůči Trstěnici. Velmi aktivně se zapojil do jednání o osvobození obce tehdejší farář P. Jan Širůček (využíval při tom znalosti cizích řečí), starosta Jan Žrout č. 59, radní Kmošek č. 158. Všichni odjeli do Prahy a 15. 10. 1938 v 11 hod. dopoledne P. Jan Širůček přivedl z Vysokého Mýta anglickou demarkační (rozhraničovací) misi v čele s plukovníkem Comandeurem Hillhousem. Po okamžitých jednáních v Prostředním hostinci Němci museli odejít z obce. Odchod byl tak rychlý, že jeden důstojník si v hospodě Prostřední zapomněl čepici.“² Celá obydlená část obce pak byla definitivně osvobozena 26. listopadu 1938. „Území všech lesů, polí Zádolín, luk na celé východní straně, i když je to katastr Trstěnice, zůstalo zabráno jako Sudety až do konce války... Na silnicích byly postaveny hraniční závory a celní budky. V jedné z nich se na Horní silnici u Tesařova pole za Zahradníkovými oběsil jeden starý chudý obuvník – Putnar (starý Svítal), poctivý rázovitý člověk z čísla 149, měl strach, že se neuživí... 15. 3. 1939 jsme byli zabráni Německem... Muži ze smíšených manželství museli do německé armády.“³

Vlasta Franková v roce 1941

Vztahy mezi Čechy a Němci (ale i obecně mezi obyvateli) nebyly za války dobré. Někteří lidé byli těž vyslýcháni gestapem. „Vyslýchán byl i P. Širůček na gestapu v Pardubicích pro poslech zahraničního rozhlasu. Přijímač i auto musel odevzdat, bylo to na udání místního občana, jak mu řekl vyslýchající, který byl z Opatovce. Morálka zdejších lidí byla odpovídající době. Jeden zdejší občan přivedl četníky na židovského uprchlíka, který právě přišel do obce - vysokoškolského profesora. Druhý občan později přivedl četníky do lesa na

² Pamětní spis sepsaný při opravě zvonice kostela Povýšení sv. Kříže v Trstěnici r. 1997, s. 3. Osobní archiv Vlasty Frankové; jméno anglického plukovníka upraveno dle www.trstenice.cz.

³ Pamětní spis sepsaný při opravě zvonice kostela Povýšení sv. Kříže v Trstěnici r. 1997, s. 3. Osobní archiv Vlasty Frankové.

uprchlé polské a ukrajinské vojenské zajatce - místo chleba, který jim slíbil přinést. “⁴Několik občanů Trstěnice bylo za války vězněno. „Jeden umřel na tyfus v Terezíně,“ dodává paní Franková.

Na konci války Trstěnici osvobodila Rudá armáda. Na tuto dobu paní Franková vzpomíná takto: *„To bylo nadšení. Přijeli Rusáci. K Zachrovu rybníku přijel tank, děvčata byla v selských krojích a nosila jim tam koláčky a bábovky. My jako mladí manželé jsme se tam šli podívat.“*

V pamětním spisu, který byl pořízen u příležitosti opravy zvonice kostela Povýšení sv. Kříže v Trstěnici, se můžeme mimo jiné dočíst: *„Válka skončila ve středu 9. 5. 1945 v poledních hodinách příjezdem ruského tanku. Poněvadž zde v okolí žilo německé obyvatelstvo, tak i u nás se vítězné vojsko chovalo nedobře. První neděli po válce byly zde slouženy děkovné bohoslužby děkanem P. Širůčkem. Zúčastnili se jich hasiči v uniformách s praporem, i celé obecní zastupitelstvo... Při bohoslužbách, když věřící stáli, přítomní komunisté zůstali provokativně sedět. Slavnostní mše nebyla dokončena, neboť někdo přiběhl do kostela, že v Chmelíku se střílí a (že tam, pozn. aut.) hoří a někteří muži tam odešli. Mše svatá byla dokončena jako tichá.“⁵*

Rusové se však nechovali pouze jako osvoboditelé, mnoho lidí v Trstěnici okradli a k obyvatelům se obecně nechovali příliš dobře. Paní Franková k tomu dodává: *„Všechno ukradli, tatínkovi hodinky... Když přijeli, chtěli po nás pořád jen vodku. Pili a potom zase chtěli vodu, jak je to páľilo. Všechno vyžrali. Ve škole byla naložená zvířata v lihu - všechno to vypili. Jistí Kellerovi tady měli takové dvě hezké slečny. Jedna měla asi sedmnáct let, druhá patnáct. Vojáci je naložili a odvezli. Někde ve chlívě měli nastlanou slámu a tam ty holky asi dva dny měli. Co ta děvčata zkusila, to nikdo neví... A koně... Jak oni viděli koně... Koní měli dost, ale jak viděli pěkného koně, tak si ho prostě vzali.*

Taky viděli kluka, který jel na kole a neřídil, jen šlapal. Tak ho zastavili a vzali mu to kolo. Jeden na to kolo nasedl a myslel si, že nebude muset řídit a to kolo pojede samo. Jenže sebou hned praštil, tak mu to kolo zase vrátili.

Nebo na druhém kopci kradli hodiny. Ukradli i budík, jenže ten budík byl připravený - nařízený. No, a jak šli, tak ten budík začal zvonit. Ten voják se lekl, batoh shodil a začal do něj střílet. Rozstřílel batoh i hodiny. Nic nevěděli, nic neznali. Ti tady nadělali neplechy. Válka tady sice nebyla, ale co Sověti poničili, to potom ještě komunisti dodělali.“

Válka skončila. Podobně jako v jiných obcích, kde žilo německé obyvatelstvo, došlo i v Trstěnici k tzv. divokému odsunu. *„Poněvadž bylo v okolí německé obyvatelstvo,*

Zleva: Marek Doseděl a Jaroslav Karlík během rozhovoru s paní Frankovou

⁴ Pamětní spis sepsaný při opravě zvonice kostela Povýšení sv. Kříže v Trstěnici r. 1997, s. 3. Osobní archiv Vlasty Frankové.

⁵ Pamětní spis sepsaný při opravě zvonice kostela Povýšení sv. Kříže v Trstěnici r. 1997, s. 4. Osobní archiv Vlasty Frankové.

následovalo jeho vyhoštění... Bylo to smutné podívání na všechny, které jsme znali a kteří nám nikdy neublížili nebo byli našimi příbuznými.“⁶

Také paní Franková si vzpomíná na tzv. divoký odsun a některé excesy, k nimž v Trstěnici a jejím okolí došlo. *„V Trstěnici byla četnická stanice, sem vodili Němce. Na tu stanici byli přivedeni také dva učitelé z Karle. A chodili tam lidi a bili je, fackovali. Ale oni nic neudělali. Protože jsem tam taky chodila do školy, tak mi řekli: „Jé, Vlasto, ty jsi do té školy taky chodila, jdi tam taky.“ A já jim říkala: „Proč bych tam chodila, vždyť to byli docela slušní lidi, proč bych tam chodila? Nikomu neublížili...“ Jeden Němec měl v Karli strach, že bude odsun, tak oddělal poklop od studny a naházel tam děti i manželku. Sám pak do té studny skočil. Jiní dva Němci se v té době v Karli zastřelili. A ve Chmelíku se jeden oběsil. A nejen to. Jednomu německému sedlákovi tam vypíchali zaživa oči. Později ho našli v bramborách, měl vypíchané oči... V Trstěnici u hasičské zbrojnice byl zase takový kámen. Na něj lidi položili jednoho mladýho kluka z Chmelíku. Položili ho na kámen, nic pod sebou neměl, jenom ten kámen – a tam ho Češi chodili bít. Jako koně ho bili, byl celý modrej a úplně roztrhanej. Nejvíce se Češi mstili těm, kteří vůbec nic neudělali“, doplňuje paní Franková. S některými vysídlenými přáteli a příbuznými se Frankovi nemohli ani rozloučit. Desítky let se pak neviděli. Až v roce 1981 za nimi mohli vycestovat. „Z Trstěnice odešlo čtyři sta lidí. Mnoho lidí chodilo do sousedních vesnic krást, chudí, bohatí, chovali se tak, že jsme se za ně styděli. Nikomu z nich to obohacení však neprospělo.*“⁷

Hned poté začalo osidlování obce. *„Když odešli Němci, tak sem pak přišla samá pakáž. Rabovali, všechno vykradli. Přišli s taštičkou a všechno vykradli. A když byli někde týden, tak šli dál. A zase do jiného statku, do jiného stavení a tam zase kradli. Odsud odešlo asi čtyři sta občanů. V chalupách zůstali jen ti staří lidé. A statky později zničili komunisté,*“ dodává paní Franková.

A byl to právě zmíněný komunismus, který rodinu paní Frankové výrazně postihnul. Jejich statek musel odvádět vysoké dodávky, jejichž nesplnění bylo trestné. V republice navíc i po válce fungoval přidělový systém, proto se její obyvatelé ocitali v problémech s nedostatkem jídla. *„Museli jsme dodávat všechno, a když jsme něco chtěli, tak jsme si to museli někde schovat. Dědeček, tatínek manžela, ten – my tady máme silné zdi, tak ten v nich udělal díry, dal tam takový škopky a do toho sypal obilí. Oni všechno měřili. Třeba když jsme nahlásili, kolik máme brambor, tak přišla kontrola a šla do sklepa a zjišťovala, kolik máme opravdu brambor. Museli jsme odvádět mléko, brambory, vejce, dobytek. Šest let jsme si nemohli zabít prase. A děti byly malé. Jednou přišla kontrola a ti její členové se obrátili na děti a říkali jim: „Jakpak dětičky, maminka vám dala mléko k snídani?“ Jenže my jsme měli všeho málo a někdy jsme dětem nemohli dát ani to mléko. Pak nám zemřel Jeníček, on měl čtyři roky a umřel, měl měknotní kosti. Neměli jsme nic, neměli jsme ani lístky. Já jsem chodila prosit, aby mně dali na lístky máslo, a tak jsem sehnala nějakých 20 deka másla, to byla nouze s bídou.*“ V roce 1953 proběhla tzv. peněžní reforma⁸, při které se peníze měnily v poměru 1:50. Za padesát starých korun jste dostali jednu korunu novou. *„Měnily se peníze, ale my si ani neměli co vyměnit. Ale chtěli jsme prodat tele a prase, tak tatínek říkal: „Nenaříkej, dostaneme nové peníze.“ Jenže my jsme dostali za prase pět korun a za tele sedm...“*

V roce 1956 byli Frankovi přinuceni vstoupit do družstva. *„Měla jsem jen ty děti. A ti to chudáci všechno prožívali taky. To není jako teď. Ani jsem nevěděla, kde kdo usnul. Hned po*

⁶ Pamětní spis sepsaný při opravě zvonice kostela Povýšení sv. Kříže v Trstěnici r. 1997, s. 4. Osobní archiv Vlasty Frankové.

⁷ Pamětní spis sepsaný při opravě zvonice kostela Povýšení sv. Kříže v Trstěnici r. 1997, s. 4. Osobní archiv Vlasty Frankové.

⁸ Některými historiky bývá rovněž označována jako reforma měnová, byť nešlo o změnu měny, ale pouze výměnu používaných platidel ve změněném kurzu.

večeři si chudáčci někam lehli a už spali. Ani hračky žádné neměli. Nechci už na to vzpomínat, Bůh nás chraň... “

Příběh paní Frankové ukazuje, že skutky lidí nelze soudit podle národnosti, k níž se člověk hlásí, ale podle jeho charakteru. Podle toho, zda dokáže odolat různým ideologickým tlakům, zda se i v těžkých dobách dokáže řídit morálními principy a zda dokáže rozlišovat dobré od zlého.

**Na zpracování příběhu se podíleli: Marek Doseděl, Jaroslav Karlík,
Lucie Večeřová a Ondřej Kubát**

Použité fotografie:

Vlasta Franková během rozhovoru s žáky ZŠ Zámecká; foto S. Švejcar.

Vlasta Franková v roce 1941; foto soukromý archiv Vlasty Frankové.

Zleva: Marek Doseděl a Jaroslav Karlík během rozhovoru s paní Frankovou; foto S. Švejcar.

Z vyprávění Erwina Kösslera

Erwin Kössler se narodil 18. února 1939 na Vysokém Poli u Dětrichova. Jeho rodina zde žije již přibližně 350 let, tedy od dob starého Rakouska. Dědeček pana Kösslera se v roce 1900 oženil s Češkou, otec pana Kösslera se oženil s Češkou a pan Kössler rovněž tak. Takže jeho rodina žije již třetí generaci ve smíšeném manželství.

Před druhou světovou válkou žili zde na Dětrichovsku téměř sami Němci. „*On žádný rozdíl mezi Němci a Čechy nebyl. Už od dob Rakousko - Uherska tu žádné nepřátelství nebylo. Ale potom za první republiky byli státní zaměstnanci německé národnosti propouštěni a nahrazováni českými, právě tehdy začalo vznikat určité nepřátelství mezi oběma národy. A když pak Hitler začal vykřikovat ta svoje nacionalistická hesla, tak na to chytil spoustu lidí, protože oni najednou cítili podporu*“, říká pan Kössler.

Dne 29. září 1938 proběhla mnichovská konference. Následně Německo zabralo československé pohraničí. Do německého záboru patřilo i Vysoké Pole.

Za necelý rok, 1. září 1939, vypukla válka. Pan Kössler k tomu dodává: „*Já byl malý, ale z vyprávění vím to, že moje babička lomila rukama, co je to teď za dobu, že tohle není nic dobrého a všechno je špatně. Táta ten zase říkal: „Vítězství!“ A máma ta víceméně mlčela. Ještě vám ale řeknu tohle: Táta byl zvyklý chodit každý den ven dívat se na hvězdy. Jednou,*

Erwin Kössler během rozhovoru
s žáky ZŠ Zámecká

koncem srpna 1939, šel prý také takhle ven a kolem měsíce byla taková duha a přes ni světelný kříž. A asi za dva nebo tři dny už bylo slyšet střilet děla, jak Hitler vtrhnul do Polska.“ Něco podobného zmiňují ve svých vzpomínkách i jiní pamětníci a dávají ji do souvislosti se začátkem války coby varováním před něčím, co má přijít.

Po začátku války a obsazení Polska Hitlerem přišli na Vysoké Pole a dalších míst pracovat polští příslušníci. Do rodiny pana Kösslera byl přidělen jako pomocná síla jistý Henrich Sadlo. „*Táta hrál na tahací harmoniku a Henrich s mámou v kuchyni tancoval. Šel okolo – jak já říkám – jeden „třísetprocentní“ Němec, viděl to a hned to oznámil na četnictvu - že se u nás s Polákem zachází lidsky. Takže Polák okamžitě pryč a táta musel během týdne narukovat jako nejstarší voják z obce do Francie.*“ Na Vysokém Poli nechal manželku, matku a své dvě děti. „*Máma tu zůstala s babičkou a námi dvěma dětmi na celé hospodářství sama. Naštěstí přece jen - dvě nejchudší vdovy z okolí jí pomáhaly. Později k nám byli přiděleni zajatci Dora Dochodova z Krymu a Michal z Rjazaně, od kterých jsem se pak naučil rusky.*“⁹

Otec pana Kösslera tedy narukoval do Francie, ale jako voják wehrmachtu nikdy přímo na frontě nebojoval. Když Hitler zaútočil na Sovětský svaz, dostal se jeho otec do zásobovacích oddílů v Kremenčuku na Dněpru. A když Hitler začal válku prohrávat, vracel se zpět společně s ustupující frontou. Domů se vrátil těsně před koncem války. Později mimo jiné vyprávěl: „*Oni (vojáci wehrmachtu, pozn. aut.) byli na Slovensku, Spišská Nová Ves, a tam skládali někde u silnice municí. A táta kouřil. Tak si zapálili cigaretu s nějakým vojákem a najednou ta*

⁹ Kössler, E.: Životopis, s. 1. Soukromý archiv Erwina Kösslera.

kupa munice bouchla a ten člověk, co stál před tátou, na něj spadl a srazil ho do příkopu. A on to vždycky vyprávěl stejně: „Neslyšel jsem žádnou ránu, jenom syčení tisíce hadů.“ A tím příkopem se plazil pryč. A potom, když se postavil, tak nikde nebyl les, všechno bylo pryč, jenom samé třísky. On měl děsnou kliku.“ Mluvili jsme také o vztahu, který ke svému otci měl. „Kdybych řekl, že jsme měli dobrý vztah, tak bych lhal.“ Důvodů bylo více. „Víte, on táta byl takový, že v tom němectví viděl všechno. A to já ne.“ A pak tu byla ještě jedna věc: „Já jsem do těch šesti let byl vlastně bez něj. Já byl takový svobodný občan, kterého nikdo nerovná do latě, a když se táta po válce vrátil, tak mě začal rovnat. Tak mě několikrát ztřískal, že ten vztah byl takový... Myslím, že mi to zůstalo až do jeho smrti, ale po těch letech si říkám, že ono to asi jinak nešlo.“

Blížil se konec války. Otec pana Kösslera se vrátil domů a zanedlouho přišla Rudá armáda. Přestože Rusové byli takřka za dveřmi, řada Němců si nebyla ochotna vůbec žádnou prohru připustit. O jednom takovém Němci z Vysokého Pole hovořil i pan Kössler. „On svolal schůzi NSDAP a tam vyřvával: „A teď to tady všechno votočíme a poženeme to na Sibiř.“ Tak chlapi si ťukali na hlavu a ten jeden říká: „Ty, když voni už jedou přes Koclířov.“ „To není možný!“ Tak sedli na kolo a

jeli do Koclířova. Stoupili si k silnici, a když jeli kolem ty Rusáci a vzali mu kolo i hodinky, tak mu to došlo. Šel do Svitav a koupil si v lékárně arsenik...“ Měl doma pět dětí a všechny se je ve svém fanatismu pokusil otrávit. „Aby si byl jistý, „pohládl“ je ještě sekerou“. Sami se pak s manželkou oběsili. Tuto hroznou událost nepřežila šestiletá dcera. Ostatním dětem zůstaly jizvy na celý život. Zajímavý je osud jednoho z nich, syna Hermanna. Ten žil později ve východním Německu a pracoval jako elektrikář. „V roce 1974 ve své elektrikářské dílně, kterou měl v domečku na zahradě, spáchal sebevraždu. Ve své osobní skříňce na pracovišti v továrně, kde pracoval, zanechal pro své spolupracovníky dopis na rozloučenou. V něm uvedl důvod svého činu. Vše, o čem se se svou ženou po léta bavil a co jen trochu mohlo zajímat STASI (hlavní tajná služba a rozvědka NDR, pozn. aut.), jim ona hned oznamovala. Prosil své spolupracovníky za prominutí s tím, že o činnosti své ženy dosud nevěděl. Dál už však prý nedokázal žít.“

A jak to vypadalo na konci války přímo u Kösslerů? „Nejdříve přišel domů otec a zakrátko se objevili Kozáci. Seděl jsem na písku, když přijelo několik vojáků na koních. Prvního jsem pozdravil, „zdravstvuj soldat.“ On seskočil z koně a začal: „Malčík, malčík, kak eto možno što ty razgovarivaješ po russki?“ To byl první Kozák, kterého jsem kdy viděl. Seděl u nás v kuchyni u kávy a debatoval s rodiči. Než-li odjel, napsal křídou na dveře azbukou, že zde bydlí přátelé a něco dalšího v tom smyslu...“¹⁰

Zleva: Denisa Janišová a Adéla Šteflová
nad fotografiemi Erwina Kösslera

¹⁰ Kössler, E.: Životopis, s. 1. Soukromý archiv Erwina Kösslera.

„Většinou prší ze západních směrů, ale tenkrát přišla bouřka z opačné strany a déšť smyl ze dveří psané písmo, potom to i u nás začalo. Přišli Rusové a Michala surově zbili, odvedli a více jsme o něm neslyšeli. A také Dora byla pryč. Později byla u nás schovaná jistá Hermína Weis – mladá paní se dvěma malými dětmi. Při praní prádla ji na dvoře uviděl ruský voják. S puškou v ruce ji nutil, aby šla s ním. V tom nejdramatičtějším okamžiku se objevil pošták s dopisem od Dory. Otec ho podal vojákovi se slovy, ať si přečte, co píše Ruska, která zde ještě nedávno byla. Při čtení mu začaly téct slzy z očí, s omluvou dopis vrátil a odjel. Psala v něm, že děkuje za léta, která zde prožila, teď že už pokračuje pěšky ve směru na východ. Dopis byl odeslán s razítkem z Ostravy.“¹¹ Hermína Weis pocházela z Nové Vsi, vesnice, z níž pochází manželka pana Kösslera. Podobně jako mnozí jiní Němci, i ona byla nakonec po válce vysídlena do Německa. Když později, v druhé polovině 60. let, navštívila Československo, přijela na Vysoké Pole ke Kösslerům. Přála si však zajet také do Nové Vsi, a tak se tam společně s panem Kösslerem vydali. K jeho velkému překvapení zastavili s autem u domu, v němž bydlela jeho tchýně. Erwin Kössler nikdy předtím nevěděl, že se tyto dvě dámy znají. Teprve nyní se dozvěděl, že maminka jeho manželky paní Hermíně nějakou dobu po válce (než byla nucena Československo opustit) pomáhala s jejími malými dětmi. Setkání

Zleva: Adéla Šteflová, Jaroslav Karlík a Marek Doseděl nad rodinným albem Erwina Kösslera

těchto dvou žen patřilo a patří k nejsilnějším životním zážitkům pana Kösslera.

Rusové se v květnu ještě jednou vrátili. Byli dva. U Kösslerů se zrovna nacházela jistá Hildegard Bier. Sověští vojáci chtěli, aby šla s nimi. Ona však odmítala. Jeden z vojáků proto vytáhl pistoli a vystřelil. „Máma a my děti jsme si klekly a začaly se modlit. Když to jeden z těch vojáků uviděl, sebrali se a odešli. Máma šla na místní komandaturu, kde to všechno řekla jednomu sovětskému důstojníkovi. Pak k nám přišli ruští vojáci a tu noc u nás přespali.“ V noci však všechny probudila střelba. Vojáci stříleli do míst vzdálených asi šedesát

metrů od domu. Když se tam pan Kössler šel podívat, byly tam jen červené fleky. Maminka mu za to ale vyčinila a víckrát už ho tam nepustila.

Začátkem června 1945 přišli Rusové znovu. Shromažďovali všechny německé vojáky, kteří se vrátili z války. „Přišli k nám a nějakou dobu mluvili s tátou. Pak mu jeden důstojník řekl: „Přijď za hodinu do Dětřichova ke kostelu.“ Jenže táta tomu nerozuměl. Ten důstojník mu dal vlastně šanci nikam nejít, když viděl, že mluvíme rusky, česky... No, ale táta nerozuměl, tak si něco vzal a šel dolů. No, a když ho tam ten důstojník viděl přijít, tak mu řekl: „Kagda ty prichadil, tože pojeděš.“ Odjízďeli z Dětřichova, tam je všechny naložili. Naložili také další (německé vojáky, pozn. aut.) v Nové Vsi, pak přijeli do Kunčiny a tam jim starosta řekl: „Nikdo se z války nevrátil.“ „Co?“, zařval ruský důstojník. „Všichni padli, nikdo se nevrátil“, řekl znovu starosta. Tak jeli dál. Ale nebyla to pravda, ten starosta se jich zastal -

¹¹ Kössler, E.: Životopis, s. 2. Soukromý archiv Erwina Kösslera.

nebál se. Táta se dostal do Osvětimi, ze které se vrátil v září (1945, pozn. aut.). Totálně jako mrtvola. On tam s ním byl z Vysokého Pole ještě jeden, ale ten tam zemřel. Tam jich zemřela spousta.“

Dne 28. června 1945 proběhl na Vysokém Poli tzv. divoký odsun. Němci se museli během deseti minut shromáždit na určeném místě, pokud možno s jídlem na tři dny. To platilo i pro matku pana Kösslera, protože byla provdaná za Němce. „Šli jsme z kostela a najednou do Děřichova přijeli vojáci a rudé gardy¹². Tak říkáme, co to je, za námi jdou nějakí vojáci. A oni šli barák po baráku - a už to brali. Tak si nás shromáždili a řekli: „Máte na to deset minut a zase půjdete zpátky. A vezměte si jídlo na tři dny.“ To jsem tam byl s mámou a sestrou, protože táta byl už v Osvětimi. No a voják šel s námi. Šli jsme domů a ten voják pořád všude za mámou. Máma vzala bochník chleba, konvičku mléka, něco na nás hodila a už jsme šli. A tak to bylo u každého. Jedny manžele dokonce vzali rovnou z pole, ti neměli nic (Anton a Anna Kössler – v Německu odmítli žebrot, nakonec zemřeli hladem).

Přišli jsme všichni - hnáni jako stádo - z Vysokého Pole do dvora jednoho statku v Děřichově, kde bylo shromaždiště. Pořád obstoupený těmi vojáky. Když jsme tam přišli, najednou se ozval jeden důstojník: „Co tady Marie děláš, přece nepůjdeš s nimi?“ To byl její spolužák z Litomyšle. Říkala mu, že je tady provdaná a že musela sama hospodařit s pomocí dvou vdov. Tento důstojník potom nás a tyto dvě ženy poslal zpátky. Šli jsme domů tady po té cestě (ukazuje na cestu před domem, pozn. aut.) a pamatuju si, že vlaštovky prolétávaly mezi námi. Přišli jsme domů a u okna už stál nějaký Čech, jakože se sem bude dobývat. Takových bylo hodně. Přijeli s kabelou a za tři dny odjížděli s autem. To bylo „normální“. A když si vezmete, že tady nebylo nic – tady chcipl pes. A přesto odváželi...“

Dnes už se ví, že v době tzv. divokého odsunu došlo k řadě násilností i zoufalých činů. O jednom z nich se zmínil i pan Kössler: „Vím taky, že v Děřichově, tam si jeden chlap myslel, že uteče, vyskočil z okna - hned ho zastřelili. Potom ho odvezli do Svitav, ale tam za dva dny v nemocnici zemřel. Jmenoval se Franz Löschinger.“

Z Děřichova pak byli všichni ještě týž den odvedeni do dvora opatovské továrny. „Vyhánění Němců v tehdejší okrese Litomyšl se vyznačovalo brutalitou. Ve dvoře opatovské továrny byly nakonec soustředěny asi čtyři tisíce lidí – 75% všech Němců. Zbytek zůstal pro vykonávání nejnужnějších prací, než přišli čeští přistěhovalci. Druhý den, 29. června v odpoledních hodinách, byli všichni naloženi do otevřených vagonů a s ozbrojeným doprovodem jeli přes Prahu do Děčína, kde je ozbrojený doprovod opustil. Dále pokračovali při častém zastavování do Drážďan, kde teprve viděli tu pravou válečnou zkázu. Později se pokračovalo směrem na město Cottbus. Pak vlak zastavil ve stanici Forst. Tam se prý od strojvedoucího dozvěděli, že vlak pojedje dále do Polska a zřejmě na Sibiř. Po této informaci nastala panika. Všichni, kdo mohli, opustili vlak. Zůstali v něm většinou už jen ti staří, kteří nestihli vystoupit. Vlak se rozjel do Polska a zastavil ve stanici Sagan (česky Zahán, pozn. aut.). Tam již vystoupili všichni a vrátili se do stanice Cottbus. Na ruské komandatuře zjistili, že Rusové nemají nic proti tomu, aby se vrátili domů, proto se vydali jižním směrem. Většinou se domnívali, že se budou moci vrátit domů – podobně jako před nedávnem helvíkovští občané. V tom se však mýlili. Zanedlouho se na cestě setkali s těmi, kteří se již od hranice vraceli. Byli totiž na české straně vítáni holemi a pažbami pušek. Ted' teprve všichni správně pochopili, že již není návratu domů. Vydali se tedy západním směrem ve skupinách, po několika rodinách s trvalou starostí o jídlo, pití a nocleh, hledající tak nový domov. Některé rodiny doputovaly až do Rakouska. Ostatní lidé se přemísťovali, hladovějící a na pokraji sil, od jednoho místa k dalšímu. Až v polovině srpna byly pro ně zřízeny nouzové ubytovny. Postupně našli v této válkou zničené zemi nějakou práci při nouzovém ubytování. Po letech právě těmito lidem – vyhnancům ze států východní Evropy – děkoval bavorský ministerský

¹² Přesný název je Revoluční gardy. Protože ale pamětníci užívají tohoto (rovněž) zavedeného označení, rozhodli jsme se jej ponechat ve všech příbězích.

předseda Franz Josef Strauss za jejich mimořádně obětavou práci při obnově Německa a jeho všeobecný rozkvět“, doplňuje pan Kössler.

Při průchodu Německem měli jeho občané povinnost poskytnout vyhnancům přístřeší a nějaké jídlo, sudetští Němci však v Německu nebyli přijímáni vůbec vlídně. Příchozí vítala celá řada nápisů, jako například tento: *„Pane na nebesích, pohleď na naši bídu, my sedláci, nemáme sádlo ani chléb. Běženci se krmí, žerou do husta a tučna a kradou nám naši poslední postel. My hladovíme a snášíme těžké útrapy. Bože, pošli nám tu chátu domů. Pošli ji zpátky do Československa. Pane Bože, osvobod' nás od toho ksindlu... Oni nemají žádnou víru a žádné jméno. Ti třikrát prokletí na věky věků, amen. Modleme se, aby tato chátka*

pominula.“¹³

Jak už bylo zmíněno výše, na některých místech došlo k vyhnání německého obyvatelstva skutečně velmi brutálním způsobem. Zajímalo nás, zda také pan Kössler zná nějaký extrémní případ spojený s odsunem německého obyvatelstva. Vyprávěl nám o událostech, k nimž došlo po skončení války v Lanškrouně, a nechal nás nahlédnout do výňatku z lanškrounské kroniky, v němž se píše mimo jiné toto:

„Dne 9. května 1945 došlo na vyvýšeninách Lanškrounské kotliny k posledním bojovým akcím...“ Dne 17. května „kolem druhé hodiny (odpoledne, pozn. aut.) přijeli na nákladních autech stovky ozbrojených Čechů, tzv. partyzáni. Shromáždili se na náměstí, aby vyslechli projev. Ruský důstojník započal svoji ohnivou řeč, která byla často doprovázena burácivým souhlasným řevem. Po projevu se Češi rozeběhli na všechny světové strany. Netrvalo dlouho, aby se zjistilo, o co šlo.

V menších i větších skupinách byli němečtí muži, také ženy a děti byly

Kresba vystihující tzv. lanškrounský lidový soud

mezi nimi, hnáni na náměstí. Domy města byly postupně pročešávány. Muži, ať mladí, starí či nemocní, všichni byli vzati s sebou. V odpoledních hodinách bylo hodně přes 1000 německých mužů nahnáno na náměstí.¹⁴ Byli zformováni do řad a se zdviženýma rukama museli stát a vyčkávat, co bude následovat.

Dočkali se, následovaly scény, které člověk se svědomím těžko mohl pochopit. Muži si museli lehnout na zem, okamžitě zase vstát, rozptýlit se, opět postavit do řad a tak stále dokola. Češi procházeli řadami, šlapali s chutí mužům do přirození, kopali do holení a mlátili je vším, co bylo po ruce. Plivali na ně a neustále stříleli divoce okolo.

¹³ Kopie letáku „varující“ před sudetskými Němci, Německo 1945. Soukromý archiv Erwina Kösslera.

¹⁴ Nešlo jen o Němce z Lanškrouna, ale i z okolních obcí.

Brzo bylo mnoho zraněných, kteří se již nemohli postavit a nesmírně trpěli. To ale nebylo dost. Před radnicí se nacházel velký zásobník vody, do něhož byly oběti této bestiální činnosti postupně naházeny. S klacky a tyčemi jim bylo bráněno se vynořit. Vzápětí bylo do vody strčeno, až se tato zbarvila do krvavě červená. Při vylézání jim bylo šlapáno na prsty, mnozí ovšem byli vyloveni mrtví. Ostatní na zemi ležící byli mezi tím přistavenou hasicí stříkačkou zaplavováni vodou a zacházeno s nimi tak, že je to k nepopsání. Mezi tím, co se toto odehrávalo, se na chodníku shromáždil za přistaveným stolem tzv. lidový soud.

Okolo stolu stálo množství Čechů, kteří zde byli jako žalobci, přednostně si vybírali Němce z řady. Němečtí muži stojící v řadách za sebou museli se zdviženými pažemi vycházet před soudní stůl. První z řady musel vždy držet uchrchlaný obraz Hitlera, aby ho vedlejší muž z řady olízal. Posledních dvacet až třicet kroků před stolem soudcovským museli překonat na břiše po zemi lezouce. Zde byl každému jeho rozsudek oznámen a křídou na záda napsán. Přibližně padesát až šedesát metrů od vjezdu do jednoho dvora se odehrával běh uličkou o život v pravém slova smyslu. Mnozí zůstali ležet již na cestě, dříve nežli byl trest plně vykonán. K jakým brutalitám zde došlo, není možné popisovat... Okolo sedmé hodiny večer byla větší část shromážděných vzata do vazby, zbytek byl poslán domů.

Následujícího dne 18. května, po opětovném nahnání obětí na náměstí, bylo pokračováno v jejich hrůzném trápení.¹⁵ Dva Němci byli odsouzeni k smrti oběšením. Na plynové lampě byl rozsudek proveden poté, co si sami museli smyčku oprátky dát na krk. „Oba tito oběšenci museli být trvale Němci udržováni v kývavém pohybu.“

„Ing. Köhler, který pocházel z Německa a pouze v Lanškrouně bydlel, byl přihnán oblečen do kožených kalhot, které na Čechy působily jako červený hadr na býka. Za ohromujícího hulákání byl probodán vycházkovými holemi.

Tento den se odehrávaly ještě strašnější scény nežli předešlý den. Někteří Němci byli nuceni se svléknout, spolu zápasit a vzájemně se do krve mlátit atp. Strašné řvaní provázelo celý den...

„K 17. hodině vzaly tyto ohavnosti svůj neočekávaný konec. To vše kvůli sebeobětování - činu paní Augusty Heider, ze zoufalství. Udělala tomuto dění rázný předčasný konec, když zapálila svůj dům a sama se v něm oběsila. Není se co divit, že s vědomím takových ukrutných činů došlo k mnoha dalším sebevraždám.“¹⁶

Tzv. lanškrounský masakr patří k nejhorším případům bezpráví, které bylo po druhé světové válce na německém obyvatelstvu spácháno. Co se týče počtu obětí, nejčastěji je uváděno dvacet čtyři ubitých, oběšených či zastřelených Němců. Dalších dvacet „lanškrounských“ Němců spáchalo sebevraždu.¹⁷

Ale vraťme se zpátky k příběhu pana Kösslera. V září roku 1945 začal pan Kössler chodit do první třídy do školy v Opatově. V únoru 1946 byla otevřena škola v Dětrichově. „Ve škole mi často nadávali do německé svině a tak různě. A jednou, v sedmé třídě, učitelka sepisovala národnosti, byli tam Češi, Slováci, Bulhaři atd. Já jsem vstal a říkám: „Já jsem Němec.“ A ona jak to, že moje maminka je Češka. A já jí na to, že většina mi tu nadává „ty kurvo německá“, a že jsem prostě Němec. A ten den jsem ten titul ztratil.“¹⁸

¹⁵ Kronika Lanškroun, s. 55 – 58; zpravodaj Julius Friedel, oznámení ze dne 22. 2. 1951; citováno z výňatku kroniky, který je součástí soukromého archivu Erwina Kösslera, s. 1 – 2. Lanškrounský „trestní/lidový soud“ popisuje i vzdělávací portál www.moderni-dejiny.cz, podrobnější informace lze nalézt na www.lanskrounsko.cz. Na těchto portálech lze většinu informací ověřit, ale i doplnit.

¹⁶ Kronika Lanškroun, s. 55 – 58; zpravodaj Julius Friedel, oznámení ze dne 22. 2. 1951; citováno z výňatku kroniky, který je součástí soukromého archivu Erwina Kösslera, s. 2. Lanškrounský „trestní/lidový soud“ popisuje i vzdělávací portál www.moderni-dejiny.cz, podrobnější informace lze nalézt na www.lanskrounsko.cz. Na těchto portálech lze většinu informací ověřit, ale i doplnit.

¹⁷ www.moderni-dejiny.cz/odsun_Nemcu-II.část.

¹⁸ Kössler, E.: Životopis, s. 2 - 3. Soukromý archiv Erwina Kösslera.

Po dokončení základní školy pracoval pan Kössler doma v zemědělství až do odchodu na vojnu v r. 1959. Jako politicky nespolehlivý byl přidělen k technickým praporům¹⁹. „*Nejprve jsem byl v Bohosudově – v přijímači. Odtud nás rozdělovali po různých pracovištích – Šumava, Krušné Hory,...*“ Když se po dvou letech vracel pan Kössler domů, „*tak na mě již na obci čekali, že budu pracovat v zemědělství, v kolchoze*“. Do kolchozu však nechtěl za žádnou cenu vstoupit, a tak z vojny vůbec nepřišel domů. Změnil svůj pobyt trvalého bydliště na Němčice u Litomyšle, kde žila jeho teta. Nikdy tam však opravdově nebydlel. Vyhnul se tak všem problémům a nakonec našel práci u Československých drah – u posunu v České Třebové. Z České Třebové jezdil půl roku vlakem buď do Mladějova, nebo do Lačnova. Odtud chodil domů pěšky.

Bernhard Kössler, otec Erwina Kösslera,
50. léta 20. st.

Za svůj život změnil čtrnáctkrát zaměstnání a také pět let dálkově studoval – železniční průmyslovku v České Třebové. Samozřejmě při práci. „*Při závěrečné ústní maturitní zkoušce nastaly těžkosti. Ředitel školy si mě zavolal k sobě do kanceláře a oznámil mi, že přišel na školu dopis od KSČ, že nemám být k závěrečné zkoušce připuštěn, neboť nejsem spolehlivý. Vzniklo to proto, že jsem krátce před tím kritizoval na schůzi ROH náčelníka stanice a jeho praktiky při jednání s lidmi. Vysvětlil jsem řediteli, o co se přesně jednalo, načež řekl, že jsem u něho vůbec nebyl, neboť ten dopis dostane až zítra. Zkoušku jsem bez problému udělal.*“

Ačkoliv pan Kössler nikdy nechtěl pracovat v JZD, kolektivizace samotná se jeho rodině nevyhnula, byť přišla o něco později než u většiny soukromě hospodářích rolníků v Československu. „*V roce 1963 dne 16. března jsem přišel domů z noční a vzápětí přijela osobní a nákladní auta. Cizí lidé přišli do našeho domu. Otcí a matce bylo přečteno, že jsou oba Němci a tudíž se všechen jejich majetek konfiskuje. Otec šel tam, kde byla sekyra u kamen, rychle jsem*

se před něho postavil, vzal jeho ruku se sekyrou a v tichosti jej uklidnil. Hned byly naloženy všechny zásoby, krmivo, odvezen všechen dobytek i kuň. I husu mojí ženy, která seděla na vejcích, chtěli odnést. Otec i matka byli najednou bez všech prostředků obživy. Bylo to v době, kdy se ještě mnozí lidé s německými kořeny stěhovali do SRN, i otec chtěl a na nás naléhal. Nakonec ani moje matka, žena ani já jsme nechtěli, a tak jsme zde zůstali.“²⁰

¹⁹ V letech 1950 – 1954 existovaly v Československu pomocné technické prapory (PTP). Jednalo se o útvary československé armády určené pro internaci a převýchovu tzv. politicky nespolehlivých osob (PTP neměly žádnou oporu v existujících československých zákonech – byly dokonce v rozporu s nimi, a neměly oporu ani v mezinárodním právu). Po smrti Stalina a Gottwalda v roce 1953 došlo ke změnám, které v důsledku znamenaly zrušení pomocných technických praporů či jejich přeměnu na technické prapory (kádrové „závadní“ jedinci byli od této chvíle zařazováni právě do nich).

²⁰ Kössler, E.: Životopis, s. 3. Soukromý archiv Erwina Kösslera.

Pan Kössler i jeho žena jsou katolíci. V tomto směru vychovávali také své čtyři děti. „Samozřejmě jsem byl zván do školy, proč své děti přihlašuji do náboženství, vždyť je to přece tmářství. Zeptal jsem se: „Byl Einstein věřící? A co Sacharov, který stál u zrodu sovětské vodíkové bomby? Nebyl rovněž věřící? Není to divné?“ Nikdo z nich neřekl ani slovo, tak jsem prostě odešel.²¹

Můj syn byl dán do jiné školy. Nejmenší počet žáků pro výuku náboženství na škole byly dvě přihlášky. Po týdnu přišel syn domů s tím, abych se dostavil i tam k řediteli. Zase se jednalo o náboženství. A ředitel se prý osobně postará, aby na jeho škole nic podobného nebylo. Po třech měsících zemřel tento ředitel na rakovinu. Moje dcera chtěla jít po vyjití základní školy na střední školu. Opět se jednalo o to, že překážkou je její náboženská výchova. Dotyčný funkcionář mně začal vysvětlovat, co že si myslím, že naše inteligence nemůže být přece vychovávána v náboženském tmářství. Namítl jsem mu, že se tedy bude určitě divit, když v Německu v novinách bude zpráva, že moje dcera nemůže dále do školy, protože je nábožensky vychovávána. Tento argument způsobil bezproblémové přijetí.“

„Nebojovali jsme proti komunismu, pouze jsme se vyhýbali jeho tlaku. Dva moji strýcové zvolili jiný způsob. Jeden byl třináct let vězněn a druhý šest let. Krátce na to, po pěti letech práce v uranových dolech, na následky záření zemřel. Moji rodiče museli pracovat do šedesáti pěti let a dostali pouze malou penzi. Evropa dvacátého století byla poznamenána dvěma – v trýznění vlastních obyvatel velice podobnými – systémy: fašismem a bratrem komunismem.“²²

Řadu let po válce přijížděli do Československa Němci, kteří byli po jejím skončení vyhnáni. Přijížděli, aby se podívali na svou rodnou zemi. Jednou přijel se svým synem i jistý pan Tuisel, který se po odsunu dostal do západního Německa. „Ten, když tady byl, tak říkal: „Já se jdu podívat na svůj les.“ A on vám přišel za dvě hodiny takový zničený a říkal mi: „Ty, já nemůžu ten svůj les najít.“ Tak jsem šel s ním a on mi to popisoval, jak to tam vypadalo (před odsunem, pozn. aut.). On to nemohl najít, protože ten starý les vykáceli a vysadili tam mladé stromky. Tak jsme ten pozemek pak společně našli.

A když odjížděli, tak si pamatuji, jak on ještě vystoupil z auta a řekl: „Žehnám vám pole a lesy.“ Na mě to hodně působilo a působí ještě teď – jak se loučil se svou domovinou.“

Při našem povídání přišla řeč i na to, zda je podle pana Kösslera správnější používat pro osud německé menšiny v Československu po druhé světové válce slovo odsun, nebo spíše slovo vyhnání. „No, odsun je to, když něco vezmete a položíte na jiné místo. Vyhnání, to je, když lidi ženete jako dobytek. A já, když jsem tehdy s nimi šel, jsem si připadal spíše jako ten hnáný

Manželé Tuiselovi na návštěvě u Kösslerů, konec 60. let 20. st.

²¹ Kössler, E.: Životopis, s. 3 - 4. Soukromý archiv Erwina Kösslera.

²² Kössler, E.: Životopis, s. 4. Soukromý archiv Erwina Kösslera.

dobytek. To nebyl odsun, tak tomu jenom začali říkat. Ale považuji za zázrak, že jsem teď v poslední době už několikrát slyšel slovo „vyhnání“. Hlavně ti mladí už to nazývají pravým jménem. A jsem taky rád, že se i český premiér při návštěvě Německa letos v únoru (2013, pozn. aut.) za tyhle věci omluvil.“

Na závěr našeho rozhovoru jsme se pana Kösslera zeptali, zda-li se díky poválečnému odsunu změnil jeho názor na Čechy. Odpověděl nám: *„No vidíte, to je správná otázka. Já totiž vlastně nevím, kdo jsem. Jsem napůl Čech – po mamince, ale napůl Němec. Já jsem Sudeťák. Já jsem tady zapomenutej Sudeťák. Protože já fakt nejsem Čech, ale nejsem taky takovej ten pravej ořechovej Němec. Jsem Sudeťák.“*

**Na zpracování příběhu se podíleli: Marek Doseděl, Denisa Janišová,
Jaroslav Karlík a Adéla Štefllová**

Použité fotografie:

Erwin Kössler během rozhovoru s žáky ZŠ Zámecká; foto S. Švejcar.

Zleva: D. Janišová a A. Štefllová nad fotografiemi Erwina Kösslera; foto S. Švejcar.

Zleva: Adéla Štefllová, Jaroslav Karlík a Marek Doseděl nad rodinným albem Erwina Kösslera; foto S. Švejcar.

Kresba vystihující tzv. lanškrounský lidový soud. In: Grulich, R.: Zeitzeugen der Ethnischen Säuberung 1945/46. Katolische Priester berichten aus dem Schönhengstgau. Göppingen 2003.

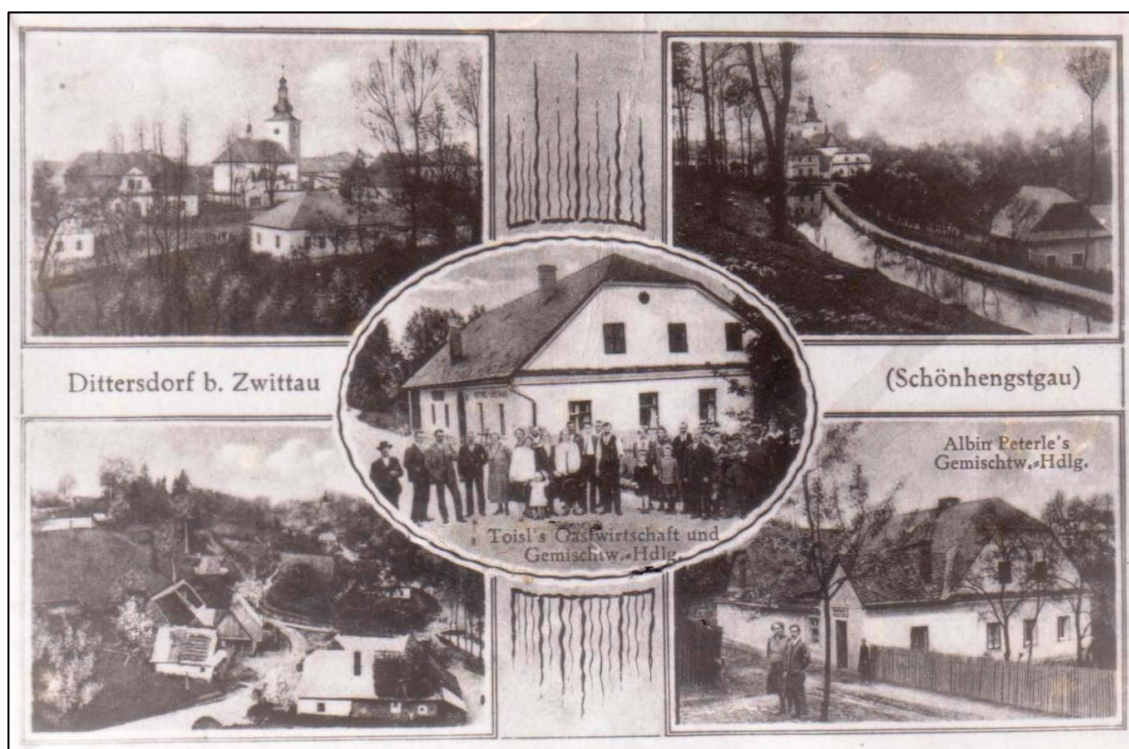
Bernhard Kössler, otec Erwina Kösslera, 50. léta 20. st.; foto soukromý archiv Erwina Kösslera.

Manželé Tuiselovi na návštěvě u Kösslerů; foto soukromý archiv Erwina Kösslera.

Fotografická příloha: Z rodinného archivu Erwina Kösslera

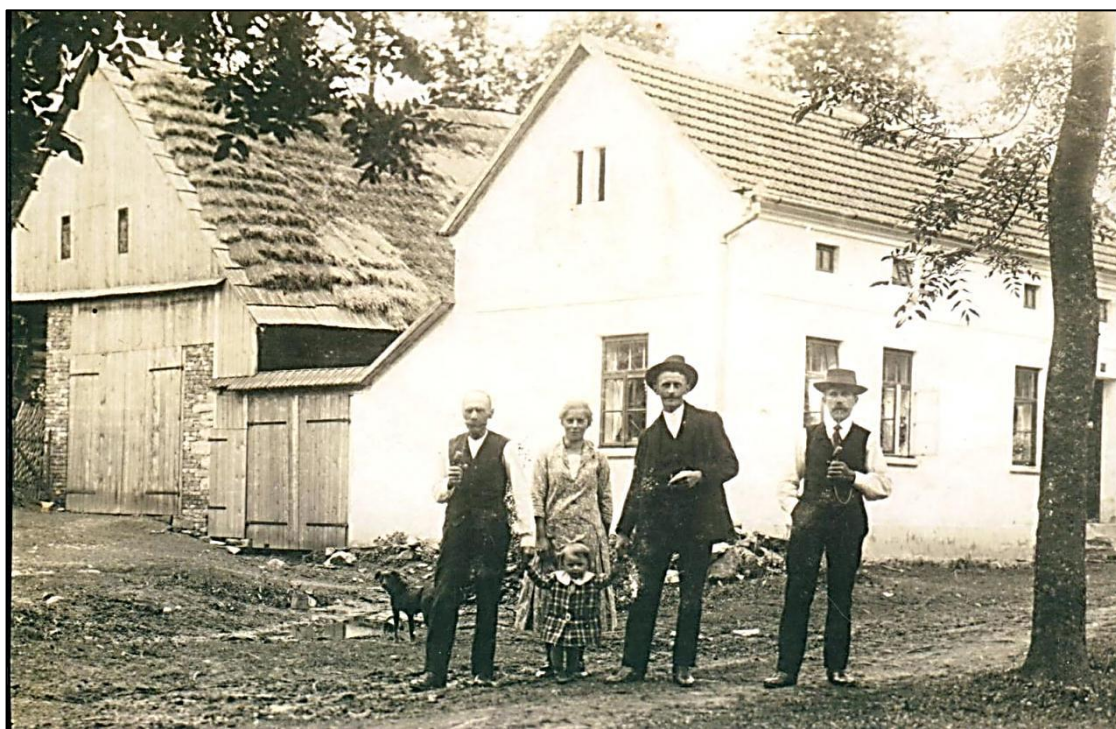
Vysoké Pole v roce 1913, dobová pohlednice

Dětřichov za první republiky, dobová pohlednice

Dětřichov za první republiky, dobová pohlednice

Dětřichovští Němci za první republiky

Dětřichov za první republiky, dobová pohlednice

Německá spořitelna v Dětrichově v době první republiky

Obelisk na Červené skále – vyhlídka na Moravskou Třebovou (nad Novou Vsí),
doba první republiky

Rodný dům Erwina Kösslera, doba druhé světové války

Erwin Kössler (zcela vlevo) při opravě kostela v Dětrichově, konec 70. let 20. st.

Z vyprávění Eduarda Kubína

Eduard Kubín se narodil v roce 1928 v Moravské Chrastové, což je větší vesnice nacházející se asi patnáct kilometrů od Svitav ve směru na Brno. V době před druhou světovou válkou byla osídlena převážně českým obyvatelstvem, žili zde však i mnozí Němci. S panem Kubínem jsme si povídali především o době po mnichovské konferenci, druhé světové válce, ale i odsunu německého obyvatelstva po skončení válečného konfliktu. Řeč přišla i na Oskara Schindlera, který do Brněnce (s Moravskou Chrastovou těsně sousedí) na konci války přesunul více než 1100 Židů, z nichž převážná část předtím pracovala v jeho polské továrně. Pan Kubín je jedním z posledních žijících pamětníků těchto událostí.

Eduard Kubín se narodil v rodinném domku, který jeho otec (obuvník) musel během hospodářské krize prodat Němcům. Poté se v roce 1937 přestěhovali do domu k dědečkovi, kde žili během celé druhé světové války.

Vztahy mezi Čechy a Němci byly v Moravské Chrastové většinou dobré – někteří spolu chodili hrát kuželky, karty a normálně spolu vycházeli.

Situace se změnila v druhé polovině 30. let, nejvíce pak v roce 1938. Po mnichovské konferenci byla Moravská Chrastová součástí okleštěného Česko-Slovenska²³. „*Pak ale takoví ti zapálení Němci jeli do Svitav orodovat, aby byla zabráná i Chrastová,*“ doplňuje pan Kubín. 31. října 1938 došlo k v Moravské Chrastové k pokusu o henleinovský puč. Ze Svitav přijelo několik aut s ordnery²⁴ (bylo jich asi 500) a obsadili obec. Když se o ozbrojeném puči dozvědělo československé vojsko, vyrazila z Boskovic jednotka 13. pěšího pluku a po prudkých bojích se podařilo Moravskou Chrastovou osvobodit. Byli při tom zabiti čtyři vojáci a jeden ordner (byl později pompézně ve Svitavách pohřben). Koncem listopadu 1938 se však přesto stala Chrastová součástí Říše. Na připojení dohlížel sám Karl Hermann Frank. „*Přijel v otevřeném autě, zdravil, jak oni zdravili, projel okolo a my jako zvědaví malí kluci jsme se šli podívat.*“ V tu samou dobu panovalo po vesnici zděšení a strach. Ordneři hledali české vojáky a chodili dům od domu. Pan Kubín si vzpomíná, jak vtrhli i k nim do domu a sháněli se po českých vojácích - že prý tu bydlí Češi, tak tu určitě budou i čeští vojáci. Prohledali celý dům, ale nikoho nenašli, a tak odešli.

Hranice mezi Říší a zbytkem Česko-Slovenska (později protektorátem) byla od konce listopadu 1938 mezi obcemi Moravská Chrastová a Rozhraní. A zůstala tam až do konce války. „*Nejdříve byli němečtí financí, což byly jednotky německé finanční stráže sídlící v Chrastové Lhotě, bydleli tam ve volném bytě ve škole. O kus dál byli zase čeští financové. Důsledkem toho bylo, že všichni lidé byli do vedlejší vesnice, případně města, pouštěni jen na*

Eduard Kubín během rozhovoru s žáky ZŠ Zámecká

²³ Název tzv. druhé republiky (1938 – 1939).

²⁴ Sudetoněmecká polovojeviská organizace založená v roce 1938 za účelem destabilizace československého pohraničí.

propustku. Nejprve ji museli ukázat Němcům a pak dole pod kopečkem Čechům. Nakonec tu českou hranici Němci zrušili a prokazovat jste se museli jen Němcům. Někteří Němci byli takoví zapálení a bez propustky nikoho nepustili. Ale našli se i výjimky. Třeba jeden. Byl ze Lhoty – když jsme k němu přišli, že chceme jít na Rozhraní (taky jsme chodili do Letovic, kde jsme kupovali různé nářadí), a neměli jsme propustku, tak nám řekl: „No, pustím vás, ale nesmím vás vidět, tak se sehněte pod okýnko, projdete a pak už můžete jít dál.“ A když nás nějaký Němec nepustil, tak jsem kamarádil s jedním klukem ze Lhoty – oni měli na konci Lhoty zahradu a za zahradou byl les – a to už bylo Rozhraní, protektorát, tak jsme šli načerno přes tu zahradu.“

Zleva: Jiří Macháček, Kateřina Kovářová a Romana Soukupová během rozhovoru s panem Kubínem

Pan Kubín chodil do stejné školy jako místní Němci. Za války však byly třídy německé, s výjimkou jedné – tam chodili převážně Češi (přibližně šedesát žáků). Mluvit museli všichni německy, také učitelé byli ve většině německé národnosti. Pan Kubín vzpomínal na jistou učitelku Majerovou ze Svitav, která dětem nadávala i tehdy, když spolu třeba jen o přestávce mluvili česky. Také některé německé děti prý byly drzé, urážely české děti a říkaly jim „tschechische Hunde“ (čeští psi). I přesto si pan Kubín našel mezi německými chlapci kamaráda – Bruno Schwaba, se kterým ještě za války podnikal

různé výlety na kolech – např. na Praděd v Jeseníkách. Ani jejich rodiče neměli nic proti jejich kamarádství, byť pan Kubín byl Čech a Bruno Němec.

Stejně jako jinde v obsazeném Československu, i v Moravské Chrastové poslouchali Češi zakázané rozhlasové stanice, zejména Londýn a Hlas Ameriky. To se sice nesmělo, bylo to stíháno přísnými tresty - v krajním případě hrozil i trest smrti, ale stejně se poslouchalo. „Před válkou, kdo měl rádio, ten byl boháč. Za války ale nechal Hitler dělat rádia – jednolampovky, říkalo se jim taky „lidový přijímač.“ Stály třicet pět marek a lidé si je kupovali. Po nějaké době ale přišel rozkaz, že každé rádio musí mít demontované krátké vlny, takže pak chodili po domech nějací ti mechanici a krátké vlny vyskřípali.“ Důvod byl jednoduchý – právě díky krátkým vlnám totiž lidé poslouchali zakázané rozhlasové stanice a dozvídali se tak i jiné informace než jen nacistickou propagandu.

Ke konci války patřil Eduard Kubín mezi totálně nasazené. Měl však štěstí – nemusel nikam do Říše, pracoval v Brněnci, v továrně firmy MEWA, kde vyráběl granáty do protiletadlových čtyřčat. Ve stejném areálu, kde pracoval pan Kubín, zřídil na konci války koncentrační tábor pro „své“ Židy také Oskar Schindler – svitavský rodák (už před válkou si prý vysloužil přezdívkou „svitavský gauner“). Schindler byl sám nacist. Na začátku války vytvořil v Krakově továrnu Deutsche Emaillewaren - Fabrik, v níž zaměstnával převážně židovské vězně. Prý to byl povrchní člověk, kterému šlo jen o peníze. Na začátku války byly peníze zřejmě jedinou Schindlerovou motivací, ale postupně se začal jeho vztah k židovským vězňům měnit. Schindler byl prý roku 1943 svědkem teroru při likvidaci krakovského ghetta a přesunu jeho obyvatel do koncentračního tábora v Plaszowě. V létě 1943 domluvil s Amonem

Göthem, velitelem Plaszowa, přesun asi 600 – 700 židovských vězňů do tábora vedle továrny. Protože jeho fabrika vyráběla pro válečné potřeby, nemusela být (podobně jako jiné továrny) zavřena. Když se blížila Rudá armáda, přesunul na podzim 1944 svoji továrnu do Brněnce u Svitav, kde byl budován pobočný tábor koncentračního tábora Gross-Rosen. Právě sem nakonec soustředil přibližně 1100 židovských vězňů.²⁵

Ve stejném areálu, kde byli umístěni Schindlerovi Židé, pracoval tedy jako totálně nasazený i Eduard Kubín. Bylo mu tehdy pouhých sedmnáct let. Areál byl rozdělen na tři části: v jedné třetině byla fabrika, kde se vyráběly (jak už bylo uvedeno) granáty do protiletadlových čtyřčat, ve druhé byla přádelna a ve třetí měl Schindler lisy na výrobu nádobí. Zmíněná munice se vyráběla pod hlavičkou firmy MEWA. Moravská Chrastová, kde výroba probíhala, měla jednu výhodu – nacházela se jen asi dvacet kilometrů od muniční továrny v Poličce. Obě místa navíc spojovala málo frekventovaná silnice, která procházela především lesy. Byla zde tedy poměrně malá pravděpodobnost toho, že by zvýšený pohyb na silnici mohl zaznamenat spojenecká letadla.

Židé žili i zde pod přísným dohledem příslušníků SS. Konaly se zde i apely, které však podle přeživších vězňů sloužily spíše ke zjištění počtu osob a nebyly

doprovázeny takovými krutostmi jako např. v Osvětimi.²⁶

Eduard Kubín k tomu dodává:

„Byl jsem zaměstnaný v Brněnci ve stejné budově, kde byli Židé, ale nemohli jsme se s nimi setkat. Viděli jsme je jen z okna, když si šli fasovat materiál. Pamatuji si, že byla hrozná zima a oni měli na nohách namotaný pytle.“ Říká se, že Oskar Schindler své Židy zneužíval, museli pro něj pracovat a on je na oplátku nechal přežít. „Jenom jsme se na ně chodili dívat přes okna,

Eintragungen der Unternehmer			Nummernfolge (links) beachten		
1 Name und Sitz des Betriebes (Unternehmers) (Firmenstempel)	2 Ort des Betriebes oder der Betriebsabteilung	3 Tag des Beginns der Beschäftigung	4 Ort der Beschäftigung (möglichst genau angeben)	5 Tag der Beendigung der Beschäftigung	6 Unterschrift des Unternehmers
1 Eisenwaren- und Metallwaren Brüder Hoffmann Brünnitz bei Zittau		27. 7. 1942	Hilfsar- beits- stätte im Wald	31. 3. 1944	Eisenwaren- und Metallwaren Brüder Hoffmann Brünnitz bei Zittau
2 „MEWA“ Metallwaren Ges. m. b. H. Brünnitz bei Zittau		1. 4. 1944	Lagerung	8. 5. 1945	„MEWA“ Metallwaren Ges. m. b. H. Brünnitz bei Zittau
3					
4					
5					

Záznam v pracovní knize totálně nasazeného Eduarda Kubína potvrzující jeho práci ve firmě MEWA

protože jsme byli ve stejném objektu. Taky jsme jim dávali, když to šlo, chleba. Zabalili jsme ho do hadru, položili na parapet a oni si pro něj přišli,“²⁷ vzpomínal už dříve pro Český rozhlas pan Kubín, podle kterého si Schindler těmito skutky zřejmě vytvářel alibi pro

²⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Oskar_Schindler.

²⁶ http://www.gruntova.cz/druha-svetova-valka/kt-brnenec-_2_-cast.

²⁷ http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/reportaze/_zprava/na-schindlerovo-muzeum-v-brnenci-zatim-nejsou-penize--1088830.

poválečný život. Kdo však židovským vězňům nezištně pomáhal, byla prý paní Schindlerová. „Paní Schindlerová se starala o kuchyň a o zásoby, ale nedovedu si to úplně představit – bylo to pro 1100 lidí, co to muselo být za dávky, které dostávali. Ale hodně toho chodilo z mlýna (nacházel se kousek od Schindlerovy továrny v Brněnci, pozn. aut.). Tam byl jeden mistr – tenkrát se hodně dělaly polívky z ovesných vloček – a on vždycky poslal celý auto. Jestli to Schindler platil, to nevím, ale on musel mít strašných peněz... Ano, byla to hlavně paní Schindlerová, která se o Židy starala, jezdila po místních sedlácích, sháněla pro ně brambory,“ doplňuje Eduard Kubín.

V souvislosti s koncentračním táborem v Brněnci jsme se dozvěděli ještě další zajímavé informace. Koncem ledna 1945 přijel do Březové nad Svitavou (v těsném sousedství s Brněncem) transport, ve kterém bylo asi patnáct umrzlých Židů. „Tenkrát je chtěli pohřbit na hřbitově v Bělé nad Svitavou, ale německý farář to nedovolil – že Židi a křesťani nemůžou být na jednom hřbitově. Prostě to nepovolil. Za hřbitovem byla velká jáma, do které se házely věnce a smuteční kytice, tak je do té díry naházeli a zaházeli těmi věnci. Tam byli až do konce války. Pak je museli Němci, kteří šli na odsun, vyhrabat a pohřbit je vzadu na hřbitově u zdi ve společném hrobě.“ Později bylo toto místo pietně upraveno a byl na něm zřízen i jednoduchý památník.

S koncem války souvisí ještě jedna událost: „Ke konci války, to už byl duben, možná květen, měli jít Židi na pochod smrti. Jenže Židi měli v Maďarsku nějaké ústředí a odtud posílali Schindlerovi maso, uzený, kořalku a cigarety. A dopadlo to potom tak, že se velitel esesáků, jmenoval se Lipold - i všichni ostatní esesáci přežrali a vožrali - a vlastně ten pochod smrti propásli,“ dodává Eduard Kubín.

Na začátku války byli prý Němci strašně silní. Věřili, že vyhrají. Později se situace začala měnit. Pan Kubín například vzpomínal na situaci, kdy ho maminka poslala do obchodu a tam stálo několik německých žen, které si povídaly: „To už je sedmdesátý, který tu padl.“ Koncem války už kolovaly i zvěsti o tom, že se chystá jejich odsun. Ale zároveň pořád prý věřili tomu, že Německo vyhraje, Hitler je uklidňoval tím, že až vyrobí tajnou zbraň, tak se všichni vrátí zpátky. Někteří si porážku Německa opravdu nechtěli ani připustit. Pan Kubín si například vzpomíná na to, jak těsně před koncem války jel od Rudné německý důstojník, měl ruce nahoře a křičel: „Za čtrnáct dní budeme zpátky s Američany.“ Tak oni těm Američanům věřili, že Hitlera zachrání,“ říká pan Kubín a pokračuje: „Když Němci ustupovali, tady (ukazuje, pozn. aut.) byla velká louka. Tam přihnali nějaký koně a krávy a dva Němci to hlídali. A když ustupovali, tak si to brali s sebou. A vzpomínám si, že ten jeden Němec si přinesl pánvici, vajíčka, omastek a přišel za naší maminkou, jestli by si to tady nemohl udělat – usmažit. A naše maminka neuměla slovo německy a my jsme nebyli doma. Pak jsem přišel, tak jsem to tlumočil. On si to usmažil a já mu nabídl, ať si sedne ke stolu. Ale on nechtěl, že si

Zleva: Jiří Macháček, Kateřina Kovářová, Nikola Jirušová a Romana Soukupová na místě památníku židovským obětem II. světové války v Bělé nad Svitavou

půjde sednout na louku. A za to, že mu to maminka nechala udělat, přinesl takové šuplátko, on to přinesl někde z papírnickví – a tam byly tužky, gummy, barvy, prostě všechno možný...“ Krátce na to přijeli Rusové. „A zase se na té louce objevili koně a krávy, Rusové je hlídali. A dva přišli k nám. Vedle (ukazuje, pozn. aut.) byla ložnice a oni jak byli – v botách a tak – vlezli do postele, špinaví – a víc jak týden tady bydleli. Vedle jsme měli spížku, byl tam nějaký alkohol, ale taky tam bylo pět litrů lihu na pálení, všechno to vychlastali. V chování byli horší než Němci... Jeden si dokonce myslel, že u nás žijí samí Němci – protože tatínek i dědeček uměli výborně německy. Jenže dědeček se učil ve Vídni, proto uměl výborně německy. Chodil tam dvakrát až třikrát za rok z Chrastové pěšky! Taky jsem měl hodinky – byla to taková

Zleva: Bruno Schwab a Eduard Kubín,
40. léta 20. st.

památka. Jednou jsem se po nich sháněl a máma mi říkala: „Jo, ten ruský voják si je vzal.“ Ne že by se zeptal nebo řekl, ať mu je dám. Prostě si je vzal.“

Skončila válka a začal odsun – nebo spíše vyhnání? Pan Kubín hovoří o odsunu a vnímá ho jako přímý důsledek roku 1938 a následujících sedmi let, kdy nacisté mj. uvažovali o germanizaci celého prostoru českých zemí. A jaká byla situace v Moravské Chrastové?

Muži do třiceti pěti let se museli v určitou dobu shromáždit v budově současného obecního úřadu. „Tam je shromáždili a už nesměli pryč, třeba k rodičům. Odtud šli rovnou na odsun. Byl mezi nimi i ten Bruna Schwabů, se kterým jsem kamarádil.“ S sebou si mohli vzít jen zavazadlo o maximální váze padesáti kilogramů. Většina z nich pak byla odvážena z Březové nad Svitavou v dobytčích vagonech pryč. I Bruna Schwabů. „Ten Bruna měl zlatý hodinky, ale nesměl si je vzít na odsun. On měl jednu nohu kratší, a

proto měl na jedné botě takový podpatek. Náš otec ho utrhnul, dal tam ty zlatý hodinky a po úzkých páskách udělal ten podpatek znovu. Takže mu na ty hodinky nemohli přijít... Ten Bruna si u nás nechal harmoniku a pak ještě takový svazek gramofonových desek. Když pak u nás po spoustě let byl, tak mu říkám: „Hele, máš u nás ještě nějaký věci.“ A ty desky a harmoniku jsem mu dal. Byl hrozně překvapený, že jsem mu to asi čtyřicet let schovával.“ V Moravské Chrastové mohli nakonec zůstat jen Němci ze smíšených manželství.

Když jsme se pana Kubína ptali, zda si vzpomíná na nějaký extrémní případ spojený s odsunem německého obyvatelstva, řekl nám, že je pravda, že se ne všichni Češi chovali k Němcům správně. Vyprávěl nám například o dvou českých mužích, dozorcích, kteří dohlíželi na Němce před jejich odsunem a kteří prý byli velmi suroví. To všechno je prý pravda, je však potřeba to brát v kontextu událostí, které musel český národ prožít během šesti let nacistické okupace.

Vyprávění pana Kubína bylo zajímavým pohledem do naší nedávné historie z mnoha důvodů. Jeden z nich však všechny ostatní přece jen překryl. Šlo totiž o vyprávění muže, který všechny strasti 20. století, kterými český národ prošel, sám prožil. Ať už šlo o rozbití prvorepublikového Československa, dobu druhé světové války, poválečné příkoří páchané na německém obyvatelstvu či dobu komunistické totality. I díky tomu tento příběh ukazuje, jak těžké a složité je někdy hledání pravdy a odpovědí na naše otázky.

Na zpracování příběhu se podíleli: Nikola Jirušová, Marie Kadlecová, Kateřina Kovářová, Romana Soukupová, Jiří Macháček a Stanislav Švejcar

Použité fotografie:

Eduard Kubín během rozhovoru s žáky ZŠ Zámecká; foto S. Švejcar.

Zleva: Jiří Macháček, Kateřina Kovářová a Romana Soukupová během rozhovoru s panem Kubínem; foto S. Švejcar.

Záznam v pracovní knize totálně nasazeného Eduarda Kubína potvrzující jeho práci ve firmě MEWA; foto soukromý archiv Eduarda Kubína.

Zleva: Jiří Macháček, Kateřina Kovářová, Nikola Jirušová a Romana Soukupová na místě památníku židovským obětem II. světové války v Bělé nad Svitavou; foto S. Švejcar.

Zleva: Bruno Schwab a Eduard Kubín, 40. léta 20. st.; foto soukromý archiv Eduarda Kubína.

Z vyprávění Ireny Kuncové

Paní Irena Kuncová se narodila 1. února 1948 ve Frýdku – Místku. Jako malé dítě vyrůstala v Rychnově na Moravě, později se s rodinou přestěhovala do Moravské Třebové, kde žije dodnes. Po ukončení Základní školy v Moravské Třebové chtěla jít na tamější gymnázium. To však po konzultaci kvůli své národnosti nemohla. Odešla tedy studovat do Ústí nad Orlicí na Průmyslovou školu textilní. Roku 1967 nastoupila v Hedvě v Moravské Třebové. Zde

Irena Kuncová a Miroslav Töth
během rozhovoru

pracovala do roku 1995 na různých odděleních v různých pozicích. V roce 1992 vznikla v Moravské Třebové Společnost česko-německého porozumění Walthera Hensela, kam v roce 1992 paní Kuncová vstoupila a později v roce 1995 se stala její předsedkyní. V roce 2001 se stala prezidentkou Svazu Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Tuto funkci zastávala až do roku 2010.

Paní Kuncová pochází ze smíšeného manželství. Ze strany jednoho jejího pradědečka pocházeli všichni z Broumovska - buď z Police nad Metují, nebo z okolí Hronova. „Když jsem to sledovala pozpátku, tak jsem se dostala asi do roku 1770, kdy zde tento rod bydlel. To byla česká linie našeho rodu. Ti úplně

první předkové byli vždy nějakí nadučitelé apod.“ Pradědeček paní Kuncové byl však důlní inženýr. „Dokonce jeden bratr tohoto mého pradědečka kamarádil s Aloisem Jiráskem a oba to byli velcí vlastenci.“ Pradědeček paní Kuncové se díky svému povolání dostal do hnědouchelného revíru na Mostecko, kde se stal správcem dolů. Zde se spřátelil se svým kolegou, jistým panem Tobischem. Pan Tobisch pocházel z německé rodiny. „Jeho rodina pocházela z Vrchlabí, kde žila určitě už kolem roku 1700. A tady byli téměř všichni německé národnosti, protože Krkonoše byly osídleny převážně německým obyvatelstvem.“ Tenhle pan Tobisch měl tři dcery. Brzy však ovdověl, manželka mu zemřela při porodu nejmladší dcery, a tak byla jeho nejstarší dcera vychovávána v klášteře. „A to byla moje prababička. Můj pradědeček totiž chodil hrát k tomuto panu Tobischovi karty, byli přátelé. Zde se seznámil s mojí prababičkou a později se vzali. Ona byla o hodně mladší než pradědeček... Tak tedy vzniklo to smíšené manželství.“ Manželství, ve kterém se narodilo dvanáct dětí, z toho devět žilo. Nejstarší syn byl dědečkem paní Kuncové. V roce 1919 se oženil s budoucí babičkou paní Kuncové, Juliannou Friedrichovou, jež pocházela ze Štýrska, ze selské rodiny, která měla velký statek. Dědeček paní Kuncové byl, podobně jako jeho otec, důlním inženýrem. Později se stal správcem dolu

Eduard Ducháč, dědeček paní
Kuncové (narozen 1891)

v Mladějově. Vzhledem ke svému povolání ale se svou rodinou hodně cestoval. Roku 1930 odešel s celou rodinou pracovat do Jugoslávie. Roku 1939 se sice vrátil zpět do Čech, ale o rok později se do Jugoslávie opět vrátil. Působil tam jako technický správce a závodní inspektor. A také zakládal doly - v Bosně, Srbsku, Chorvatsku, ale i ve Slovinsku. Do Čech se vrátil až v roce 1942. Potom pracoval v Bělé, v Roubaníně a na dalších místech nově zakládaných dolů.

Díky tomu, že dědeček paní Kuncové a celá jeho rodina hodně cestovali, se jich začátek druhé

Zleva: Adéla Šteflová a Tereza Frňková během rozhovoru s Irenou Kuncovou

světové války osobně tolik nedotkl. Takové štěstí však rozhodně neměla celá rodina. Dvě pratety paní Kuncové se vdaly za české důstojníky. Strýc Jiří Pavel byl před válkou velkým cvičitelem Sokola. Bydlel v Jičíně v Prachovských skalách. Tam ho ovšem ke konci války zatkl gestapo a odvezlo do Terezína. Zde 2. května 1945 v Malé pevnosti zemřel. „Druhý strýc byl před válkou vysoce postaveným důstojníkem československé armády.“ Žil v Praze. Od roku 1939 do roku 1941 byl zapojen v odboji, v roce 1941 byl povýšen na plukovníka generálního štábu, potom byl dočasně uvolněn. Protože se za

války přikláněl k západní frontě, na stranu Angličanů, byl za to po válce v době komunistické diktatury degradován. Nedostal žádné zaměstnání, mohl dělat jen převozníka přes Vltavu. Až po roce 1989 mu bylo jeho důstojnické postavení vráceno, byť in memoriam.

Dědečkovi sourozenci byli po babičce Němci. „A tak se celá moje rodina dostala díky tomu všemu do kola politických dějin. Navíc – jeden strýc byl před válkou zasnouben, také sice s Němkou, ale židovského původu. Jenže tahle slečna se z důvodu stále častějších protizidovských útoků v roce 1938 odstěhovala do Ameriky. Poslala mu ještě lodní lístek, aby za ní přijel, ale prababička nechtěla, aby se rodina trhala, a tak zůstal nakonec doma.“ Němečtí muži museli narukovat k wehrmachtu. „Nejhorší na tom bylo, že třeba bratr mé maminky, který se narodil v roce 1919, musel ukončit v roce 1942 studia na Vysoké škole technické v Brně a narukovat. Byl tlumočnickem u německého letectva, ale pak se po něm v roce 1945 slehla zem a už jsme o něm nikdy nedostali žádné zprávy.“

Celá rodina se snažila si navzájem, bez ohledu na národnost, během války pomáhat. „V naší rodině si všichni navzájem pomáhali, to je jasné. Víím třeba, říkala to teta Pavlů, ale i teta pražská – že když bylo ve městě málo jídla, jely do Rychnova k babičce, která tam oběhla ty selky a nachystala jim nějaké to jídlo, aby si ho odvezly. Takže se takhle navzájem všichni drželi nad vodou.“

Přišel rok 1945. Válka skončila. Nacistické Německo bylo poraženo. Jenže – „jedno zlo vyvolalo druhé“, začal odsun německého obyvatelstva – nebo spíše vyhnání? Paní Kuncová říká, že dnes nezáleží příliš na tom, které z těchto dvou slov použijeme, důležité je však vědět, co všechno se odehrálo, že (často) nevinní lidé byli nuceni opustit svoje domovy. Ve svém vyprávění zmiňovala i různé pochody smrti (např. ten brněnský), ale i jiné masakry, k nimž po válce docházelo. Dodává k tomu: „Byla to šílená tragédie. A staří lidé, kteří už nemohli,

byli dobíjeni na cestě. Ty ani nikam nedošli. Znáám z rodiny jeden zajímavý příběh. Jeden příbuzný z vídeňské strany se dostal z války úplně v pořádku. A protože byl tady někde na Prostějovsku, řekl si, že když má v Moravské Třebové příbuzné, tak za nimi zajede. Jenže v Jevíčku ho nějakí rádoby partyzáni strašně zbili. Našli ho Rusové, ti ho naložili na tank a na auto a převezli přes hranici do Rakouska. Tam ho předali jednomu sedlákovi, ale ten ho nechtěl přijmout. Báł se, že mu tam umře. Ale on se z toho dostal. “ Dostal – jenže po zbytek života koktal a měl duševní problémy. „Takže i takové věci se staly. Rusové často zachránili i řadu německých lidí. Moje maminka, když bydleli v Jevíčku, musela chodit prát prádlo Rusům. Byla tam nějaká jednotka, v níž byli, tuším, Mongolové. Sovětští vojáci samozřejmě nejdříve celý byt vybrali, vše, co bylo cenné... Jenže pak k nim byl na byt přidělen nějaký ruský důstojník, který uměl německy. A ten vzal maminku pod křídlo, pod ochranu. Když šla ráno do toho lágru, on šel s ní – a večer ji zase přivedl zpět. Takže se jí nic nestalo, ačkoliv říkala, že znásilňování a ponižování bylo na každém kroku dosti. Vždycky záleží na tom, jací lidé jsou, jak byli vychovávaní, jestli se v životě řídí nějakými pravidly. “

A tak jsme se dostali až k událostem, které v roce 1946 postihly přímo rodinu paní Kuncové, tedy k odsunu její vlastní rodiny. Dědeček, babička a maminka byli krátce ve sběrném táboře ve Svitavách, ale po krátké době je propustili, protože dědečka potřebovali jako důlního inženýra v dolech. Ostatní část rodiny zůstala v odsunu. S sebou si směli vzít jen dvacetikilový kufřík. Ze Svitav se dostali do Pardubic. Zde nějakou dobu pobýli, ale nakonec se mohla vrátit dědečkova matka (prababička) a její dvě svobodné sestry. Dědeček totiž požádal o jejich vyjmutí z odsunu. To už později bylo možné, neboť vyšel zákon, podle něhož se rodiny neměly trhat. Tyto tři ženy žily stále s rodinou. Do odsunu šli však tři dědečkovi bratři. Přesněji řečeno – jejich rodiny. Dědečkovi bratři totiž byli na frontě a domů se již nevraceli. Museli rovnou do Německa. Dva z nich se však vrátili až řadu let po válce – a to ze zajateckých táborů.

Sama paní Kuncová má na odsun tento názor: „Bylo to nespravedlivé. Myslím si, že se měli potrestat všichni ti, kteří byli u těch koryt a u moci. Ti, kteří manipulovali s lidmi, vymýšleli všechny ty věci a podíleli se na zločinech. Ale takoví ti obyčejní lidé, kteří měli třeba v chalupě spoustu dětí, ti to nemohli vůbec ovlivnit. De facto to odnesli naši Němci za ty říšské Němce, kteří válku rozpoutali... Ale vždy jsme taky říkali: „Kdo dal právo těm říšským Němcům zacházet tak šíleně s Židy? Kdo jim dal právo, aby okupovali celou Evropu a vyvraždili plno lidí? Spravedlivé to určitě nebylo. Jedno zvěrstvo vystřídalo druhé. “

Kvůli své národnosti pocítila paní Kuncová později – a nejen v dětství – určitou diskriminaci. Vždy se to však snažila brát s nadhledem, někdy i s humorem – a nijak zvlášť ji to prý netrápilo. Jako příklad uvádí dětskou hru, kterou ve škole hrála se svými spolužáky: „My jsme si ve škole hráli na partyzány. Já jsem nebyla sama Němka, bylo nás pět holek a my jsme

Julianne Ducháčková, roz. Friedrichová,
babička paní Kuncové (nar. 1895)

musely hrát ty Němčoury. To byly ty vycházky do lesa, kde se bojovalo šiškami a tak. My jsme se nechaly vždy hned vyběít a opalovaly jsme se a ostatní se honili po lese, takže my jsme si z toho dělaly legraci. Dostaly jsme hned zásah granátem, pak jsme si lehly do trávy a povídaly jsme si.“ Později, i přes nesouhlas dědečka, který nechtěl, abych se „pletla do

Martin Švec za kamerou

politických věcí“, složila potají pionýrský slib. Nechtěla být jiná než ostatní. Problémy však nastaly, když se po vyjití základní školy chtěla hlásit na gymnázium (v Moravské Třebové). Bylo ji řečeno, ať se o to ani nepokouší, že by se stejně nedostala. Tehdy ještě nechápala proč, ale bylo to kvůli její německé národnosti. Směla studovat pouze školu s technickým zaměřením. Vybrala si textilku. Ze stejného důvodu (tedy z důvodu národnosti) ji nebylo doporučeno později studovat ani vysokou školu (chtěla pokračovat na vysoké škole s textilním zaměřením v Liberci). „*A tak jsem skončila v Hedvě.*“ Později si chtěla při zaměstnání dodělat jazykovou školu v Brně, ale nebylo jí to odůvodněno s tím, že německy umí a víc jako technik umět nepotřebuje...

Na závěr našeho setkání jsme se paní Kuncové zeptali, jestli někdy vůči Čechům cítila (případně cítí dodnes) nějakou averzi. Odpověděla: „*Ne, určitě ne. Ani jsem nikdy necítila – ani vůči těm klukům, s nimiž jsme se občas poškorpi.*“ Podobně jako její předci, i paní

Kuncová dnes žije ve smíšeném manželství. Její manžel je Čech. „*Jednou se mě v Německu někdo zeptal, proč jsem si nevybrala nějakého Němce. A kde jsem ho měla najít? Jako mladá holka se zamiluji do prvního, který se mi líbí, a nebudu čekat, až jednou v Brně nebo v Praze potkám někoho, kdo mluví jenom německy. Takže s tímhle jsem nikdy neměla problémy.*“

Příběh paní Kuncové a její rodiny nám přibližuje život obyčejných lidí, kteří zažili velmi těžké období československých a českých dějin. Její vzkaz pro nás, nastupující generaci, zní: „*Asi bych řekla jen tolik, že by se nemělo věřit tomu vzájemnému politickému hecování, ať je to z kterékoliv strany... Sehnala bych si dobrou literaturu, abych si o všem mohla udělat vlastní představu. Taky je dobré poznat lidi z jiných zemí, zjistit, jací jsou, co od nich mohu očekávat, co je na nich pravdivého a co ne, jakou mají kulturu, zvyklosti, povahu. Každý národ má totiž jinou povahu. Každý vyrůstá v jiném prostředí a má jiné podmínky pro svůj vývoj. Tak tohle všechno bych potom takto dala do takové kupičky a z toho bych si vybrala, co nás spojuje a to bych dále rozvíjela.*“

**Na zpracování příběhu se podíleli: Tereza Frňková, Adéla Šteřlová,
Martin Švec a Miroslav Töth**

Použitá fotografie:

Irena Kuncová a Miroslav Töth během rozhovoru; foto S. Švejcar.

Eduard Ducháč, dědeček paní Kuncové (narozen 1891); foto soukromý archiv Ireny Kuncové.

Zleva: Adéla Šteřlová a Tereza Frňková během rozhovoru s Irenou Kuncovou; foto S. Švejcar.

Julianne Ducháčková, roz. Friedrichová, babička paní Kuncové (nar. 1895); foto soukromý archiv Ireny Kuncové.

Martin Švec za kamerou; foto S. Švejcar.

Z vyprávění Arnošta Maiwalda

Pan Arnošt Maiwald žije v Čisté u Litomyšle (dříve Litrbachy, německy Lauterbach – při našem vyprávění v době před vysídlením německého obyvatelstva se přidržíme tohoto původního názvu obce) a pochází ze smíšeného manželství. Narodil se v roce 1944. „*Je zajímavé, že můj otec byl Čech a měl německé jméno. Maminka byla Němka a měla české jméno – Jarošová,*“ dodává. Pan Maiwald měl tři sourozence a celý život pracoval v zemědělství. Povídali jsme si s ním o tom, jak zná válku a odsun německého obyvatelstva z vyprávění svých rodičů.

Před druhou světovou válkou žilo v Litrbaších asi 1600 obyvatel – v naprosté většině Němci. Na Brlence, osadě, která k obci Litrbachy patřila (a rovněž dnes k Čisté patří – je od ní vzdálená přibližně tři kilometry) asi šedesát. „*Tam to bylo bez vody a bez elektřiny, ale jinak tam bylo vše, co musí na vesnici být - kaplička, škola, strojírna i hospoda...*“ Drtivou většinu tvořilo i zde německé obyvatelstvo.

Čistá a Trstěnice jsou obce ležící vedle sebe, přičemž předválečné Litrbachy byly obcí německou (Češi zde však měli mj. českou menšinovou školu), zatímco Trstěnice obcí převážně českou. Když jsme se pana Maiwalda ptali na to, jaké byly vztahy mezi Čechy a Němci před druhou světovou válkou, popisoval nám je právě na příkladu vztahu obyvatel těchto dvou obcí. Podle pana Maiwalda šlo o vztahy naprosto bezproblémové a přátelské (obyvatelé chodili vzájemně „na handl“, navštěvovali taneční zábavy v obou obcích, existovala vzájemná pomoc mezi hasičskými sbory Litrbach a Trstěnice apod.), a to až do roku 1937 – 1938, kdy se ze strany Němců zhoršily. „*Když přišel Henlein, tak se to na té vesnici projevilo. Třeba ty tanečky mezi Čechy a Němci, to pochopitelně skončilo.*“

I v Litrbaších byly rodiny, které vyvěšovaly vlajky s hákovými kříži a hrdě zvedaly pravicí. „*Jenže když potom začaly chodit zprávy o tom, že tenhle umřel ve válce a tamten byl zastřelen, tak ta jejich euforie zmizela,*“ říká Arnošt Maiwald.

Ne všichni však patřili k henleinovcům a ne všichni si přáli válku. „*Povím vám jeden takový případ z rodiny. Moje prateta byla hospodyní u faráře Keksteina v Dětrichově u Svitav. Ten farář byl sice Němec, ale velký antifašista. Když tam jednou v kostele vykradli svatostánek, on přímo z kazatelny ukázal jako na zloděje na místní henleinovce. Potom mu (tomu faráři) říkali: „Ty si moc nevyskakuj, my si pro tebe přijdeme.“ No a za nějakou dobu si pro něj opravdu přišli, jenže on ten den zemřel... Takže i před válkou tu mezi Němci nějaký protifašistický odpor byl.*“

Pak přišla mnichovská zrada. Čtyři velmoci se dohodly na tom, že Československo je povinno Hitlerovi odstoupit svoje pohraničí. Velká část Němců jásala, někteří mluvili o osvobození. I v Litrbaších. Kromě německých rodin však v Litrbaších žilo i několik českých či smíšených rodin, a na ty se prý Němci dobře nedívali. Jelikož rodina pana Maiwalda patřila mezi ty smíšené, měla prý z Němců také strach. „*Nejhorší bylo, že nikdo nikdy nevěděl, co ten druhý*

Arnošt Maiwald během rozhovoru
s žáky ZŠ Zámecká

udělá. Nikomu se nedalo tak docela věřit.“ Otec pana Maiwalda byl vzdělaný prvorepublikový důstojník, matka Němka...

„Matka měla tři sestry a všechny byly už dávno vdány. Jejich manželé byli nuceni narukovat.“ Jeden z nich byl učitel a dal se k wehrmachtu, měl prý vysokou hodnost. „Z toho měl otec velký strach, protože takoví jenom ukázali – a ten šel a celá rodina šla...“ Další z nich byl taktéž vzdělaný. Pracoval na poště a uměl skvěle česky. Nikdo nepoznal, že je Němec. Třetí byl dělník. „Otec z nich měl do určité míry strach, že něco provedou. Oni se však zachovali velice dobře po celou válku, byť narukovali.“

Litrbachy se jako německá obec dostaly do německého záboru hned v říjnu 1938. „Hranice byla pod trstěnickým mlýnem. Na druhé straně (ve směru na Litomyšl, pozn. aut.) pak mezi Benátkami a Litrbachy u jednoho velkého statku, kde byl vjezd do Jiráskova údolí. Finanční hranice byla ještě pod Novou Vsí.“

Začátek války prý nebyl jednoduchý ani pro Němce, ani pro Čechy. „Němci rukovali a Češi se klepali. Velitelství gestapa bylo v Litomyšli na zámku. Když někdo z těch Němců ukázal na českou rodinu nebo na smíšené manželství, tak šli (do koncentračního tábora, pozn. aut.). Za celou dobu války se ale naštěstí nic takového nestalo,“ říká Arnošt Maiwald.

Češi a Němci spolu prý během války vycházeli dost špatně. Nikdo z Litrbach prý ale nebyl odveden do koncentračního tábora. „Dokud Němci táhli na Moskvu, věřili tomu, zvedali pravici a asi nikdo z nich nepředpokládal, že by odsud byli po tolika letech odsunuti,“

Tereza Frňková během rozhovoru
s Arnoštem Maiwaldem

dodává. „Moji strýcové (muži mých tet) byli všichni na frontě. Zajímavá je příhoda jednoho z nich. Jmenoval se Huschka.“ Když byli Němci někde u Moskvy obklíčeni sovětskou armádou, dostali prý šanci se vzdát. „Huschka a jeho kamarád byli schovaní v nějakém chlévě, a když dostali tuto možnost, vylezli.“ Sověti potom celou vesnici srovnali se zemí. Oba zmínění Němci se poté dostali do zajateckého tábora, což prý nebylo nic víc, než louka obehnaná ostnatým drátem. Zajatci zde neměli jídlo, pití, oblečení, natož třeba ešusy či zbraně. Najednou k nim přišel důstojník a sháněl nějakého klempíře. „A ten Huschka se z pudu

sebezáchovy jako obyčejný pošťák přihlásil, že je klempíř. Rusové jim dali kladiva a plechy, aby vyráběli ešusy. Ten první kousek (ešus, který vyrobil, pozn. aut.) nestál za nic a ten Rusák na něj koukal tak divně, ale neříkal nic.“ Jíst se prý dalo až ze třetího ešusu, který Huschka vyrobil. Zpátky (nikoliv však už do Československa, nýbrž do Německa) se dostal až po několika letech, v roce 1951. Byli ale i tací, kteří se ze sovětského zajetí nevrátili. Na Sověty ani na válku prý ale nijak zahořklý nebyl. Bral to tak, že Němci neměli na sovětském území co dělat, a tudíž museli zaplatit...

Arnošt Maiwald se narodil v březnu 1944. Jeho otec byl Čech, maminka Němka. Ačkoliv byla válka a Litrbachy byly převážně německou vesnicí, požadovali rodiče, aby u jejich syna byla zapsána národnost česká, což bylo hodně odvážné. Maminka prý řekla, že si vzala Čecha, tak ať i syn má v rodném listě zapsanou národnost českou. Do konce války s tím prý měla ještě řadu problémů.

Pak přišlo osvobození od fašismu, konec druhé světové války. Odsun Němců z Litrbach – nebo spíš vyhnání? Manželka pana Maiwalda, Marie Maiwaldová, říká, že první fázi odsunu by bylo vhodnější nazývat spíš slovem vyhnání. *„To ty Němce posbírali někde na poli, nic s sebou neměli a odvezli je do Litomyšle. Byla to taková euforie – vyhráli jsme válku, tak Němci pryč, přestože se před válkou všichni snášeli.“* Rudé gardy nahnaly německé obyvatelstvo do sběrného tábora v Litomyšli, kde lidé neměli skoro nic. Žádné jídlo, pití, teplé oblečení... Jen to, co u sebe měli v momentě, kdy byli odvezeni. *„Pamatuju si, že moje maminka vezla na kole panu Matauschovi z č. p. 178 chleba a silný kabát. To bylo nebezpečné, protože těm lidem nesmělo být poskytnuto vůbec nic. Když se potom maminka po letech dostala do západního Německa, ten pán jí velice děkoval,“* doplňuje Arnošt Maiwald. Z Litomyšle pak byli Němci odvázeni otevřenými vagóny pryč.

Arnošt Maiwald a Anna Zahálková během rozhovoru

Tak tedy vypadala první fáze odsunu, která bývá pro svoji krutost nazývána odsunem divokým. Ne všichni němečtí obyvatelé Litrbach však byli během této fáze odváděni právě do Litomyšle. Část z nich se dostala do Květné, odkud byla následně vlakem odvázena pryč. Postup byl stejný: Bylo jim oznámeno, kde se mají shromáždit (na to měli asi dvě hodiny času), směli si vzít jen malé zavazadlo, které nesmělo obsahovat žádné šperky ani nic hodnotného. To všechno muselo zůstat v jejich dosavadních domovech.

Druhá fáze vysídlení Němců už by se podle pana Maiwalda a jeho manželky dala slovem odsun nazvat. *„To už si s sebou mohli vzít padesát kil a bylo to organizované.“*

Ptali jsme se taky na to, zda pan Maiwald z vyprávění ví o nějakém drastickém případě z této doby. Odpověděl: *„My víme akorát o jednom případě, je to z naší rodiny. Byla to žena - maminčina sestřenice - a ta měla dva syny. Jejich táta byl ve válce, oni tady byli s dědečkem. A on do odsunu jít nechtěl. Nějací mladí hoši ho jednou postavili ke zdi a stříleli kolem něj do zdi. On se z toho úplně psychicky sesypal. A že do odsunu nepůjde, že se radši otráví.“* Zamknul sebe a svou rodinu v jedné místnosti, zatopil a nechal jít kouř dovnitř. Když už kouře bylo moc, kluci plakali a prosili dědečka, aby je pustil. Nechtěli umřít. Nakonec ho přemluvili a on kluky i maminku pustil. Sám však zůstal a otrávil se. I takové případy se bohužel stávaly. A stávaly se i proto, že jsme po válce zapomněli ctít presumpci nevinu. Za viníky jsme prohlásili všechny, podle principu kolektivní viny.

Odsunuti byli také jistí Urbanovi. Vlastnili strojírnou a hospodu na Brlece a už od doby první republiky prodávali a opravovali zemědělské stroje. Do odsunu v žádném případě nechtěli. Jenže museli. Nakonec se jim v Německu podařilo docela dobře zakotvit. Z pana Urbana se stal velký prodejce zemědělských strojů firmy Claas v SRN. *„Otec měl i díky němu dobré zprávy o zemědělské technice na Západě. To, co se objevilo v NDR, bylo totiž většinou okopírované ze západního Německa.“* Syn pana Urbana vystudoval medicínu, a tak v jeho firmě neměl kdo pokračovat. Právě tehdy, bylo to v červenci 1968, oslovil pan Urban Arnošta

Maiwalda s otázkou, zda by v jeho firmě nechtěl pracovat. Nakonec se ale z rodinných důvodů rozhodl zůstat.

Někteří příbuzní pana Maiwalda byli vysídleni do Bavorska. Nebyli tam ale vůbec uvítáni s otevřenou náručí, spíš naopak. Bavorsko byla totiž tehdy svým způsobem zaostalá země. „Bydleli tam u nějakého sedláka a pár let dělali jen za jídlo a ubytování.“ Několik prvních let bylo velice obtížných. Situace se prý začala měnit především od okamžiku, kdy Německo přijalo Marshallův plán.

Z Litrbach bylo nakonec vysídleno asi 1500 lidí... Když proběhl odsun, začalo osidlování Litrbach, které po válce změnilo název. Z Litrbach se stala Čistá. Osidlování obce probíhalo zejména v roce 1945 a 1946. Lidé, kteří sem přišli až v roce 1946, toho v domech po Němcích však už mnoho nenašli. Němci si s sebou sice nic neodnesli, ale pro jejich majetek si přišli „zlatokopové“. Podobně jako jinde, i v Čisté, se rabovalo a odváželo vše, co mělo nějakou hodnotu. „Bylo zde několik takových případů, že jedni bydleli v jednom baráku, tam se jim nelíbilo, tak si vzali, co unesli a šli bydlet do jiného baráku.“ Problém se ukázal zejména ve chvíli, kdy se nově příchozí měli starat o hospodářství, statek a dobytek. Nevěděli, jak to chodí. Jak často se má podojit kráva, krmení... Takoví lidé prý v roce 1949 začali zakládat JZD, protože už nevěděli, jak dál. To byl taky rozdíl mezi Čistou a Dolním Újezdem, kde JZD

Rodný dům Arnošta Maiwalda

zakládali lidé, kteří uměli hospodařit. Oficiálně bylo JZD v Čisté založeno v roce 1950 jako tehdy (prý) největší v republice. Jeho hospodářské výsledky však nebyly dobré.

Do Čisté přišli kromě Slováků Rumuni či Podkarpatský Rusíni. A také volynští Češi. „Když k moci přišli komunisté, někteří z nich utíkali zpátky. Hlavně Slováci,“ dodává Arnošt Maiwald.

Ale ani někteří z těch, kteří zůstat mohli (jako byli právě Maiwaldovi), to v poválečné době neměli jednoduché. Velmi těžké chvíle přišly především za komunismu.

Paní Maiwaldová k tomu dodává:

„Máme dost podkladů, kdy se Češi na Němcích mstili. Když maminka onemocněla tuberkulózou a chtěla po ročním léčení pracovat v drůbežárně, protože už nemohla dřít někde na poli, řekli jí, že ne, protože je Němka a nezaslouží si to. Když potom zemřela a my po ní přebírali pozůstalost, nestačili jsme se divit. Našli jsme totiž spoustu dokladů toho, kdy manželův otec o něco žádal a bylo mu odpovězeno a podepsáno řadou lidí, že si nic nezaslouží, jelikož má za manželku Němku.“

Zajímalo nás, zda se někteří odsunutí Němci chtěli později (např. po roce 1989, když to bylo možné) vrátit zpět. Dozvěděli jsme se, že to je velmi těžké posoudit. Někteří prý nikoliv: „Říkali, že si chtějí Litrbachy pamatovat tak, jak vypadaly před jejich odchodem.“ Jiní se vraceli rádi: „Prý jim to vracelo dětství,“ říkal pan Maiwald. Každopádně většina z nich se chtěla podívat jen na návštěvu, nechtěla zde již zůstat.

Dozvěděli jsme se také tuto zajímavou příhodu. Když se pan Maiwald v roce 1982 dostal do západního Německa jako doprovod své maminky, bydleli u svých příbuzných, kteří byli po válce odsunuti. „Společně jsme jeli na návštěvu k jiným známým – původně odsunutým z Litrbach. Pohostili nás kávou a vším možným a najednou se před námi objevily takové misky

se zmrzlinou. Jedli jsme ji tři - já, moje maminka a můj bratranec z Německa, který byl také odsunut. “ Bratranec pana Maiwalda však našel ve zmrzlině střep a hned nato další a další... „A on řekl: Die Tante, tys mě chtěla zabít. Teta na to nic neříkala. Tím postiženým jsem totiž měl být já. Ty střepy tam byly úmyslně dané. A ona si spletla misky.“ Chtěli se panu Maiwaldovi pomstít za to, že mohl zůstat doma. „Je potřeba vědět, že i tato mince měla dvě strany,“ říká pan Maiwald.

Jeden z bratranců pana Maiwalda se zpět do Čech podíval v letech 1977 a 1991. Později už se prý vracet nechtěl. Až když mu bylo 70 let, tak jeho vnoučata chtěla vědět, odkud pochází. Vzal je sem tedy ještě v roce 2005. „Tak jim to ukázal, kde měli pole, dům, školu a kostel. Mimo jiné navštívili také mateřskou a základní školu či kulturní dům. Byli mile překvapeni současnou úrovní. Jedna z bratrancových dcer byla ředitelkou mateřské školy v Německu, takže mohla srovnávat. Ptal jsem se ho, jestli by se chtěl vrátit. Odpověděl, že ne. Že v Německu má všechno a nic mu nechybí. A taky by nechtěl žít tolik let v nesvobodě, která tady byla za komunistů.“

Adéla Šteflová za kamerou

Hodně mu však vadilo, že za svůj majetek nedostal ani symbolicky zaplacen. „Říkal, že mu připadá, jako by byl svým předkům něco dlužen, protože se nestaral o majetek, který jim po čtyři století patřil.“

Příběh Arnošta Maiwalda je příběhem tisíců rodin, které byly postiženy pro svoji národnost – v případě Arnošta Maiwalda vlastně hned dvakrát – nejprve za války pro národnost českou, po jejím skončení pro národnost německou. Je ale také ukázkou toho, jak po druhé světové válce došlo k roztržení mnoha rodin a jaké jizvy to na jejich vzájemných vztazích často zanechalo.

**Na zpracování příběhu se podílely: Tereza Frňková,
Adéla Šteflová a Anna Zahálková**

Použité fotografie:

Arnošt Maiwald během rozhovoru s žáky ZŠ Zámecká; foto S. Švejcar.

Tereza Frňková během rozhovoru s Arnoštem Maiwaldem; foto S. Švejcar.

Arnošt Maiwald a Anna Zahálková během rozhovoru; foto S. Švejcar.

Rodný dům Arnošta Maiwalda; foto soukromý archiv Arnošta Maiwalda.

Adéla Šteflová za kamerou; foto S. Švejcar.

Jak tomu bylo ve Strakově

V okolí Litomyšle je řada obcí, v nichž před druhou světovou válkou žilo početné německé obyvatelstvo. Mezi takové patřil i Strakov, vzdálený od Litomyšle přibližně tři kilometry. Následující příběh není příběhem konkrétní osobnosti (jako je tomu v ostatních případech), ale právě příběhem obce, který jsme poskládali z vyprávění kronikáře Antonína Tauera, obecní kroniky (české) a několika článků věnovaných problematice odsunu, které byly uveřejněny v litomyšlském zpravodaji Lilie.

Z historie obce Strakov

Obec Strakov je vesnice, jejíž počátky se datují od 13. století. „Strakov bývala vždy česká ves. Sluje v listinách i zápisech městských vždy po česku Strakov (nikdy Strokele, neb. pod.). Již

Mapa ukazuje Strakov v 15. století; pod označením krčma (rychta) se ukrývá první zemanský dvorec

první rychtářové jako Mareš (1400), Havel, Mařík (1416), Václav (1418) i konšelé jako Lipovec, Chmelík, Opršal, Rochovec byli Čechové.²⁸

Národnostní poměry se však začaly měnit po třicetileté válce. Byli sem zváni němečtí řemeslníci, kteří tady zůstávali, zakládali rodiny, a tím se obec začala poněmčovat. Podle současného kronikáře Antonína Tauera nastala druhá vlna tohoto poněmčování v 2. polovině 19. st. za vlády Františka Josefa I. Tento proces podporovali prý také držitelé litomyšlského panství, zejména pak Valdštejnové, Trauttmansdorfové, ale i Thurn-Taxisové.

Právě Trauttmansdorfové (17. století) usadili na Litomyšlsku mnoho Němců, kteří pocházeli především ze Štýrska. Panstvo na zámku mluvilo pouze německy, úřady byly německé a lesníci vedli své správy také pouze německy. Na radnicích se debaty vedly také pouze v němčině. To vše působilo na některé pohraniční obce, zvláště na Strakov, Litrbachy (dnes Čistá), Semanín, jež byly dříve také české.²⁹ Co se týče obyvatel, v roce 1880 zde prý žilo 286 Němců a 78 Čechů, v r. 1901 256 Němců a 63 Čechů a v r. 1921 228 Němců a 166 Čechů. Za to, že český živel ve Strakově úplně nezanikl, lze podle obecní kroniky vděčit především tomu, že z hlediska církevní příslušnosti spadal Strakov pod Litomyšl (která byla vždy převážně českým městem), dále pak styku českých obyvatel na trzích, v obchodech i na úřadech (opět s českými lidmi), smíšeným manželstvím, ale i existenci české školy v blízké Pazuce, kde prý „již od let šedesátých někteří učitelé s vlasteneckým zápalem, jak ve škole, tak i v okolí zdárně působili. Založeno tu divadlo, záložna, konány v okolí časté národohospodářské a dějepisné přednášky.“³⁰ Sousedské poměry mezi Pazuchou a Strakovem prý byly dobré (bez ohledu na národnost). To se mělo začít měnit ve chvíli, kdy se do Strakova dostali „za učitele páni, na jejichž popud vyzváni řečníci, známí němečtí

²⁸ Obec Strakov: Kronika obce Strakov, s. 2.

²⁹ Obec Strakov: Kronika obce Strakov, s. 3.

³⁰ Obec Strakov: Kronika obce Strakov, s. 3 – 4.

nacionálové ze Svitav, kteří svými štvavými přednáškami zastavili naráz všechnu shodu. Tito učitelé (němečtí) byli zaujatými protivníky Čechů, a ačkoliv český jazyk ovládali, nikdy česky nemluvili a dosud nemluví a také svůj odpor proti všemu českému netají.³¹ Podle kronikáře Antonína Tauera na tom nese částečnou vinu i P. Antonín Šanta, litomyšlský děkan a biskupský notář, který propásl příležitost pro dosazení českého učitele (taktéž můžeme číst v obecní kronice). I ten by však prý musel učit německy. Roku 1869 byly vydány školské zákony a rok nato byl Strakov a jeho škola prohlášen za državu německou, můžeme se dále dozvědět v místní kronice.³²

Později prý „vedl zdejší německý učitel Hugo Schubert akci pro připojení obce Strakov k okresu svitavskému, měl tím býti spoután zbytek svobody českých občanů. Proti tomuto zaprodání zvedl rolník z č. p. 5 Jan Slon protest k bývalému pražskému místodržitelství. Protest dal podepsati všem českým a z části obojetným německým usedlíkům, kteří s tímto odtrhnutím od Litomyšle nesouhlasili. Hravě však vyvrátil učitel Hugo Schubert tento protest, neboť v témže týdnu a od většiny těchže protestujících lidí získal zase podpisy, jimiž mu potvrzovali přání a lživé důvody pro Lanškroun a Opatov (pro připojení k Lanškrounu a Opatovu, pozn. aut.). Tím budiž jen ukázáno, v jakém vleku a jhu zdejší lid žil.“³³ Těžko určit, kde přesně se nacházela pravda a kde jsou popisovány zejména

Kronikář Antonín Tauer během rozhovoru
s žáky ZŠ Zámecká

emoce, které tuto dobu (a dobu, v níž byly dané řádky napsány) provázely. Kronikář, který tyto řádky psal (František Matler a před ním zřejmě i jeho otec), dodává, že se zejména na přelomu století začala ve Strakově projevovat štvavá nálada, okna českých stavení byla vytlučena, když si nějaký český sedlák nechal na poli náradí, odešel, tak už se s ním neshledal (kronika rovněž vyjmenovává popisná čísla domů, kde se tak mělo stát).³⁴ Velký protičeský nacionalismus se však ve Strakově projevoval prý už v 2. pol. 19. století, dodává Antonín Tauer.

³¹ Obec Strakov: Kronika obce Strakov, s. 5.

³² Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 5.

³³ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 7 – 8.

³⁴ Obec Strakov, Kronika obce Strakov, s. 8.

Potom přišla první světová válka, ve které Češi viděli příležitost osamostatnit se. To se povedlo a v roce 1918 byla založena Československá republika. Jak známo, většina německého obyvatelstva novou republiku nepřijala. Stejně tomu bylo i ve Strakově.

Zleva: Adéla Šteflová, Lucie Jeřábková a Antonín Tauer nad obrazovou přílohou obecní kroniky

10. prosince 1918 prý Němci svolali tábor lidu, na kterém znovu požadovali připojení Strakova k německému Opatovu nebo Lanškrounu – tedy k Sudetenlandu.³⁵ „V roztrpčení, že by i za republiky mohla německá klika v poněmčené obci pokračovati v příkořích vůči potlačené národnosti, přišel zdejší občan František Slon z č. p. 5, který jediný tou dobou vedl frontu za ujařmený zbytek věrných Čechů, k přesvědčení, že pouze ve spojení se sousední obcí Pazuchou mohla by zdejší menšina býti zachráněna.“³⁶

Již začátkem května 1919 nařídila okresní politická správa

v Litomyšli vyvěšení této vyhlášky: „*Vláda Republiky československé zamýšlí místní obec Strakov a Pazucha v politickém i soudním okresu litomyšlském sloučiti v jedinou obec místní pod názvem obec Pazuchy a to v mezích národních jejich katastru. Nová obec Pazucha sestáváti bude nadále z osad a zároveň katastrálních obcí Pazuchy a Strakova.*“³⁷

Zmíněný František Slon navíc poslal dopis na ministerstvo vnitra, ve kterém stálo: „*Tímto sloučením bude naše obec zbavena nebezpečností, že by mohla býti jednou ještě připojena k německému kraji, neboť hospodářsky a obchodně gravituje jen k Litomyšli.*“³⁸

Ministerstvo vnitra vyhovělo a 26. června 1919 se Strakov stal osadou obce Pazucha. Zhruba o půl roku později se ve Strakově konaly obecní volby. Jejich výsledek byl následující: Svaz německých zemědělců 125, agráři ve Strakově 64, v Pazuse 93, sociální demokraté 97, lidová strana 23 hlasů. Spojené strany československého venkova obdržely 6 mandátů, Německý svaz 5 mandátů a soc. dem. 4 mandáty. Obecním starostou byl zvolen František Štyndl z Pazuchy.³⁹ „*Česká většina v nové obci byla zajištěna a nyní zůstalo položit druhý, kulturní, kámen pro restauraci zamyšleného češství - českou školu.*“⁴⁰ Nejdříve se o ni začali zajímat bratři Slonové a pánové Matler a Vytlačil. Když byl návrh na její vytvoření schválen, hledalo se místo, kde bude škola stát. Zdejší občan a lesník Vilém Waldhauser nabídl dvě místnosti v myslivně. Jak říká Antonín Tauer, byl to od něj velmi šlechetný čin, protože byl dobrovolný a obětavý. Navíc ze začátku ani nevěděl, jaký ohlas to přinese a jestli nebude mít nějaké problémy se svými nadřízenými v německém Řezně.

Česká menšinová škola byla založena v roce 1920 a byl sem dosazen mladý učitel z Bohuňovic, Josef Lustig. Časem se však zjistilo, že prostory myslivny nevyhovují, a tak se začalo hovořit o postavení vlastní budovy školy. O její výstavbu se opět výrazně zasloužili

³⁵ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 9.

³⁶ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 10.

³⁷ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 11.

³⁸ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 14.

³⁹ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 15.

⁴⁰ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 16.

bratři Slonové a pánové Matler a Vytlačil. V roce 1924 byl položen základní kámen a už 21. listopadu téhož roku se v ní začalo učit. Zmíněný učitel Josef Lustig byl velmi aktivní – např. pořádal pro děti zájezdy - do Prahy apod. Hrál s dětmi divadlo, zprvu loutkové, potom živé. Kromě toho zval do Strakova různé návštěvy – Sbor paní a dívek z Litomyšle, ale i jiné organizace z Prahy, čímž získával finanční podporu pro rozvoj českého školství ve Strakově. Pomáhali i dospělí – vyrobili například kulisy pro divadlo.

Soužití obou národů ale rozhodně nebylo ideální. Postupně, více od 30. let, se začaly objevovat různé štvavé nálady.

„Již z jara roku 1938 jsme věděli, že Němci ve Strakově kují tajné plány. Věděli jsme o hromadných výletech do Trutnova za Henleinem a o tajném nočním schůzování, ale Němci byli tak ukázněni, že ani jedno slovo o jejich činnosti neproniklo. Přes poplašné zprávy novin i rozhlasu jsme byli přesvědčeni, že Němci mlátí prázdnou slámu. Vždyť za námi stojí celý svět...“⁴¹ Potom přišla mnichovská zrada. „Víte, jak nám tehdy bylo, když na žádost německého učitele Pfeifera přišlo německé vojsko, namířili děla proti Litomyšli a byli jsme v Říši? Bylo nám jako dětem, kteří ztratí rodiče a zůstanou bez domova.“⁴² Následně byl Strakov připojen k Sudetům, protože byl z větší části osídlen německým obyvatelstvem. Připojení hrozilo i Pazůše, ta se tomu ale nakonec vyhnula, protože byla osídlena převážně Čechy. Byla vytvořena hranice, která oddělovala Sudety od zbytku republiky. Na hranici pak vznikly přechody. Jeden z nich byl např. u Černé hory. Jak doplňuje kronikář Antonín Tauer, kdo chtěl jít tam či zpět, musel mít zvláštní propustku.

Denisa Janišová nad obrazovou přílohou strakovské obecní kroniky

Druhý den po záboru přišel rozkaz odvést všechny české muže do Janova. „Když nás ordneři vedli, věru jsme se nesmáli. Spíš jsme zarytě mlčeli. Po několikahodinovém zavření, kdy nás ordneři utěšovali poznámkami jako: „Všichni budete pověšeni – všechny vás vyženeme“, jsme byli, asi na rozkaz říšského důstojníka, propuštěni.“⁴³ Poté přišlo zabrání české školy a vystěhování českého učitele Lustiga. Místo něj sem přišel již zmiňovaný německý učitel Pfeifer, který vedl místní stanici gestapa. Po okupaci zbylo ve vesnici 40 staročeků, ostatní přešli k Němcům. Většinou tomu bylo tak, že kde v rodině byla matka Češka, tak celá rodina táhla spíše k Čechům. Když byla Němka, bylo tomu opačně.

V době první republiky (a dříve) byli zemřelí obyvatelé Strakova pohřbíváni v Litomyšli, neboť Strakov patřil církevně právě sem. Když byla v roce 1938 vytvořena za Strakovem hranice mezi Česko-Slovenskem a Říší, už to nebylo možné. Z tohoto důvodu byl ve Strakově zřízen hřbitov. První člověk zde byl pohřbený už v roce 1938, poslední v roce 1946. Celkem je na tomto hřbitově pohřbeno 34 osob, z toho 4 byly malé děti (nepokřtěné).

⁴¹ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 20.

⁴² Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 20.

⁴³ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 21.

Vztahy mezi Čechy a Němci se během války vyhroutily. Němci ovlivnění nacionálním socialismem se Čechům snažili život co nejvíce znepríjemnit. Někteří Češi Strakov opustili nebo byli dokonce vyhnáni. Odcházeli většinou do Pazuchy. Mezi ty nejhorší Němce prý patřil jistý Jarolím, který kupříkladu udal Němce Zemana za to, že mluvil na poli s Čechy Slonovými česky. „*Jeho syn (Jarolímův, pozn. aut.) byl u SS a po šesti týdnech na frontě padl.*“⁴⁴ Byl zde také jistý pan Langer, který žil ve smíšeném manželství. Podle pamětníků to

Zleva: Marek Doseděl, Adéla Šteflová a Lucie Jeřábková nad obrazovou přílohou strakovské obecní kroniky

byl Němec, který tak nějak stranil Čechům. Jeho syn byl v sedmnácti letech naverbován na frontu, kde mu Rusové u Stalingradu vystřelili oko a on se vrátil zpět. Pak byl poslán na frontu západní, kde padl do zajetí a do Čech se vrátil až kolem roku 1947. Po válce odsunut nebyl právě proto, že byl ze smíšeného manželství. Největším odpůrcem Čechů ve Strakově byl však německý starosta František Sobola, který byl u Čechů známý pod přízviskem Mutlíček. Ten zastával názor, že by měli Češi odejít pryč, nebo jít na frontu. Ze zkušenosti z první světové

války, kdy Češi přebíhali k Rusům, se však Adolf Hitler rozhodl, že tam Čechy posílat nebude. Mutlíčkovi to však přišlo nespravedlivé, a proto se rozhodl poslat na frontu i Čecha Františka Slona, „*který mu vadil i proto, že jeho strýc byl italským legionářem (za první světové války, pozn. aut.). František Slon měl mít jako Čech u odvodu nahoře v papírech červený nápis Tsch. Mutlíček ho napsal tak slabě, že nebyl vidět, a pokud by se pan Slon nebránil, byl by zcela určitě odveden.*“⁴⁵ Také byl prý zaznamenán případ, kdy se mladík ze Strakova oženil s dívkou ze Sloupnice a té Němci nedovolili přistěhovat se za ním do Strakova. „*Když jedné noci manžela tajně navštívila, náčelník strakovského gestapa se to dozvěděl a o půlnoci tuto ženu vyhostil*“, říká Antonín Tauer.

Na samém konci války došlo k incidentu, o němž nám vyprávěl Antonín Tauer (příběh zná z vyprávění svých rodičů). „*Byl to vlastně poslední den války, kdy ten Pfeifer rozhlásil zprávu, že nechá všechny český chlapy postřílet. Chlapi se to dozvěděli a tak utekli. Třeba ten pan Matler (který psal kroniku, pozn. aut.), utekl do Pazuchy. Táta utekl do lesa, protože tam to měl blízko. A shodou okolností, jak ustupovala armáda, tak sem přišlo německý vojsko, nějaká skupina, ubytovali se tady ve statku u českýho sedláka v č. p. 20, jmenoval se Karel Dvořák. Řekli mu, že by tady chtěli přespat a ten Dvořák se tomu veliteli svěřil, co se chystá na český chlapy. Tak ten velitel řekl, že má válčení a zabíjení dost, tak nařídil postavit hlídky a říkal, kde se co hne, bez milosti střílet - ať je to Čech nebo Němec. Noc proběhla klidně. A ráno byl Pfeifer se svými společníky pryč. Německý vojsko odešlo, postupovalo dál na západ a v poledne už tady byli sovětský vojáci. A otec, když se nic nedělo, tak se vrátil ráno domů a maminka ho nemohla poznat. Odešel tmavovlasej chlap a vrátil se bílej stařec.*“

Přišel konec války, který byl ve Strakově slaven stejným způsobem jako v celém Československu. „*Revolučního převratu se dočkaly tyto rodiny: Slon František, Dvořák*

⁴⁴ Staněk, M.: Strakov v letech 1938 – 1964 – díl 1. In: Lilie – zpravodaj Města Litomyšle, rok 2010, č. 8, s. 12.

⁴⁵ Staněk, M.: Strakov v letech 1938 – 1964 – díl 1. In: Lilie – zpravodaj Města Litomyšle, rok 2010, č. 8, s. 12.

Karel, Voříšek, Motyčka Václav a další.⁴⁶ „Dále se vrátilo pět rodin, které Němci při okupaci prohlásili za nežádoucí a donutili je vystěhovat se“, doplňuje Antonín Tauer.

Už 7. května 1945 se ve Strakově volil Místní národní výbor. Na politickou příslušnost se podle kroniky nehledělo, protože během okupace všichni ztratili politickou orientaci. Nakonec byli zvoleni tito muži: František Matler jako předseda, František Slon byl zvolen místopředsedou a ostatní - Karel Dvořák, Václav Motyčka, Antonín Tauer, Stanislav Svoboda a Josef Friml byli zvoleni jako členové výboru. „Práce předsedy Fr. Matlera a místopředsedy Frant. Slona byla z počátku ohromná. Museli býti ve dne v noci k dispozici velitelům oddílu Rudé armády, která proudila do Čech.“⁴⁷ O pár dní později byla také otevřena česká škola (12. 6.). Prvním učitelem se stal Václav Kalina z Litomyšle.

Odsun německého obyvatelstva

O samotném odsunu Němců ze Strakova se kronika zmiňuje pouze krátkým zápisem: „Bílá Hora byla pomstěna. Dne 29. 6. 1945 byli Němci svoláni a prvá jejich část již za asistence československého vojska odsunuta.

Odsun Němců proveden byl hladce. Snad u vědomí velké viny ztratili svoje bývalé sebevědomí.“⁴⁸ O

odsunu Němců však zjistil určité informace i Mgr. Milan Staněk z Litomyšle. Právě jeho zpráv, které byly uveřejněny v litomyšlském měsíčníku Lilie, se budeme nyní především držet (Mgr. Staněk získal informace od Františka Slona ze Strakova).

Seznam Němců, kteří měli být odsunuti, vypracoval litomyšlský notář Novotný. Nejdříve se mluvilo o tom, že Němcům, kteří se neprovinili, bude umožněn odchod do Německa či Rakouska. To se však nepodařilo, a tak koncem června došlo k prvnímu odsunu. Někdy je označován jako divoký, protože probíhal velmi krutě a brutálně. V této vlně byli především velcí sedláci a majitelé domů. Tento divoký odsun měl proběhnout tímto způsobem: Nejdříve dotyčnou vesnici obklíčili četníci či vojsko. Ti rozhlásili, že se všichni Němci dostaví do dvou hodin na určené místo. Měli si vzít nějaké jídlo (na 3 dny) a oblečení. „Ze shromaždiště na kraji silnice jich byla třetina poslána domů a ostatní odvedeni do míst dočasného soustředění v Opatově,

Kříž umístěný v místech strakovského hřbitova, který byl využíván v době druhé světové války

⁴⁶ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 22.

⁴⁷ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 23.

⁴⁸ Obec Strakov. Kronika obce Strakov, s. 24.

*Květné a Litomyšli. Sem byli do dvora u Kalousů a na hřiště odvedeni Němci z Janova, Gajeru, Mendriky, Strakova a někteří i ze Semanína.*⁴⁹

Poté nastoupili do transportů, ve kterých byli i Češi podezřelí z kolaborace. Tyto transporty, otevřené vagony, byly často bez toalet a s minimálními dávkami potravin. Podle německých zdrojů zemřelo během transportu a na jeho následky z Janova, Mendriky a Gajeru 17 lidí. „Nebylo jistě náhodou, že se o tomto divokém odsunu později vůbec nehovořilo. Shušní lidé si

Pamětní deska na bývalém strakovském hřbitově

na tuto událost nejspíš utvořili podobný názor jako předseda Sdružení osvobozených politických vězňů Oldřich Stránský. Ten byl po příchodu z koncentračního tábora přesvědčen, že odsun Němců je nutný a spravedlivý. Když měl pak při něm pomáhat, a ženy, které nevěděly, kde jsou jejich synové, otcové a bratři, se ho ptaly, proč musí odejít z míst, kde se narodily, začal o správnosti našeho postupu pochybovat.⁵⁰ Ze Strakova museli odejít lidé, kteří aktivně spolupracovali s nacismem, a to byla rodina Mutlíčkova, Jarolímova a rodina horlivého finance Němce Aloise Slona. Ale společně s nimi i práce neschopní či ti, o jejichž majetek měl někdo vlivný zájem. Tato první skupina strakovských Němců byla odsunována směrem přes Prahu do Slezska. Mnozí si proto mysleli, že jsou odvázeni do Ruska. Aby tomu předešli, vymysleli zajímavý plán. U města Zaháň dali strojevodci zlaté hodinky, aby zastavil vlak a oni mohli utéct. On za to slíbil, že je neprozradí. Utéct se jim skutečně podařilo. Bylo jich však mnoho, a proto se rozdělili. Jedna skupina strakovských Němců se vydala do ruské okupační zóny. Potkali zde také polské hlídky, ty jim

však nepomohly, ba naopak ještě si ledacos od nich vzaly. Později přišli do jedné německé vesnice, starosta se jich ptal, odkud jsou. Odpověděli, že ze Svitavska. On se jich však chtěl zbavit, a proto si vymyslel, že hlásili v rozhlase zprávu, že svitavský okres se může vrátit zpět. Byli v takovém rozpoložení, že tomu uvěřili a vydali se zpět k českým hranicím. Zde se k nim obyvatelé chovali lépe. Potom postupovali podél československých hranic do západní zóny. Jejich cesta trvala šest týdnů, než se jich úřady ujaly. Často však museli poslouchat výčitky od Němců samotných, že to právě oni, sudetští Němci způsobili válku, a proto je v samotném Německu rádi nepřijímali.⁵¹

⁴⁹ Staněk, M.: Strakov v letech 1938 – 1964 – díl 2. In: Lilie – zpravodaj Města Litomyšle, rok 2010, č. 9, s. 12.

⁵⁰ Staněk, M.: Strakov v letech 1938 – 1964 – díl 2. In: Lilie – zpravodaj Města Litomyšle, rok 2010, č. 9, s. 12.

⁵¹ Staněk, M.: Strakov v letech 1938 – 1964 – díl 2. In: Lilie – zpravodaj Města Litomyšle, rok 2010, č. 9, s. 12.

Někteří pamětníci podávají situaci odlišně – viz vyprávění Erwina Kösslera.

Druhá skupina strakovských Němců měla větší štěstí. Občas přespávali v domech s peřinami i brambory. Po čtrnácti dnech došla skupina do německého města Cottbus, odkud byli odvezeni do Rostoku. Tam měli pracovat pod dohledem Sovětů na velkých dvorech. Někteří odsud utekli do západního Německa.

Třetí skupina strakovských Němců se ocitla ve vlaku v Berlíně. Než se však pro ně sehnalo ubytování, vlak je vozil z města ráno pryč a večer zase zpět. Někteří se během cesty uchýlili na místních statcích.

Zbytek Němců ze Strakova byl vystěhován při druhém odsunu v roce 1946. Němci, kteří si uvědomili, že odsun je nevyhnutelný, se tomu přestali bránit a chtěli to mít co nejdříve za sebou. Tito Němci byli posláni do západního Německa. Tento druhý odsun byl prý proveden lidštěji, než ten první. Byly zajištěny uzavřené vozy, jídlo a pití.

V dnešní době se v souvislosti s poválečnými událostmi stále častěji objevuje slovo vyhnání - namísto odsunu. Kronikář Strakova, s nímž jsme hovořili, je pevně přesvědčen o slově odsun, neboť se na něm po skončení války domluvily vítězné mocnosti. Názory se však hodně různí. Jeden z nich například říká: „*Pod dojmem toho, jaké plány měli s naším národem nacisté a jaká zvěrstva zde za války páchali, se československá demokracie uchýlila k stalinské etnické čistce. Tou byl odsun sudetských Němců, ať už na principu kolektivní viny, nebo při nerespektování presumpce neviny. Takovéto řešení bylo až příliš krutým trestem za výše uvedená provinění i za to, že tito lidé hitlerovský režim aktivně i pasivně podporovali. Tyto skutečnosti by ovšem jako výtku neměli uvádět příslušníci národa, který podobný režim podporoval mnohem déle. Jakmile se demokracie místo slušného přístupu k poraženým uchýlí k metodám, které jsou v rozporu s hodnotami, na nichž stojí, ocitne se na šikmé ploše a není schopna vzdorovat snahám o její likvidaci. K tomu všemu došlo v průběhu několika málo let i u nás.*“⁵²

Na zpracování příběhu se podíleli: Denisa Janišová, Lucie Jeřábková, Adéla Šteflová, Marek Doseděl a Stanislav Švejcar

Použité fotografie:

Mapa ukazuje Strakov v 15. století; pod označením krčma (rychta) se ukrývá první zemanský dvorec. In: Kronika obce Strakov (obrazová příloha).

Kronikář Antonín Tauer během rozhovoru s žáky ZŠ Zámecká; foto S. Švejcar.

Zleva: Adéla Šteflová, Lucie Jeřábková a Antonín Tauer nad obrazovou přílohou obecní kroniky; foto S. Švejcar.

Denisa Janišová nad obrazovou přílohou strakovské obecní kroniky; foto S. Švejcar.

Zleva: Marek Doseděl, Adéla Šteflová a Lucie Jeřábková nad obrazovou přílohou strakovské obecní kroniky; foto S. Švejcar.

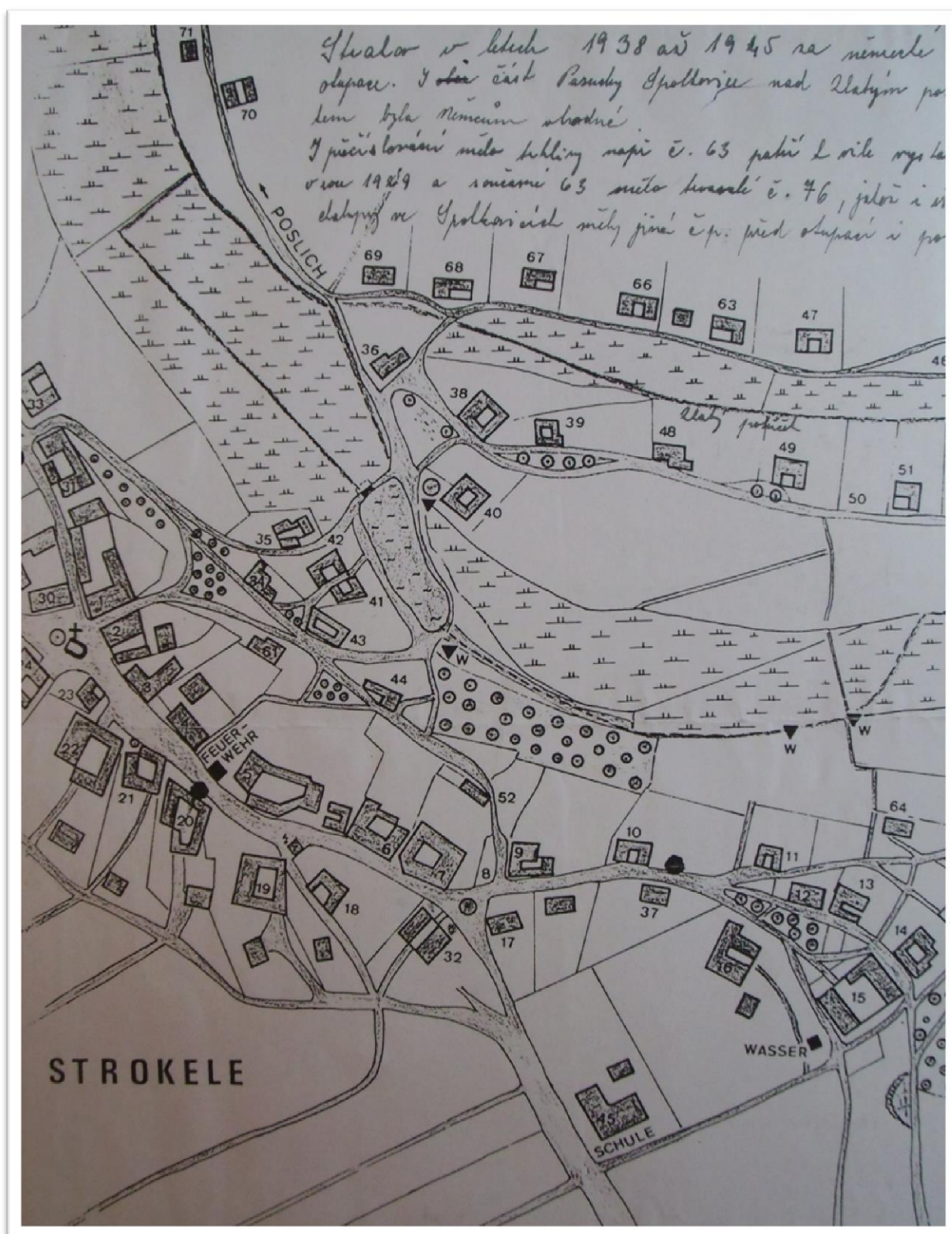
Kříž umístěný v místech strakovského hřbitova, který byl využíván v době druhé světové války; foto S. Švejcar.

Pamětní deska na bývalém strakovském hřbitově; foto S. Švejcar.

⁵² Staněk, M.: Strakov v letech 1938 – 1964 – díl 3. In: Lilie – zpravodaj Města Litomyšle, rok 2010, č. 10, s. 18.

Z obrazové historie obce Strakov
(není-li uvedeno jinak, pochází fotografie z obecní kroniky)

Strakov v letech 1938 – 1945 (Wasser – vodojem, zbudován 1937; Feuerwehr – hasičská
zbrojnice, pod ní se prý nachází studna hluboká 45 m; dnes obecní skladiště)

Bývalá německá škola, později dětský útulek, kancelář MNV a JZD, ještě později hostinec a obchod, dnes sklad místního podnikatele (stav ke konci 50. let 20. st.)

Bývalá německá škola dnes (2012), foto S. Švejcar

Myslivna, v níž byla po první světové válce zřízena česká menšinová škola
(dnes ředitelství Městských lesů Litomyšl)

Výstavba české menšinové školy, první polovina 20. let 20. st.

Česká státní škola obecná ve Strakově (foto převzato z www.strakov.cz)

Česká státní škola obecná ve Strakově, současnost (foto převzato z www.strakov.cz)

Pozdrav za Strakova, zřejmě před první světovou válkou (foto převzato z www.strakov.cz)

Strakovská náves někdy kolem roku 1920 (foto převzato z www.strakov.cz)

Vpravo německý hostinec se sálem, stav po roce 1945
(dnes kancelář OÚ, hostinec, sál, knihovna, hasičská zbrojnice s klubovnou, byt pro správce)

Někdejší česká hospoda, dnes obytný dům č. p. 9 (foto převzato z www.strakov.cz)

Strakov, 9. 5. 1945 – slavobrána u hasičské zbrojnice s nápisem v ruštině: „*At' žije Rudá armáda nesoucí svobodu českému národu.*“ Vpravo František Matler (předseda 7. května utvořeného národního výboru), vlevo František Slon (místopředseda NV); foto převzato ze soukromé kroniky Františka Matlera.

Čeští obyvatelé Strakova po odsunu německého obyvatelstva (1945). Nebyli všichni – odněkud byl jen jeden, pan Paar byl ještě na cestě z koncentračního tábora, Jan Langer byl právě vyšetřován; foto převzato ze soukromé kroniky Františka Matlera.

Němec Jan Langer při plečkování řepy, polovina 50. let. 20. st.

Z pohledu těch vyhnaných...

Hned na začátku celého projektu jsme se seznámili s manželi Strikovými, kteří se narodili v předválečném Československu, avšak v roce 1946 museli coby Němci svou vlast opustit. Jejich příběh je jedním z mnoha dokladů toho, že po skončení druhé světové války nešlo o spravedlivé potrestání nacistických zločinců, ale o potrestání jedné národnostní skupiny na základě kolektivní viny.

Prof. MUDr. Werner Strik se narodil v roce 1930 v Červené Vodě, avšak hned po narození se

Gretl a Werner Strikovi, 2008

spolu s rodinou přestěhovali do Radiměře u Svitav, kde jeho otec převzal praxi obvodního lékaře. Povoláním je lékař, řadu let působil coby univerzitní profesor na lékařské fakultě ve Würzburgu a byl také primářem v místní nemocnici (do roku 1995). Jeho jméno pochází z češtiny, od jeho českého pradědečka. „*Moje jméno se nepíše se Strick, ale Strik. To pochází od mého českého pradědečka, který se jmenoval Eduard Strýk – jako strýc. Pradědeček pocházel z oblasti kolem Zábřehu na Moravě a Šumperka. Předci pana Wenera z otcovy strany byli částečně Češi a žili v českých zemích jistě od roku 1640.*

Předci z matčiny strany byli čistí Němci. Ti se zde zabydleli někdy kolem roku

1570. „*Nemáme žádné informace o tom, že by někdy dříve byly nějaké problémy mezi Čechy a Němci. Alespoň takové problémy nebyly v našem okolí – my jsme všichni žili neustále spolu – i vedle sebe,*“ říká Werner Strik a pokračuje: „*Můj otec byl později zdravotnickým důstojníkem v československé armádě a opět a znovu vyprávěl o dobrých kontaktech během první republiky mezi Němci, Čechy, Slováky, Židy, Poláky a Podkarpatskými Rusíny. Vždycky vypočítával všechny – nebyl problém s nikým. Moji prarodiče z matčiny strany byli úzce spřáteleni s českým lékařským manželským párem, který působil v Radiměři před mým otcem. Zkrátka – to, co víme, vypovídá o velmi dobrých vztazích.*“ Při mobilizaci 24. září 1938 (mobilizace byla vyhlášena 23. září 1938 ve 22.00 hod., provedena především následující den) pak jak jeho otec, tak i strýc narukovali do československé armády. Jak sám říká: „*Byla zde část německých obyvatel, kteří byli připraveni bránit Československo. Opravdu – skutečně! Friedrich Linhart, otec mého kolegy, byl velitelem dělostřelecké jednotky u Brna a on píše ve svých pamětech [„Ein Mann aus Zwittau“, 1995], že byl pyšný na to, že ta jeho baterie – jednotka – byla během mobilizace jako první připravena k boji.*“

Paní Gretl Striková, rozená Soukopp, se narodila v roce 1933 v Městečku Trnávce, kde byl její otec obvodním lékařem. V sedmi letech se přestěhovala do Moravské Třebové. Po maturitě v roce 1952 se stala zdravotnicko-technickou asistentkou. Své povolání si zvolila proto, aby mohla pomáhat svému otci - lékaři - v jeho ordinaci. „*Pak jsem byla ženou v domácnosti, matkou čtyř dětí a následně babičkou jedenácti vnoučat. Měla jsem tedy pořád co dělat. Dá se říci, že mým zaměstnáním byla rodina.*“

Radiměř, kde žil pan Strik, byla čistě německá vesnice, takže přímo zde do styku s Čechy příliš nepřicházeli. Existovaly ale vztahy se sousední českou vesnicí Rohoznou. Místní tam chodili tancovat a naopak. Byla tu také národnostní výměna mezi zemědělci či obchodníky

(děti z českých a německých rodin chodily k sobě navzájem takzvaně „na handl“, aby se naučily druhý jazyk). Díky tomu často vznikala dlouholetá přátelství.

V Trnávce to bylo trochu obtížnější. Žila tam většina Čechů, jen asi dobrá čtvrtina byli Němci. Děti si však spolu hrály, všichni chodili do stejného kostela, neexistoval kupříkladu zvlášť německý a zvlášť český hřbitov. Nacionalistické problémy začaly vznikat kolem roku 1900, podle paní Gretl spíše z popudu Čechů. *„Byl zde např. mužský pěvecký sbor založený Němcem. Zpívaly v něm ale obě národnosti. A jednoho dne ho Češi rozdělili. Zvolili si dirigenta a odstranili všechno německé.“*

Podobně to bylo i se školou. Ještě generace před paní Strikovou navštěvovala školu, kam chodili jak Češi, tak i Němci. Vyučování probíhalo ve dvou jazycích. Takhle to chodilo po mnoho let. Když však do školy nastoupila naše pamětnice, němčina už byla pouze jako vyučovací předmět (tedy výuka samotná už neprobíhala v němčině, ale pouze v češtině).

Děti se na ni navíc hlásily dobrovolně. Od té doby se Němci snažili založit svou vlastní školu, což se nedařilo. Potom ale přišel

Gretl a Werner Strikovi během rozhovoru s žáky
ZŠ Zámecká v Moravské Třebové, září 2012

německý kulturní spolek z Rakouska, který zaplatil německou učitelku, která mohla děti učit, ale pouze v domě rodičů dětí. Později Němci koupili budovu, ve které směli založit malou školu pro německou menšinu. Všechny tyto události pomalu rozdělávaly oba národy a zloba se šířila i mezi dětmi. Právě proto se jednoho dne maminka ptala sestry paní Strikové: *„Copak bys dělala, kdyby tě české holky chtěly uhodit?“* Její odpověď byla vcelku prostá: *„To bych rychle utíkala domů a řekla to své mamince.“* V té době tříletá Gretl na stejnou otázku odpověděla: *„Já bych utíkala ještě rychleji“*, říká a dodává: *„Co mi dodnes zůstalo v paměti, je to, že taková zloba existovala tehdy už i mezi dětmi.“*

Při našem rozhovoru přišla řeč i na dobu mnichovské konference, po které bylo Československo nuceno odstoupit Hitlerovi své pohraničí. V té době bylo panu Strikovi osm let. Báł se prý války, ale smlouvu jako takovou nevnímal. *„Co jsem vnímal, bylo, když připochodovaly německé jednotky. Nálada v naší vesnici byla velmi napjatá. Byli jsme potěšeni, když přišel wehrmacht. Mysleli jsme si totiž, že nebude válka. Bylo jen málo Němců, kteří nebyli rádi - sociální demokraté, komunisti, katolíci. Nadšení bylo ve všech místech okresu Svitavy (za první republiky existoval okres Moravská Třebová, za Třetí říše byl vytvořen okres Svitavy). Ve všech místech svitavského okresu při doplňujících volbách do Reichstagu 4. prosince 1938 dalo 99 – 100% Němců souhlas s politikou NSDAP. Existovalo velké zklamání, přinejmenším v domě mých rodičů, když byla ve Svitavách 9. 11. 1938 zapálena synagoga. Po této události odjeli moji rodiče do Jedlové k jednomu židovskému lékaři – dr. Gottliebovi a jeho ženě, která byla árijská Němka, a vyzvali je, aby odešli pryč (emigrovali), aby se zachránili.“*

Paní Gretl k této době dodává: *„Městečko Trnávka byla výjimka – řekla bych dnes. Trnávka nebyla obsazena wehrmachtem, měla být původně ponechána u zbytku Československa. Na nádraží byla hranice, nepamatuji si, jak dlouho to trvalo – nám to přišlo jako hrozně dlouhá doba. Člověk musel počkat, jak to nakonec dopadne, a sice proto, že tehdy probíhaly výměny*

mezi druhou republikou a Říší – obce, kde žili napůl Češi a Němci, byly ponechány u Československa, ale Moravská Třebová byla 25. listopadu 1938 naopak zabrána Němci. To bylo velké zklamání pro Čechy. Pro mě to bylo pár/několik týdnů, kdy si pamatuji, že jsem měla velký strach.“

Pan Werner Strik přidává ještě jeden příběh z tohoto období. Kousek od Moravské Chrastové byla po Mnichovu vytyčena státní hranice. Mezi Němci však byla skupina nacionalistů, kteří chtěli vedlejší vesnici, která nebyla zabrána, okupovat - neoprávněně okupovat. Psal se 31. říjen 1938. Došlo ke střelbě. Byl zastřelen jeden Němec ze Svitav a čtyři českoslovenští vojáci. Němečtí pučisté se nakonec museli stáhnout. V roce 1946 pak byli pučisté vypátráni a řada z nich byla pověšena. Mezi postiženými však nebyli jen viníci. Popraven byl v roce 1946 i jeden vzdálený příbuzný pana Strika. „Byli tedy pověšeni jak viníci, tak jeden nevinný.“

Když vypukla druhá světová válka, bylo paní Strikové šest let. Jako dítě tedy podstatné věci

Ondřej Vomočil a Anna Zahálková během rozhovoru s manželi Strikovými, Moravská Třebová, září 2012

příliš nevnímala. Válku prý jejich rodina výrazně pocítila až v roce 1942, kdy na frontě padl její bratranec.

Pan Strik si na začátek války vzpomíná přesně: „Bylo mi devět let, stál jsem u okna nedalekého hostince a vevnitř jsem slyšel rádio, v němž říkali, že vypukla válka. To byla pro mě v tu dobu úplně hloupá, špatná zpráva. Vyvolávala strach.“ Během války se Strikovým po materiální stránce nevedlo špatně. „Můj otec se staral o své pacienty - české pacienty v protektorátu Čechy a Morava, v Rohozné. Měl tam dobré kontakty. Svou péči také

věnoval ruským a jugoslávským válečným zajatcům.“ Někteří lidé se domnívali, že se o ně stará až moc dobře, a proto ho chtěli nahlásit gestapu.

Válku dělí pan Strik na dvě období: Před Heydrichem a po Heydrichovi. „Během heydrichiády jsme slyšeli o tom, co se stalo v Lidicích, ale o Ležákách jsme nevěděli vůbec nic. Spousta Čechů na tom byla stejně.“

Také na rodinu Strikových měla válka citelný dopad. Padli v ní sourozenci obou rodičů... „Nejmladší bratr mého otce padl jako voják hned první den útoku Německa na Sovětský svaz. Nejmladší bratr mé matky se z války také nevrátil... Zmizel někde v Sovětském svazu. Zde bych mohl ještě něco říct celkově k náladě... Po bitvě u Stalingradu si moje rodina myslela, že válka je prohraná... Moji rodiče tajně poslouchali vysílání stanice Beromünster, jednoho švýcarského dopisovatele. Měli také kontakt na jednoho důstojníka Luftwaffe, který patřil do širšího okruhu spolupracovníků Stauffenberga. A od něj měli dobré informace. Od roku 1942 převládalo v rodině přesvědčení o tom, že válka je prohraná...“

Během války prý nikoho nenapadlo přemýšlet o tom, že by po jejím skončení mohlo nastat něco jako odsun. Taková myšlenka vůbec neexistovala.

Pan Strik se o odsunu dozvěděl 13. 7. 1945. To byl den, kdy bylo z České Radiměře brutálně vyhnáno 302 lidí. Museli opustit pole a v tom, co měli právě na sobě, nastoupit do otevřených

vagonů na uhlí. Jeden připadal na 90 lidí. „*To bylo pro nás... Ani to nedokážu vyjádřit slovy. Najednou byla půlka vesnice pryč. Moji přátelé... A my nevěděli, kam je poslali, kam jeli.*“

To se dozvěděli až po několika týdnech. Všichni jejich známí se nacházeli v Sasku, v zóně obsazené Sovětským svazem. Do té doby stále doufali, že se vrátí. Po podepsání Postupimské smlouvy (2. srpna 1945) jim bylo jasné, že odejít budou muset i všichni ostatní.

Otec paní Gretl směl pracovat jako lékař až do srpna roku 1945. A to jenom díky tomu, že českých lékařů bylo málo, jak se později dozvěděli. 21. května 1945 mu potvrdil vojenský velitel Pavlíš z Moravské Třebové, že může ve svém domě vykonávat lékařskou praxi a vyzval ostatní, aby ho neobtěžovali. 18. srpna 1945 mu ženský ústav z Brna poslal děkovný dopis za příkladnou lékařskou péči o české děti. Gretl Strik dodává: „*Dokonce jsme si mysleli, že budeme moci zůstat, ale pak – 22. srpna v pět hodin odpoledne přišli dva muži, měli u sebe zbraň (nevím jakou, to jsem tehdy neznala) a řekli nám, že máme půl hodiny na to, abychom opustili náš dům. Nás popadla panika – celou rodinu – vzali jsme, co jsme mohli – oblečení, boty, lůžkoviny – mnoho nezůstalo po plenění Rudé armády... Ty jsme odnesli ven na zahradu. Můj otec si nesměl vzít nic ze své ordinace. Snažil se s nimi domluvit, abychom si mohli vzít alespoň něco, ale nemělo to žádný smysl. Jeden z těch mužů na něj neustále řval: „Bud' ticho!“ Můj otec se rozplakal.*“

Zleva: Werner Strik, Tereza Frňková
a Lucie Jeřábková během rozhovoru
v Moravské Třebové, září 2012

Patnáctiletá sestra paní Strikové to nemohla vidět a jednoho z mužů uhodila do obličeje. „*Pak jsme se hrozně báli, co se nyní stane, ale nestalo se vůbec nic – ten muž to nechal být. Byla to hrozná situace, ale ten muž, kterého moje sestra uhodila, ukázal, že má v sobě nějakou lidskost. Měl zbraň, mohl nás klidně postřílet...*“

Dům a praxi převzal český lékař MUDr. Schneeweis. Rodina Soukoppova byla umístěna do domu na Olomoucké ulici v Moravské Třebové. Zde dostali jeden pokoj pro šest lidí. Ještě večer a druhý den si nosili věci do toho pokoje. Druhý den byl otec paní Gretl zatčen. „*Nebyl zatčen proto, že by něco provedl. Byl zatčen proto, že byl Němec a oni potřebovali jeho dům a praxi. Přestože se jako lékař staral i o Čechy. Ve čtvrtek byl náš otec zatčen a v pátek se po městě proslýchalo, že budou muži odvedeni z tábora na nádraží. Moje sestra se rozběhla k táboru. Měla tátovu čepici a léky, které potřeboval. Tam byli postaveni muži do řad po osmi a pochodovali směrem na nádraží – uprostřed zajatci, po obou stranách muži se zbraněmi, kteří tvořili řetěz. Moje sestra přeskočila jednu zbraň, běžela k otci, šla kousek s ním a mohla mu dát čepici s léky, než ji z kolony vyhodili, pak byli muži naloženi na otevřené vagony, všichni jsme brečeli. Nevěděli jsme, kam je odvázejí, na jak dlouho. Jak později vyprávěl, tak se strhla během cesty strašná bouřka, hrozně přišlo.*“

Až za 8 - 10 týdnů dostala rodina pohlednici. „*Táta psal česky (nesměl psát německy, pozn. aut.), že je v Ostravě a že pracuje v uhelných dolech (důl Louis ve Vítkovicích). Pak dostal malou místnost, kde se měl starat o nemocné lidi. Nedostal žádné nástroje, léky, prostě vůbec nic. Za den mohl napsat jen deset lidí, kteří mohli do nemocnice. Pokud překročil limit, byl dozorci zmlácen. Až když jsme se tohle dozvěděli (později, pozn. aut.), tak jsme si mohli*

vysvětlit, proč můj otec, když umíral a byl už v agónii, pořád křičel: „Hlavně mě nemlaťte, hlavně mě nemlaťte“. I když ho nikdo netloukl.“

Domů se tatínek paní Gretl vrátil 10. 6. 1946. Přesně za měsíc byla celá jejich rodina vyhnána. Nejprve je odváželi na nákladním autě

Adéla Šteflová za kamerou

z Moravské Třebové do Svitav, do bývalého sovětského vězeňského tábora. Tam byli tři dny. Pak byli v uzavřených vagonech pro dobytek odváženi pryč. V každém vagonu bylo 30 osob i s jejich zavazadly. „Nikdy to nebylo tak, že by odvezli celou vesnici - vždy pouze dvě až tři rodiny - tak poskládali celý transport, který čítal 1200 osob.“ To mělo jediný smysl - rozdělit rodiny, přátele, nenechat je spolu. Paní Striková si směla vzít zavazadlo o hmotnosti 50 kg. Nesměli si však s sebou vzít nic cenného, např. šperky, peníze či něco podobného.

Také pan Strik vyprávěl, jak tuto dobu prožíval. Od května 1945 pracoval jako čeledín na statku matčiny rodiny, potom v opravně traktorů. Nejprve byl 10. 5. 1946 (v šestnácti letech) zadržen a odvezen do internačního tábora v Moravské Chrastové. Zde bylo asi 300 dalších chlapců ve věku od 14 let, všichni trpěli hladem a někteří byli týráni. „Jedna Češka z Rohozné mi sem přinesla chléb, sádlo a sůl. Později jsme byli převezeni do Svitav. Na cestu mi chtěl dát

můj otec kus chleba. Naneštěstí ho však zahlédl šéf stráže a kopnul ho tak, až můj otec spadl do příkopu.“

Aby byl pan Strik propuštěn, musel jeho otec slíbit, že odejdou. „A my jsme 30. 6. 1946 – já, máma a můj mladší bratr – byli transportováni ze Svitav. Měli jsme starost, jestli pojedeme do sovětské zóny, nebo do americké. A když jsme pak z Prahy viděli, kam ten vlak jede, tak jsme měli radost, protože jsme viděli, že jede do americké zóny. Můj otec ještě 8 týdnů zůstal a pracoval dál jako lékař.“

Rodina paní Gretl se nejprve dostala do Nordbadenu, do vesnice Gerlachsheim. Měli poměrně štěstí. Dostali se do křesťanské rodiny rolníka, který se k nim choval velice hezky. To prý totiž nebylo pravidlem. „Musíte ty Němce pochopit, protože k nim přijela delegace, ohodnotila jejich pokoje a řekla, kolik lidí k nim přijede, kolik jich musí ubytovat.“ Zde strávili dva roky. Tak dlouho trvalo, než jejich otec dostal povolení na zřízení ordinace v sousední vesnici. Ve vedlejším pokoji jednoho hostince začal se svojí praxí. S ničím. Ze své ordinace z Československa si nemohl nic přivést.

Pan Strik se dostal do oblasti mezi Schweinfurtem a Bambergem. Co ztráta domova znamenala, líčil na události, kterou prožil s jednou pacientkou na své klinice: „V 70. letech probíhalo dodatečné vysídlování. Jedna rodina z Polska si s sebou (do Německa, pozn. aut.) přivezla babičku. Ta však nechtěla svou zemi (Horní Slezsko, pozn. aut.) opustit a po příjezdu do Německa přestala mluvit, jíst i pít. Dostala se ke mně do nemocnice a po čtrnácti dnech zemřela. Takže... Pro generaci mých prarodičů byly ty první roky přímo smrtelné. Pro generaci mých rodičů byl začátek velmi, velmi těžký. Pro moje vrstevníky - hlavně pro ty, co přišli do americké zóny - to byla trpká cesta, ale cesta ke svobodě.“

O prvních letech po odsunu mluví paní Gretl jako o době averze vůči Čechům. „Když jsem slyšela češtinu, tak jsem se oklepala. Ale vím, že to samé bylo i u Čechů či Židů, když slyšeli

němčinu. Bylo to samozřejmě špatně, ale byl to přirozený vývoj.“ S termínem „odsun“ tak tedy příliš nesouhlasí. „Když jsme seděli na tom nákladním autě a jeli kolem našeho domu, říkali jsme si, že přeci není možné, aby se tohle mohlo někomu dít. Nevím, zda je správné používat jen slovo odsun.“ A pokračuje: „Samozřejmě se náš názor na Čechy zásadně změnil. Dnes zde máme mnoho přátel. K nám přišlo v průběhu času 22 českých dětí a mladých lidí, kteří se chtěli učit německy. U nás bylo vlastně takové malé setkávací centrum a tak to je do dneška.

Stejně tak i Strikovi se cítili poníženi. „My jsme měli na začátku v sobě obrovské ponížení – že ti Češi nás ponížili. Můj otec byl do 8. 10. 1938 v československé armádě. Po roce 1945 drželi partyzáni u našeho domu stráž...

A pak jsme museli jít... Tahle situace byla samozřejmě specifická pro naši rodinu, ale my jsme se tím cítili poníženi, protože jsme předtím pomáhali Čechům, ale nakonec jsme museli odejít. V průběhu let jsem se ale začal zabývat historií. A my jsme Čechy poznali.

Já jsem vedl v roce 1967 ambulanci na univerzitní klinice ve Würzburgu a se mnou tam pracoval dr. Zbyněk Vobořil – Čech z Hradce Králové. Já jsem ale na začátku nepoznal, že je to Čech. Jednou jsem ho poslal na rentgen a asistentka, která ovládala češtinu, mě poprosila, abych ho vyvolal česky. Když za mnou přišel, řekl mi, že to je „bomba“. Z tohoto setkání se vyvinulo dlouholeté přátelství. Byl ve Würzburgu dva roky, často byl i u nás doma, sedávali jsme spolu u rádia a poslouchali jsme spolu dramatické události roku 1968 (v Československu, pozn. aut.). Byli jsme přátelé... V roce 1973 mi dodával odvalu k opětovné návštěvě našeho domova. Po roce 1989 byl primářem chirurgie v Hradci Králové. Zůstali jsme přátelé až do května 2012, kdy bohužel zemřel.“

Do Československa se pan Strik dostal poprvé v roce 1973. „Tehdy jsem byl v Moravské Třebové a šel jsem přes náměstí a došlo mi, že jsem vlastně jediný svobodný člověk v obrovském socialistickém vězení. To proto, že jsem měl v tašce pas Spolkové republiky Německo.“

V současnosti se oba manželé zúčastňují společných setkání lidí z Čech, Slovenska a Německa. „Máme výborného přítele v Plzni, jehož otec říkal, že naši největší nepřátelé jsou Němci. I přesto jsme velmi dobří přátelé“, dodává paní Gretl.

Zajímalo nás také, zda Strikovi uvažovali, zejména po roce 1989, o návratu do Československa, resp. České republiky. Pan Strik nám k tomu řekl: „Já jsem přemýšlel o tom, zda se do ČR nevrátit – v rámci EU by to nebyl zas takový problém. Ale pak jsem opravdu racionálně přemýšlel, zda ano či ne, ale nakonec jsem se rozhodl nevrátit se. Už jsme doma ve Würzburgu. Když tam jdeme po ulici, potkáváme své známé, já tam potkávám své pacienty... V roce 1973 a 1981, když jsem byl zde, tak jsem si všechno všude fotografoval – abych si mohl vzít všechny ty obrazy domova s sebou, ale byl jsem nahlášen na StB, že jsem Němec, který si to tu fotí. Chtěl jsem mít takové vzpomínky... Dnes už to ale není nutné, mohu sednout do auta a jet, nejsou žádné hranice. My jsme dnes vítáni všude, kam přijedeme. Ve Würzburgu je náš domov, i když tady je naše vlast. Když sem přijedeme, tak nás přátelsky nazývají „naši

Gretl a Werner Strikovi během rozhovoru
s žáky ZŠ Zámecká, Moravská Třebová, září 2012

Němci“. To je mimořádně příznivý vývoj česko-německých vztahů. Po válce nás zde nenáviděli, dnes se můžeme vracet a jsme vítáni...”

„Vy posloucháte, co jsme prožili my, ale my zase musíme poslouchat, co jste prožili vy. Je třeba znát oba pohledy... My se musíme seznámit s tím, co se stalo s Janem Opletalem, v Javoříčku... Ale vy si zase musíte uvědomit, že my jsme museli opustit svou vlast, náš domov...” Tato slova zazněla z úst pan Strika na závěr našeho rozhovoru. Myslím, že v nich je ukryto poselství, jak na celou věc nahlížet. Každá věc má rub a líc a je třeba prozkoumat obě strany. To je to, co jsem si z rozhovoru odnesla já.

**Na zpracování příběhu se podílely: Tereza Frňková, Lucie Jeřábková,
Adéla Štefllová a Anna Zahálková**

Překlad: Irena Kuncová, Ondřej Vomočil

Použité fotografie:

Gretl a Werner Strikovi, 2008; foto soukromý archiv manželů Strikových.

Gretl a Werner Strikovi během rozhovoru s žáky ZŠ Zámecká v Moravské Třebové, září 2012; foto S. Švejcar.

Ondřej Vomočil a Anna Zahálková během rozhovoru s manželi Strikovými, Moravská Třebová, září 2012, foto S. Švejcar.

Zleva: Werner Strik, Tereza Frňková a Lucie Jeřábková během rozhovoru; foto S. Švejcar.

Adéla Štefllová za kamerou; foto S. Švejcar.

Gretl a Werner Strikovi během rozhovoru s žáky ZŠ Zámecká; foto S. Švejcar.

Z rodinného archivu Gretl a Wenera Strikových

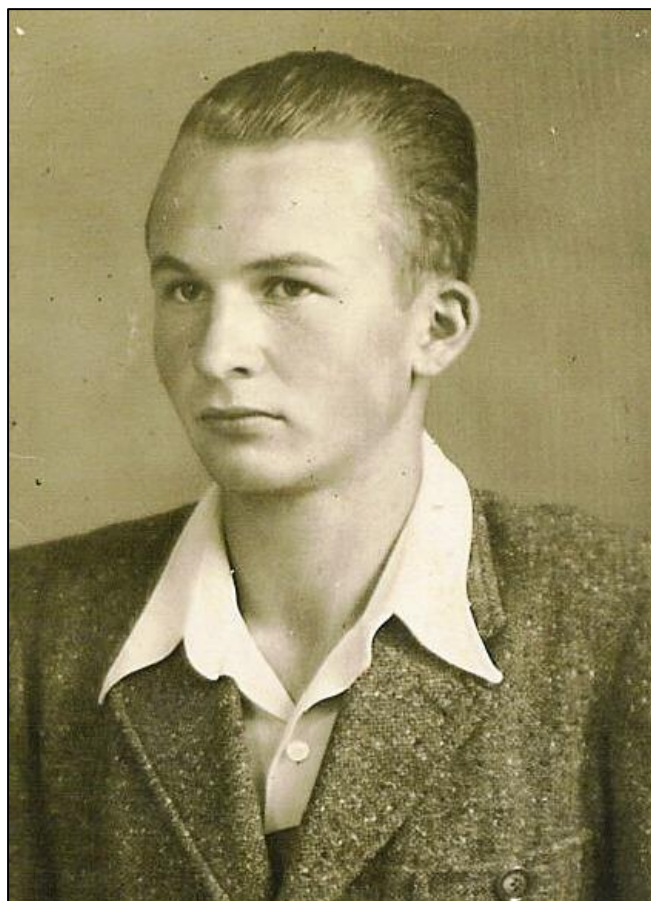
Gretl Soukopp se sestrou Hanou, Městečko Trnávka, 1937

Werner Strik s otcem, Moravská Radiměř, 1937

Gretl Soukopp s otcem a sestrou Hanou, Městečko Trnávka, 1938

Werner Strik po návratu z internačného tábora, 1946

Werner Strik s rodiči a bratrem, Hofheim, jaro 1947

Werner Strik, maturita, Bamberg, 1949

Gretl Soukopp, maturitní foto, 1952

Gretl Soukopp a Werner Strik, Gamburg, 1955

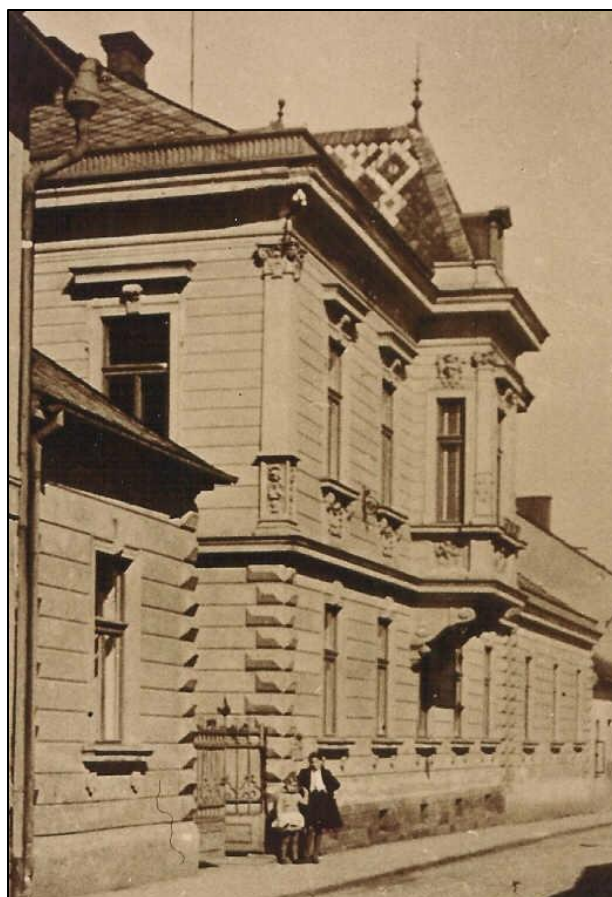
Gretl a Werner Strikovi, svatba, Gamburg, 25. 8. 1956

Werner Strik, Missionsärztliche Klinik Würzburg, 1980

Gretl a Werner Strikovi s rodinou, 2011

Dům rodiny Soukoppovy v Moravské Třebové; v popředí Gretl a Traudl Soukopp, 40. léta

Stejné místo dnes (2012)

Hostinec rodiny Strikových v Rozstání, stav po roce 1923

Stejné místo dnes, 2012

Aus der Sicht der Vertriebenen

Am Anfang des Projektes haben wir uns mit dem Ehepaar Strik bekannt gemacht, das in der Vorkriegszeit in der Tschechoslowakei geboren wurde, aber als Deutsche 1946 ihre Heimat verlassen musste. Ihre Lebensgeschichte ist eines der vielen Beispiele, dass es sich nach dem Ende des II. Weltkrieges nicht um eine gerechte Bestrafung der Naziverbrecher handelte, sondern um die Bestrafung einer Volksgruppe im Sinne einer Kollektivschuld.

Prof. Dr. med. Werner Strik wurde 1930 in Mährisch Rothwasser geboren. Gleich nach der Geburt übersiedelte seine Familie mit ihm nach Rothmühl bei Zwittau, wo sein Vater die

Gretl und Werner Strik, 2008

Distriktsarzt-Praxis übernahm. Werner Strik war bis 1995 Chefarzt an einer Klinik und Professor an der Medizinischen Fakultät der Universität in Würzburg. Sein Namen stammt von seinem tschechischen Urgroßvater: „Meinen Namen schreibt man nicht Strick, sondern Strik. Das kommt von meinem Urgroßvater, der Eduard Strýk hieß – so wie strýc (Onkel) – und aus Lesnice bei Hohenstadt stammte.“ Die väterlichen Vorfahren waren also zum Teil Tschechen und lebten nachweislich seit 1640 in den Böhmisches Ländern. Die Vorfahren seitens seiner Mutter waren nur Deutsche und lassen sich hier bis 1570 zurückverfolgen. „Wir haben keine Informationen, dass es in der frühen Vergangenheit Probleme zwischen den Tschechen und Deutschen

gab. Sie lebten alle immer miteinander – aber auch nebeneinander“ sagt Werner Strik und setzt fort: „Mein Vater war Sanitätsoffizier in der tschechoslowakischen Armee und erzählte oft von den guten Kontakten beim Militär während der ersten Republik zwischen Deutschen, Tschechen, Slowaken, Juden, Polen und Karpato-Ruthenen. Mit keinem gab es Probleme. Meine mütterlichen Großeltern waren mit einem tschechischen Arztehepaar eng befreundet, er war vor meinem Vater Distriktsarzt in Rothmühl. Kurz gesagt –was wir von unseren Eltern wissen, entspricht sehr guten Beziehungen.“

Bei der Mobilmachung am 24. September 1938 musste sein Vater, wie auch ein Onkel, zum tschechischen Militär einrücken. Dazu sagt Werner Strik: „Es war hier ein Teil der deutschen Bevölkerung, der bereit war, die Tschechoslowakei zu verteidigen. Tatsächlich! Friedrich Linhart, Vater eines Kollegen, war damals Kommandant einer Artillerie-Batterie bei Brünn und schreibt in seinen Erinnerungen [„Ein Mann aus Zwittau“, 1995], dass seine Einheit während der Mobilmachung als erste aufgestellt war. Auch er betonte, dass es unter den fünf Nationen seiner Batterie nicht die geringsten nationalen Misshelligkeiten gegeben hat.“

Gretl Strik, geborene Soukopp, wurde 1933 in Markt Türrau geboren. Dort war ihr Vater ebenfalls Distriktsarzt. Als sie sieben Jahre alt war, übersiedelte die Familie Soukopp nach Mährisch Trübau. Nach dem Abitur 1952 in Taubertshausen wurde Gretl Strik medizinisch-technische Assistentin, um in der Praxis ihres Vaters mitzuarbeiten. „Dann war ich Hausfrau, Mutter von vier Kindern und jetzt bin ich Großmutter von elf Enkelkindern. Ich habe immer genug Arbeit gehabt. Man könnte sagen, dass mein Beruf meine Familie war.“

Rothmühl, wo Herr Strik lebte, war ein rein deutsches Dorf, so dass es mit den Tschechen nicht allzu viele Berührungen gab. Einige Kontakte existierten zu dem tschechischen

Nachbardorf Rohozná. Junge Leute gingen dorthin zum Tanz und umgekehrt. Zum Erlernen der anderen Sprache gab es auch einen Austausch zwischen den beiden Nationen. Kinder aus tschechischen Familien kamen „na Handel“ zu deutschen Familien und umgekehrt. Daraus entstanden oft lebenslange Freundschaften.

In Markt Türnau war es etwas schwieriger. Hier wohnten in der Mehrzahl Tschechen, nur ein gutes Viertel waren Deutsche. Die Kinder spielten aber miteinander, die Leute gingen in dieselbe Kirche und es existierte auch kein getrennter deutscher und tschechischer Friedhof. Nationalistische Probleme sind erst um das Jahr 1900 entstanden, ausgelöst nach der Aussage

von Gretl Strik von tschechischer Seite: *„Zum Beispiel gab es einen Männer-Gesangsverein, den ein Deutscher gegründet hatte, dort sangen beide Nationalitäten. Eines Tages wählten die tschechischen Sänger einen tschechischen Dirigenten, der die Noten der deutschen Lieder entfernte.“*

Ähnlich war es mit der Schule. Noch eine Generation vor Frau Strik gingen tschechische und deutsche Kinder miteinander in eine Schule und es wurde in beiden Sprachen unterrichtet. Als aber unsere Zeitzeugin in die Schule kam, gab es nur eine Deutsch-Stunde, das heißt, dass der Unterricht nur in tschechischer Sprache erfolgte. Zum freiwilligen

Deutschunterricht mussten die Kinder angemeldet werden. Deshalb bemühten sich die Deutschen um eine eigene Schule, was ihnen aber lange nicht gelungen ist. Dann bezahlte der Deutsche Kulturverband aus Österreich eine deutsche Lehrerin, die den Kindern Deutsch-Unterricht erteilen durfte, aber nur jeweils im Elternhaus der Kinder. Später kauften die Deutschen des Dorfes ein Gebäude, in dem eine kleine Minderheitenschule eröffnet werden durfte. All diese Ereignisse haben die zwei Völker entfremdet und die Abneigung spürten auch die Kinder: Als die ältere Schwester von Frau Strik 1936 in die Schule kam, fragte ihre Mutter sie: *„Was machst Du, wenn tschechische Buben Dich schlagen wollen?“* Ihre Antwort war ängstlich: *„Dann lauf ich schnell nach Hause und sag es Dir.“* Da meldete sich die dreijährige Gretl, die immer die mutigere war: *„Aber ich hau ihm noch eine viel festere zurück!“*

Bei unserem Gespräch kam die Rede auch auf das Münchener Abkommen, nach dem die Tschechoslowakei ihr deutsch besiedeltes Grenzgebiet an Hitler abtreten musste. Damals war Herr Strik acht Jahre alt. Das Abkommen verstand er noch nicht, aber er hatte wie die Erwachsenen Angst vor einem Krieg. *„Was ich wahrgenommen habe, war eine angespannte Stimmung im Dorf. Wir freuten uns, als die deutsche Wehrmacht kam, dass es keinen Krieg gab. Es waren nur wenige Deutsche, die sich nicht freuten – einige Sozialdemokraten, Kommunisten und manche Katholiken. Die Begeisterung herrschte in allen Orten des Zwittauer Bezirkes (in der Ersten Republik gehörten Zwittau und Umgebung zum Bezirk Mährisch Trübau, im Dritten Reich wurde Zwittau Kreisstadt). Bei der „Ergänzungswahl zum Reichstag“ am 4. Dezember 1938 stimmten überall im Zwittauer Kreis 99-100% für Großdeutschland und Hitler. Als aber am 9. November 1938 in Zwittau die jüdische*

Gretl und Werner Strik während eines Interviews mit
Schülern der Schlossgrundschule in Leitomischl,
Mährisch Trübau, September 2012

Synagoge in Brand gesetzt wurde, gab es für meine Eltern die erste große Enttäuschung. Es muss nach diesem Ereignis gewesen sein, dass meine Eltern nach Schönbrunn fahren zu dem befreundeten jüdischen Arzt Dr. Josef Gottlieb und seiner Frau, die eine arische Deutsche war. Sie haben ihnen zugeredet, das Land zu verlassen, zu emigrieren.“

Gretl Strik ergänzt zu dieser Zeit: *„Markt Türnau war eine Ausnahmesituation. Türnau wurde zunächst nicht von der Wehrmacht besetzt. Am Bahnhof war die Grenze. Die Menschen mussten warten, wie endgültig entschieden wurde. Denn es gab Verhandlungen über einen Austausch von Orten an der Grenze zum besetzten Gebiet. Am 25. November 1938 wurde dann auch Markt Türnau von den Deutschen besetzt. Das war eine große Enttäuschung für die Tschechen. Für mich waren es einige Wochen, wie ich mich erinnere, in denen ich große Angst hatte.“*

Ondřej Vomočil und Anna Zahálková während eines Interviews mit Ehepaar Strik, Mährisch Trübau, September 2012

Werner Strik erinnerte an den Putsch von Mährisch Chrostau. Dort versuchte am 31. Oktober 1938 eine Gruppe von Deutschen aus der Zwittauer Region, die Demarkationslinie gewaltsam in das tschechische Gebiet zu verschieben. Dabei wurden ein Deutscher aus Zwittau und vier tschechische Soldaten erschossen. Die deutschen Putschisten mussten sich ohne Erfolg zurückziehen. Einige dieser Putschisten wurden 1946 zum Tode verurteilt und hingerichtet. Gehängt wurde auch ein entfernter Verwandter von Frau Strik, der an dem Putsch nicht beteiligt war. *„Es wurden schuldige, aber auch ein absolut*

unschuldiger Mensch gehängt.“

Als der Krieg ausbrach, war Frau Strik sechs Jahre alt. Als Kind hat sie die Ereignisse in ihrer Tragweite nicht so wahrgenommen. Den Krieg spürte ihre Familie das erste Mal direkt im Jahr 1942, als an der Front ihr Cousin gefallen ist.

Herr Strik erinnert sich an den Kriegsbeginn sehr genau: *„Ich war neun Jahre alt. Ich stand am Fenster eines benachbarten Gasthauses und habe das Radio mit der Meldung gehört, dass der Krieg ausgebrochen ist. Das war für mich eine dumpfe, schlimme Nachricht. Sie löste bei mir Angst aus.“* Während des Krieges ging es der Familie Strik materiell nicht schlecht. *„Mein Vater kümmerte sich um seine Patienten, auch die tschechischen in Rohozná. Er hatte dort gute Kontakte. Er betreute ebenso russische und jugoslawische Kriegsgefangene.“* Einige Leute meinten, dass er die Gefangenen zu gut behandelt und wollten ihn deshalb bei der Gestapo anzeigen.

Den Krieg teilt Herr Strik in zwei Zeitabschnitte: vor und nach dem Heydrich-Attentat. *„Während der Heydrichiade haben wir gehört, was in Lidice passierte. Aber von Ležáky haben wir nichts gewusst. Vielen Tschechen ging es anscheinend ähnlich.“*

Auch die Familie Strik hat der Krieg direkt getroffen. *„Der jüngste Bruder meines Vaters fiel als Soldat gleich am ersten Tag beim Angriff der deutschen Armee auf Russland. Der Bruder meiner Mutter ist auch nicht mehr zurückgekommen. Er ist seit dem Kriegsende vermisst – wohl irgendwo in Russland.“* Zur allgemeinen Stimmung ergänzte Werner Strik: *„Nach der Schlacht um Stalingrad war meine Familie überzeugt, dass der Krieg verloren ist. Meine Eltern hörten heimlich die Nachrichten von Radio Beromünster, einem Schweizer Sender. Sie*

hatten auch Kontakt zu einem höheren Offizier der Luftwaffe, der dem weiteren Kreis um Stauffenberg angehörte. Deshalb waren sie gut informiert.“

Während des Krieges dachte niemand darüber nach, was nach dem Kriegsende passieren könnte. Je näher aber das Kriegsende kam, umso größer wurde die Angst, was geschehen wird. So etwas wie die Vertreibung – so ein Gedanke existierte nicht. Doch dann kam der 13. Juli 1945. Das war der Tag, als aus Böhmisches Rothmühl brutal 302 Menschen vertrieben wurden. Sie mussten Haus, Hof, Feld verlassen, nur mit dem, was sie an hatten, und wurden in offenen Kohle-Waggons abtransportiert. Ein Waggon für 90 Personen. *„Das war für uns ... das kann ich gar nicht mit Worten fassen. Auf einmal war die Hälfte des Dorfes weg. Meine Freunde ... und wir wussten nicht, wohin sie gebracht wurden.“*

Das haben sie erst nach einigen Wochen erfahren: nach Sachsen, in die sowjetische Besatzungszone. Alle haben gehofft, dass sie zurückkehren. Nach der Unterzeichnung des Potsdamer Abkommens (2. August 1945) war aber klar, dass auch alle anderen weggehen müssen.

Der Vater von Frau Strik durfte als Arzt bis zum August 1945 arbeiten. Am 21. Mai 1945 bescheinigte ihm der Militär-Kommandant von Mährisch Trübau, Pavlíš, dass er in seinem Haus seine Praxis ausübt und forderte auf, ihn nicht zu belästigen. Am 18. August 1945 schickte ihm ein Brünner Frauenheim einen Dankesbrief für die vorbildliche ärztliche Behandlung tschechischer Kinder. Gretl Strik: *„Wir haben sogar gedacht, dass wir bleiben dürfen. Aber am 22. August um fünf Uhr Nachmittag kamen zwei Männer, hatten eine Waffe bei sich – was für*

Von links: Werner Strik, Tereza Frňková und
Lucie Jeřábková während eines Interviews,
Mährisch Trübau, September 2012

eine, weiß ich nicht, das habe ich damals nicht erkannt – und sagten uns, dass wir in einer halben Stunde unser Haus verlassen müssen. Bei der ganzen Familie brach eine große Panik aus. Jeder nahm, was er in die Hand bekam, ohne zu überlegen: Kleider und Schuhe, Bettzeug – es war nicht viel geblieben nach der Plünderung durch die Rote Armee. Wir trugen es hinaus in den Garten. Mein Vater durfte aus der Ordination gar nichts mitnehmen. Er wollte mit den Männern sprechen, damit er wenigstens etwas mitnehmen könnte, aber es hatte keinen Sinn. Einer der Männer brüllte fortwährend auf ihn ein: ‚Sei still!‘ Meinem Vater kamen die Tränen.“ Das konnte die fünfzehnjährige Schwester von Frau Strik nicht sehen und schlug dem Mann ins Gesicht. *„Wir hatten furchtbare Angst, was jetzt sein wird, aber es ist nichts geschehen – der Mann ließ es sein. Es war eine schreckliche Situation. Aber der Mann, den meine Schwester geschlagen hatte, zeigte, dass er etwas Menschliches in sich hatte. Er trug ja eine Waffe und hätte uns alle erschießen können.“*

Haus und Praxis übernahm der tschechische Arzt Dr. Schneeweis. Die Familie Soukopp wurde in ein Haus in der Olmützer Strasse eingewiesen, ein Zimmer für sechs Personen. *„Noch am Abend und am nächsten Tag brachten wir unsere Habseligkeiten in die Unterkunft. Am nächsten Tag wurde der Vater verhaftet. Er wurde nicht verhaftet, weil er etwas verbrochen hatte, sondern allein weil er Deutscher war und das Haus mit der Praxis gebraucht wurde. Obwohl er sich als Arzt auch immer um tschechische Kranke kümmerte. Am*

Donnerstag war unser Vater verhaftet worden und am Freitag hörte man in der Stadt, dass die Männer aus dem Lager zum Bahnhof gebracht werden. Meine Schwester rannte dorthin mit Vaters Mütze und Medikamenten, die er brauchte. Die Männer, immer acht in einer Reihe, marschierten Richtung Bahnhof, an beiden Seiten von Tschechen bewacht, die mit ihren Gewehren eine Kette bildeten. Meine Schwester sprang über eines der Gewehre, lief

Adéla Šteflová hinter der Kamera

zum Vater, ging mit ihm ein Stück und konnte ihm Mütze und Medikamente geben, bis sie wieder aus der Kolonne geholt wurde. Am Bahnhof mussten die Männer in offene Kohle-Waggons steigen. Wir haben alle geweint. Wir wussten nicht, wohin sie gebracht werden. Wie er später erzählte, kam während der Fahrt ein starkes Gewitter mit viel Regen, dem die Männer schutzlos ausgesetzt waren.“

Erst nach 8-10 Wochen bekam die Familie eine Postkarte. „Vater schrieb tschechisch, deutsch durfte er nicht, dass er in Ostrau ist und in einem Kohlenbergwerk (Louis in Witkowitz) arbeitet. Später bekam er einen kleinen Raum, wo er sich um Kranke kümmern konnte. Er hatte aber keine Instrumente, keine Medikamente – einfach gar nichts. An einem Tag durfte er nur zehn Patienten krankschreiben. Wenn er dieses Kontingent überschritten hat, wurde er von der Wache geprügelt. Das erfuhren wir erst nach vielen Jahren von Mitgefangenen. Und dann konnten wir uns erklären, warum mein Vater, als

er schon im Sterben lag, immer gerufen hat: „Bitte nicht schlagen!““

Am 10. Juli 1946 wurde die Familie Soukopp ausgesiedelt. Der Vater war wenige Tage vorher aus dem Bergwerk zurückgekommen. Mit einem Lastwagen wurden sie nach Zwittau in das ehemalige Gefangenenlager gebracht. Dort blieben sie drei Tage. Dann wurden sie in geschlossenen Vieh-Waggons abtransportiert. In jedem Waggon waren 30 Personen mit ihrem Gepäck. „Es wurde nie ein ganzes Dorf auf einmal abtransportiert, immer nur 2-3 Familien – so wurde ein Transport zusammengestellt und hatte insgesamt 1200 Personen.“

Das hatte den einzigen Sinn, die Familien und Freunde zu trennen. Jede Person durfte nur 50 kg mitnehmen, aber keinen Schmuck, kein Geld und keine Wertsachen.

Auch Werner Strik erzählte, wie er diese Zeit erlebte. Ab Mai 1945 arbeitete er als Knecht auf dem Bauernhof der mütterlichen Familie, dann in einer Traktorenwerkstatt. Am 10. Mai 1946, er war 16 Jahre alt, wurde er verhaftet und im Internierungslager in Mährisch Chrostau eingesperrt. Hier waren ungefähr weitere 300 junge deutsche Burschen ab 14 Jahren. Alle hatten Hunger und einige wurden auch misshandelt. „Eine Tschechin aus Rohozná brachte mir Brot, Schweinefett und Salz. Später wurden wir nach Zwittau verlegt. Mein Vater wollte mir auf dem Weg ein Stück Brot geben, aber der Kommandant der Wache hat es gesehen und hat meinen Vater mit einem Fußtritt in den Straßengraben gestürzt.“

Damit Herr Strik aus dem Internierungslager entlassen wird, hat sein Vater bei den tschechischen Behörden erreicht, dass er ausgesiedelt wird. „Und so sind wir – meine Mutter, mein jüngerer Bruder und ich – am 30. Juni 1946 aus Zwittau abtransportiert worden. Wir machten uns große Sorgen, ob wir in die sowjetische oder amerikanische Zone kommen. Als wir dann aus Prag weiter fuhren und die Fahrtrichtung erkannten, wussten wir mit großer

Freude und Erleichterung, dass wir in die amerikanische Zone fahren. Mein Vater musste als Arzt noch acht Wochen bleiben und durfte erst im September 1946 aussiedeln.“

Die Familie von Gretl Strik kam zunächst in das Dorf Gerlachsheim in Nordbaden. Sie hatten Glück. Sie kamen in eine Bauernfamilie. „Es war eine gute, christliche Familie die uns sehr gut aufnahm. Das war nicht die Regel. Auch für sie war es ja nicht leicht. Es kamen Männer von der Gemeinde, die ihre Räume prüften und dann festlegten, wie viele Personen sie aufnehmen mussten. Hier waren wir zwei Jahre, so lange dauerte es, bis der Vater in einem Dorf die Zulassung als Arzt erhielt. In einem Nebenzimmer eines Gasthauses fing er mit seiner Ordination an. Mit Nichts. Er hatte ja aus seiner Praxis nichts mitnehmen dürfen.“

Herr Strik kam in die Gegend zwischen Schweinfurt und Bamberg. Was der Verlust der Heimat bedeutet, schilderte er mit einer Begebenheit, die er mit einer Patientin in seiner Klinik erlebte: „In den Siebziger Jahren kamen Spätaussiedler aus Polen in die Bundesrepublik. Eine Familie brachte auch die alte Großmutter mit. Die wollte aber ihre Heimat in Oberschlesien nicht verlassen und nach der Ankunft in Deutschland hörte sie auf zu essen, zu trinken und zu sprechen. Die Familie brachte sie zu uns ins Krankenhaus. Aber die Frau hat auch bei uns nichts gesprochen, nichts gegessen und nichts getrunken. Nach 14 Tagen war sie tot. Also – für die Generation meiner Großeltern war die Vertreibung tödlich. Für die Generation meiner Eltern war der Neuanfang sehr, sehr schwer. Für mich und meine Altersgenossen – für uns, die wir in die amerikanische Zone kamen – war es ein bitterer Weg, aber ein Weg in die Freiheit.“

Über die ersten Jahre nach der Vertreibung sprach Gretl Strik als von einer Zeit der Aversion gegen die Tschechen. „Wenn ich tschechisch sprechen hörte, hat es mich geschüttelt. Aber ich weiß, dass es den Tschechen und Juden genauso ging, wenn sie Deutsch gehört haben. Das war nicht gut, aber es war eine natürliche Reaktion.“ Mit dem Terminus „Odsun/Abschub“ kann sie nicht übereinstimmen. „Als wir auf dem Lastwagen saßen und bei unserem Haus vorbei gefahren sind, haben

Gretl und Werner Strik während eines Interviews mit Schülern der Schlossgrundschule in Leitomischl, Mährisch Trübau, September 2012

wir uns gesagt, das ist doch nicht möglich, dass so etwas geschehen kann. Ich weiß nicht, ob es richtig ist, dafür das Wort ‚Odsun/Abschub‘ zu benutzen.“ Gretl Strik weiter: „Natürlich hat sich unsere Meinung über die Tschechen grundsätzlich geändert. Heute haben wir hier viele Freunde. Zu uns kamen im Laufe der Zeit 22 tschechische Kinder und junge Leute, die Deutsch lernen wollten. Bei uns war eigentlich so ein kleines Begegnungszentrum, und das ist es bis heute.“

Gedemütigt fühlte sich auch die Familie Strik. „Wir haben eine sehr starke Demütigung empfunden. Mein Vater war bis zum 8. Oktober 1938 in der tschechoslowakischen Armee. Nach dem Einmarsch der Roten Armee stellten die tschechischen Partisanen vor unserem Haus eine Wache auf, weil unser Vater vorher Tschechen geholfen hatte. Trotzdem mussten wir zum Schluss weggehen. Im Laufe der Zeit habe ich mich aber mit der Geschichte beschäftigt und wir haben Tschechen kennengelernt. Als ich 1967 die Ambulanz einer Universitätsklinik in Würzburg leitete, kam ein Kollege zur Untersuchung zu mir, Dr. Zbyněk

Vobořil – ein Tscheche aus Königgrätz. Ich gab mich zunächst nicht als deutscher Landsmann zu erkennen, schickte ihn zum Röntgen. Eine Assistentin, die die Sprache beherrschte, bat ich, ihn tschechisch aufzurufen. Als er zu mir zurück kam, sagte er mir, das sei wie eine Bombe gewesen. Aus dieser Begegnung wurde eine lange Freundschaft. Zwei Jahre war er in Würzburg, war oft bei uns daheim. Wir hörten miteinander die dramatischen Radiomeldungen des Jahres 1968. 1973 machte er mir Mut, wieder unsere Heimat zu besuchen. Nach 1989 war er Chirurgie-Professor in Königgrätz. Wir blieben Freunde, bis er leider im Mai 2012 verstarb.“

Von seinem ersten Besuch in der Tschechoslowakei 1973 erzählt Werner Strik: *„Damals war ich in Mährisch Trübau und ging über den Stadtplatz. Da begriff ich, dass ich der einzige freie Mensch in diesem großen sozialistischen Gefängnis bin. Und das nur, weil ich in meiner Tasche den Reisepass der Bundesrepublik Deutschland hatte.“*

In der Gegenwart beteiligt sich das Ehepaar Strik an gemeinsamen Begegnungen von Menschen aus Böhmen und Mähren, der Slowakei und Deutschland. *„Wir haben einen hervorragenden tschechischen Freund in Pilsen, dessen Vater einst behauptete, dass die größten Feinde die Deutschen sind“,* ergänzt Gretl Strik.

Wir interessierten uns auch, ob die Striks überlegt haben, insbesondere nach 1989 in die Tschechische Republik zurückzukehren. Herr Strik hat uns dazu gesagt: *„Ich habe schon überlegt, ob wir zurückkehren sollen – im Rahmen der EU wäre es doch kein Problem. Dann habe ich aber realistisch nachgedacht, ob ja oder nein, und zum Schluss habe ich mich entschieden, nicht zurückzukehren. Wir sind seit Jahrzehnten in Würzburg zu Hause. Wenn wir durch die Straßen gehen, treffen wir unsere Bekannten, ich begegne dort meinen Patienten. 1973 und 1981, als wir hier waren, habe ich alles fotografiert, damit ich all die Bilder mit nach Hause nehmen kann. Deshalb wurde ich an die StB gemeldet, weil ich ein Deutscher bin, der hier so viel fotografiert. Ich wollte aber nur Erinnerungen mitnehmen. Heute ist das nicht mehr notwendig. Ich kann mich ins Auto setzen und hierher fahren, es gibt keine Grenzen mehr. Heute sind wir hier willkommen, wo wir hinkommen. In Würzburg ist unser Zuhause, hier ist unsere Heimat. Wenn wir hierher kommen, sprechen uns alle als ‚unsere Deutschen‘ an. Das ist eine unglaubliche Entwicklung der deutsch-tschechischen Beziehungen. Nach dem Krieg wurden wir gehasst, heute können wir zurückkommen und werden begrüßt!“*

„Ihr hört zu, was wir erlebt haben, wir hören zu, was Ihr erlebt habt. Es ist wichtig, beide Blickrichtungen zu kennen. Wir müssen wissen, was mit Jan Opletal geschah, was in Javoříčko passierte. Ihr müsst wieder zur Kenntnis nehmen, dass wir unsere Heimat verlassen mussten, unser Zuhause.“ Mit diesen Worten beendete Werner Strik unser Gespräch. Ich glaube, dass in diesen Worten eine verborgene Botschaft steckt, ein Hinweis auf die Betrachtung dieser Ereignisse. Jede Sache hat zwei Seiten – die Vorder- und die Rückseite, und man sollte beide Seiten überprüfen. Das ist das, was ich aus diesem Gespräch gelernt habe.

An der Bearbeitung der Geschichte nehmen Anteil: Tereza Frňková, Lucie Jeřábková, Adéla Šteřlová und Anna Zahálková

Übersetzung: Irena Kuncová, Ondřej Vomočil

Verwendete Fotografien:

Gretl und Werner Strik, 2008; Privataarchiv von Ehepaar Strik.

Gretl und Werner Strik während eines Interviews mit Schülern der Schlossgrundschule in Leitomischl, Mährisch Trübau, September 2012; Foto von Stanislav Šveřcar.

Ondřej Vomočil a Anna Zahálková während eines Interviews mit Ehepaar Strik, Mährisch Trübau, September 2012, Foto von Stanislav Šveřcar.

Von links: Werner Strik, Tereza Frňková und Lucie Jeřábková während eines Interviews;
Foto von Stanislav Švejcar.
Adéla Šteřlová hinter der Kamera; Foto von Stanislav Švejcar.
Gretl a Werner Strik während eines Interviews mit Schülern der Schlossgrundschule in Leitomischl,
Mährisch Trübau, September 2012; Foto von Stanislav Švejcar.

Von Gretl und Werner Strik Privatarchiv

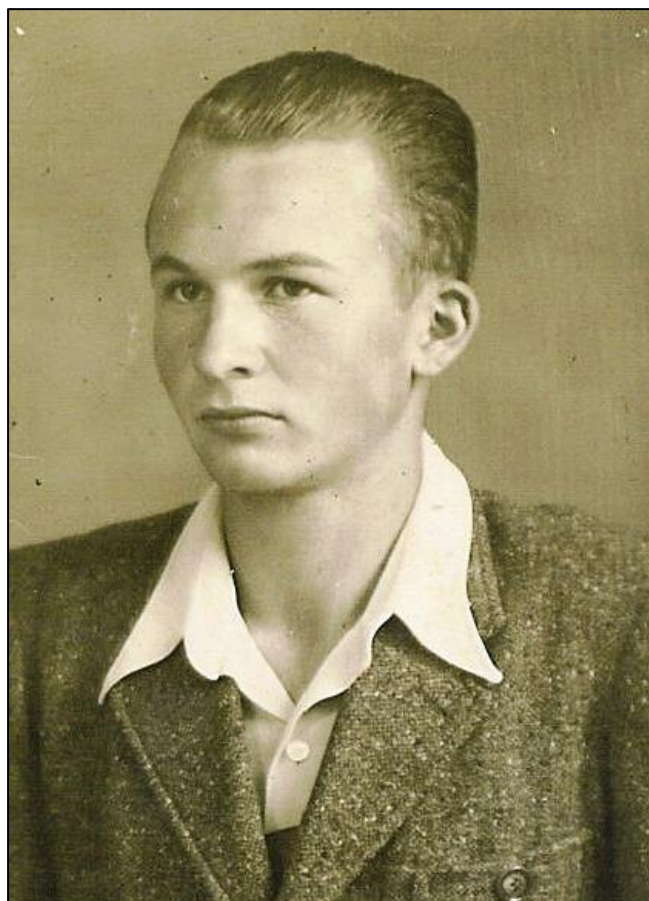
Gretl Soukopp mit Schwester Hanni, Markt Türnau, 1937

Werner Strik mit Vater, Mährisch Rothmühl, 1937

Gretl Soukopp mit Vater und Schwester Hanni, Markt Tünnau, 1938

Werner Strik nach Entlassung aus dem Internierungslager, 1946

Werner Strik mit Eltern und Bruder, Hofheim, Frühling 1947

Werner Strik, Abitur Bamberg, 1949

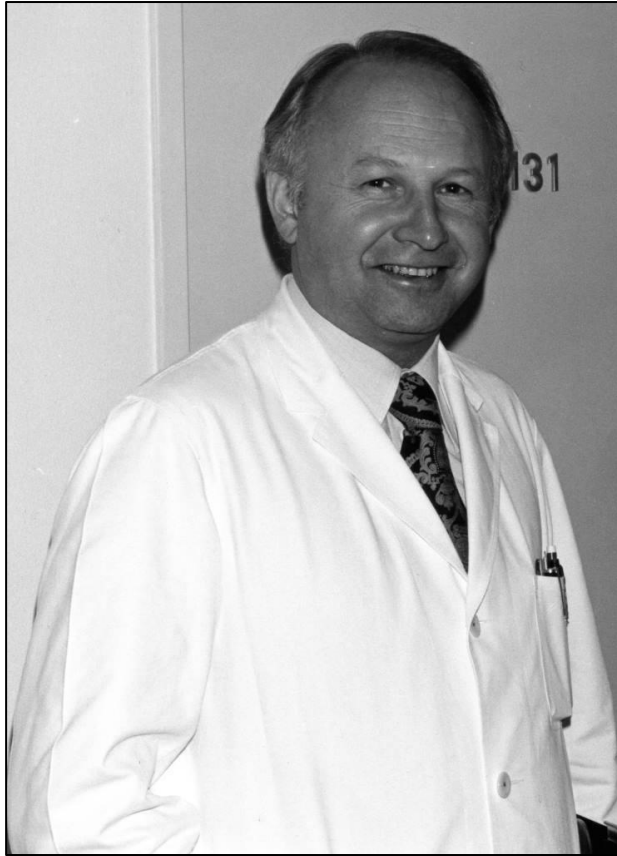
Gretl Soukopp, Abitur Tauberbischofsheim, 1952

Gretl Soukopp und Werner Strik, Gamburg, 1955

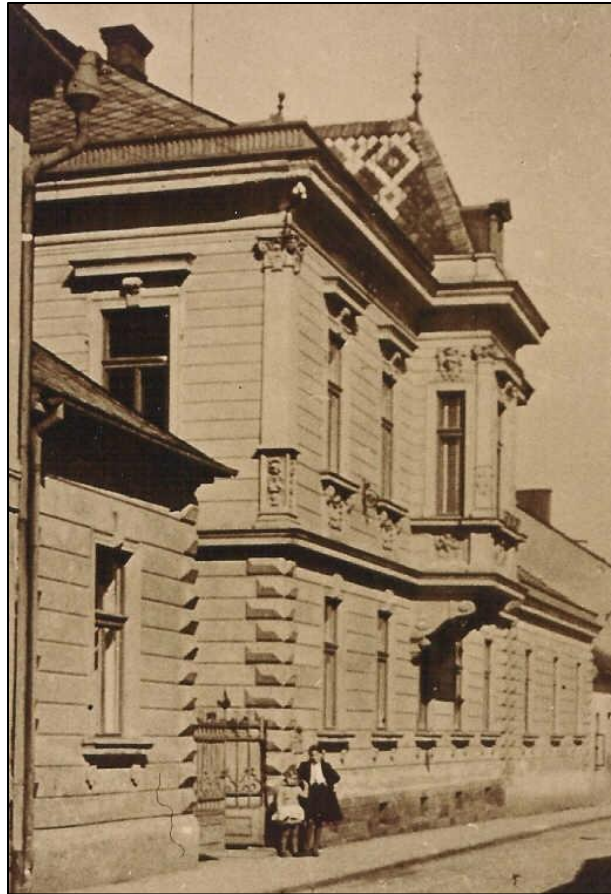
Gretl und Werner Strik mit Familien, Hochzeit, Gamburg, 25. 8. 1956

Werner Strik, Missionsärztliche Klinik Würzburg, 1980

Gretl und Werner Strik mit Familie, 2011

Soukopp-Haus Mährisch Trübau mit Gretl und Traudl Soukopp, 40er-Jahre

Soukopp-Haus Mährisch Trübau mit zwei Nachbarhäusern, 2012

Strik-Gasthaus Rostitz, nach 1923

Strik-Gasthaus Rostitz - eingefallen und abgetragen, 2012

Závěr

Jen málo témat naší národní historie vyvolává tolik emocí, jako osud německé menšiny v Československu po skončení druhé světové války. A zřejmě ještě dlouho bude. Domnívám se, že téměř sedmdesát let od popsanych událostí nemá příliš velký smysl zaobírat se tím, kdo má či nemá vinu a čím vina je větší. Oba národy by měly k popisované době přistoupit s vlastní sebereflexí a vzájemně si naslouchat. Jedině tak lze znovu stavět mosty, které byly událostmi konce 30. a průběhem 40. let 20. století zničeny.

Chtěl bych na tomto místě především poděkovat všem, kteří se s námi byli ochotni setkat – ať už coby přímí svědci popisovaných událostí, nebo ti, kteří je znají z vyprávění svých rodičů či kronik. Pro mnohé z nich nebylo snadné vzpomínat na události, které v nich i po tak dlouhé době vyvolávají silné emoce, někdy i slzy.

A chtěl bych také poděkovat svým žákům – za to, že neodmítli mé pozvání k tak náročné práci. I když většina z nich měla s podobnou činností určité zkušenosti (protože se v předcházejícím školním roce podílela na psaní příběhů z období pražského jara 1968), byla práce na tomto projektu v mnoha ohledech nová. Mají můj obdiv i uznání za to, že se jí nezalekli a že se nezalekli ani hlasů, které nás občas nabádaly k tomu, abychom se do něčeho takového raději vůbec nepouštěli. Věřím však, že jen otevřenost jejich srdcí, srdcí nastupující generace, která bude ochotna nejen poslouchat, ale i naslouchat názorům druhých, bude tím, co oba národy přivede k práci na skutečně sjednocené Evropě. Byť jsme totiž zrušili hranice mezi státy, pomyslné hranice v naší historii a našich myslích stále ještě v mnoha ohledech zůstávají. Velmi přesně vystihla tuto skutečnost v přímlovách při německo-české bohoslužbě v Městečku Trnávce 13. května roku 2000 paní Gretl Strik:

„Pane, tys nám dal řeč,
abychom se sdíleli,
abychom si mohli porozumět.
Z jednoho jazyka však vznikly mnohé
a porozumění se stalo obtížným.
Pane, prosíme tě:
Dej nám řeč srdce,
abychom mohli překonat řeči jazyků...
Pane, odpusť nám, co jsme učinili
ve jménu německého národa Čechům
a ve jménu českého národa Němcům.
Ty sám můžeš odpustit vinu;
prosíme tě o to.“⁵³

Stanislav Švejcar

Zvláštní poděkování: Ireně Kuncové a Ondřeji Vomočilovi za překladatelskou pomoc, Renatě Čákové a Zuzaně Rybenské za jazykovou korekturu, tiskárně H.R.G. spol. s r. o. za tisk a svázání knížky.

⁵³ Strik, G.: Tragické májové dny 1945 v Městečku Trnávce. Zdeněk Susa, Středokluky 2005, s. 70.

Použité prameny a literatura

Prameny:

Kössler, E.: Životopis. Soukromý archiv Erwina Kösslera.
Kronika Lanškroun; zpravodaj Julius Friedel, oznámení ze dne 22. 2. 1951 (výňatek z kroniky). Soukromý archiv Erwina Kösslera.
Kronika obce Strakov. Obec Strakov (zapůjčeno Antonínem Tauerem, kronikářem).
Pamětní spis sepsaný při opravě zvonice kostela Povýšení sv. Kříže v Trstěnici r. 1997. Soukromý archiv Vlasty Frankové.
Soukromá kronika Františka Matlera.

Literatura:

Grulich, R.: Zeitzeugen der Ethnischen Säuberung 1945/46. Katolische Priester berichten aus dem Schönhengstgau. Göppingen 2003.
Staněk, M.: Strakov v letech 1938 – 1964. In: Lilie – zpravodaj Města Litomyšle, rok 2010, číslo 8 – 10.
Strik, G.: Tragické májové dny 1945 v Městečku Trnávce. Zdeněk Susa, Středokluky 2005.

Další použité zdroje:

http://www.moderni-dejiny.cz/odsun_Němců-II.část.
http://cs.wikipedia.org/wiki/Oskar_Schindler.
<http://www.gruntova.cz/druha-svetova-valka/kt-brnenec-2-část.>
<http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/reportaze/zprava/na-schindlerovo-muzeum-v-brnenci-zatim-nejsou-penize--1088830.>
[http://www.strakov.cz/20-historie/.](http://www.strakov.cz/20-historie/)
<http://www.trstenice.cz/historie.>
www.lanskrounsko.cz.
www.lanskrounsko.estranky.cz.

Autorky obrázků:

Obrázek na obálce: Odsun Němců očima žáků základní školy. Autorka: Tereza Frňková.
Obrázek pod mottem: Blízko, a přece vzdálení. Autorka: Adéla Štefllová (inspirace freskou Michelangela Buonarrotiho).

Obsah

Motto:	1
To byl náš tým.....	3
Úvod.....	7
Z vyprávění Vlasty Frankové.....	9
Z vyprávění Erwina Kösslera.....	14
Z vyprávění Eduarda Kubína	28
Z vyprávění Ireny Kuncové.....	34
Z vyprávění Arnošta Maiwalda.....	38
Jak tomu bylo ve Strakově	43
Z pohledu těch vyhnaných... ..	60
Aus der Sicht der Vertriebenen	75
Závěr.....	91
Použité prameny a literatura.....	92
Obsah.....	93